Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Vestjyder

fortæller

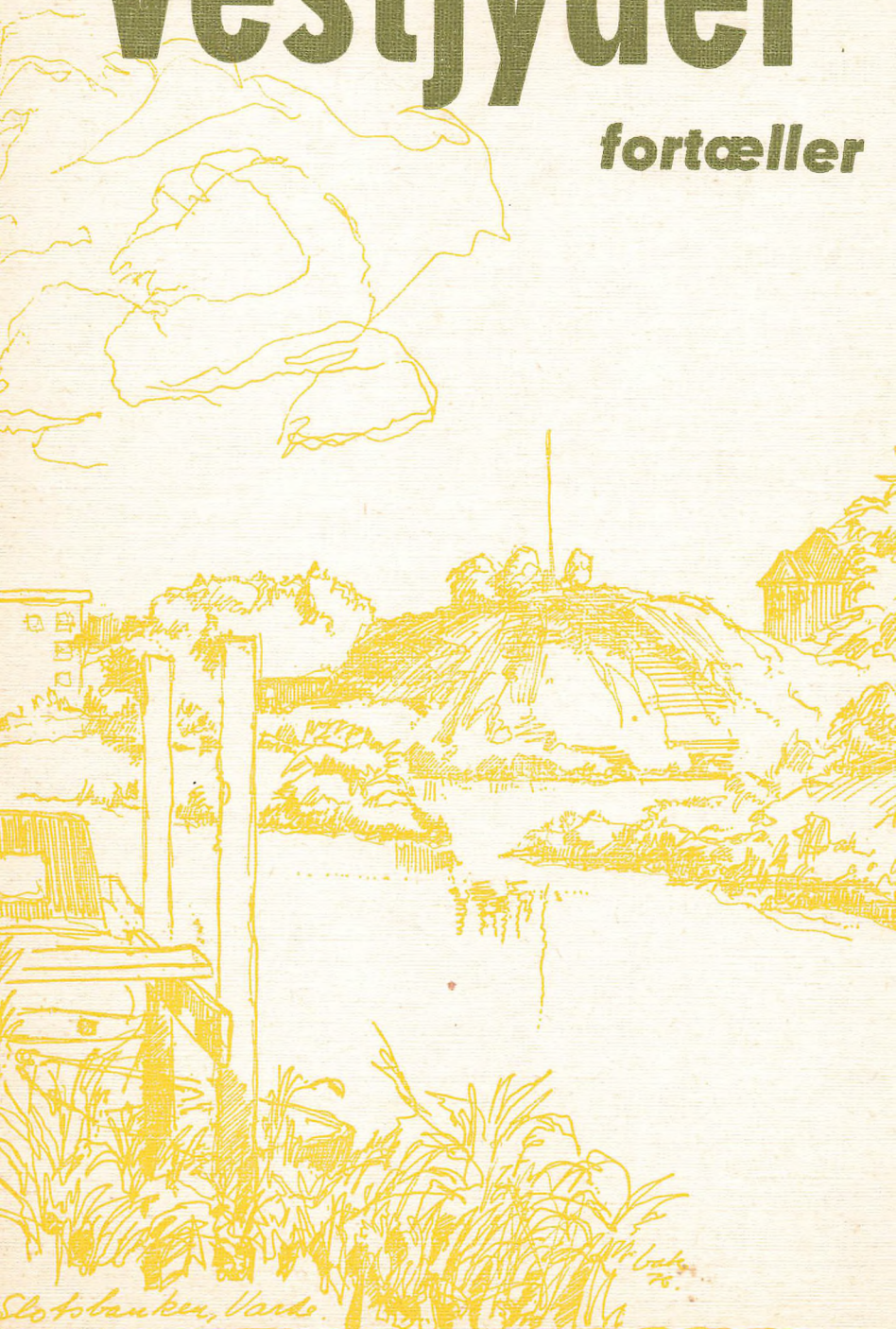

VESTJYDER FORTÆLLER

Redaktion: A. Rechter, V. Arnth Nielsen, T. Clausen, E. Frandsen.
Omslagstegning af Olaf Bak.
Hele overskuddet ved salget går til Lions hjælpearbejde.
Trykt i Rechters Bogtrykkeri, Varde.

VESTJYDER

fortæller

LIONS FORLAG - VARDE
1976

BRUSHØNS

Af biolog, cand. mag. Horst Meesenburg.

Det er tidlig april. Græsset er endnu ikke begyndt at gro, men står rimdækket og vissent i morgenkulden. Viben er forlængst på vingerne og markerer skældende, at den allerede er langt henne med rugningen. Også lærken er en foretagsom morgenmand – et jublende forvarsel om, at våren er lige på trapperne. Men ellers er strandengenes fugleliv endnu præget af gennemrejse. Tusindtallige gåseflokke græsser gnækkende, inden de fortsætter mod det fjerne arktiske sommerhjem, mens de første ryler med lynsnar præcision dyrker formationsflyvning over vaderne.

Flokken

Hundrede meter fra mit observationstelt – i den endnu vanddækkede sump – går en lille flok brushøns og søger føde. Sammenlignet med højsæsonens pragt ligner hannerne endnu en samling let derangerede gentlemen, og der spores ikke den mindste antydning af brusen og kampånd – der ædes! Denne fredeligt ædende samdrægtighed har kendetegnet de først ankomne brushøns gennem den forløbne uge.

Den stærkere han til højre truer med næbet rettet mod den svagere han, der vender sig bort.

Fra mit telt, der er anbragt kun femten meter fra sidste års kampplads, har jeg utålmodigt ventet på, at hannerne skulle tage arenaen i besiddelse – men forgæves. Pludselig skiller to hanner sig imidlertid ud fra flokken i sumpen og stiler målbevidst mod dansepladsen. Ankommet til denne bruser de en anelse og jager lidt med en tredje han. Opholdet er dog kort, og et minut senere har de igen sluttet sig til flokken. Den ene af hannerne viser sig endnu et par gange på denne premieredag.

Flok eller ståsted?

Dag for dag forlænges hannernes tilstedeværelse på pladsen til trøst for den frysende observatør. Samtidig tiltager hannernes aggressivitet, og talrige omplaceringer finder sted inden for arenaens småterritorier. Det er imidlertid tydeligt, at tilhørsforholdet til flokken på disse første dage endnu er stærkt. Mens pladshannerne er trofast til stede fra før daggry til hen på formiddagen, kendetegnes eftermiddagens aktivitet således af talrige opflyvninger. Samtlige hanner letter, slutter sig til en forbipasserende flok, for først at returnere ti minutter efter. Ved den mindste forstyrrelse ophører al brusen, og brushanerne står slunkne og langhalsede, parate til at stikke af. I denne stilling udstødes en gåseagtig gnækken – en lyd, der kun høres i sæsonens første uge, idet trangen til at stikke af lidt efter lidt opvejes af den voksende pladsbinding. Hjemmebanesikkerheden tiltager fra dag til dag!

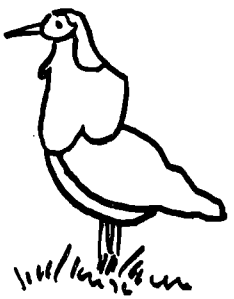

Han i nervøs »stikke-af-stilling«. Indtages ofte i sæsonens første uger.

Denne overgangstid mellem en periode karakteriseret ved en samdrægtig floktilværelse og forplantningstidens aggressive erobring af et større eller mindre territorium, der forsvares mod andre hanners indtrængen, er typisk for et bredt udsnit af dyreriget. Vi genfinder den hos så vidt forskellige dyr som hundestejle, firben, stork og kronhjort. Overgangen er altid gradvis. Første dag tilbringes kun nogle få minutter inden for territoriet, resten af døgnet inden for flokken, men dag for dag forlænges opholdet, indtil det tidspunkt, hvor kun sulten kortvarigt afbryder tilstedeværelsen. I enkelte aktive døgn er brushanerne uafbrudt på pladsen fra omkring midnat til efter solnedgang.

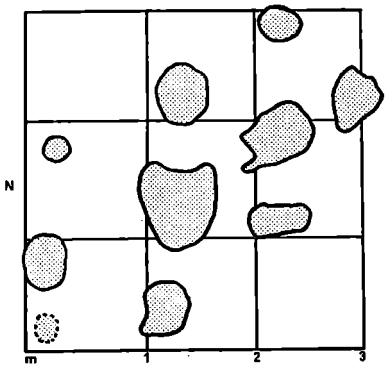

En af Tippernes dansepladser med ti ståsteder. De centrale pladser er størst.

Forsvaret

En stor del af pladshannernes arbejdsdag går med truen og kampe. Det gælder om uafbrudt at vise sin styrke over for de omkringstående hanner for derved at afskrække disse fra erobringsforsøg. Egentlige kampe er sjældne, idet truestillingen – med vandret kropfældning og fremadrettet næb – som regel er tilstrækkelig til at sætte territorieejeren i respekt. Truestillingen understreges ofte ved en række lynhurtige udfald mod naboerne, idet ejeren dog ligeså hurtigt returnerer til sit ståsted. Iagttageren har en fornemmelse af, at ejeren er fastgjort til sit ståsted med en elastik – jo længere ud, jo hurtigere hjem!

Hannen til venstre indtager pladshannens normalstilling på »arena uden besøg«. Stillingen er svagt truende: »Her står jeg!«
Hannen til højre truer med næbbet rettet mod naboen: »Kan du holde dig væk, eller jeg skal gi' dig!«

Selv om denne rituelle truen forebygger egentlige kampe, er som bekendt ingen regel uden undtagelser. Dels kan styrkeforholdet inden for dansepladsens faste hanner ændres i løbet af sæsonen, dels kan nyankomne hanner etablere sig. Dette resulterer uvægerligt i heftige udmattelseskampe, der – selv om de kun sjældent medfører beskadigelser – virker, som gjaldt det liv eller død. Brushanerne flyver baskende til vejrs over det omstridte ståsted – bryst mod bryst – idet de søger at komme op over modstanderen, for med vinger, næb og klør at få lagt ham ned – ikke ganske ulig en brydekamp.

Det er uhyre spændende at følge. Minut efter minut vedvarer mandjævningen; parterne udmattes tydeligvis mere og mere, gispende med åbent næb søger de skiftevis at komme til hægterne, men straks er modstanderen over dem påny. Efter måske fem til ti minutters intens kamp opgiver den ene af parterne og trækker sig udmattet tilbage til kanten af arenaen. Særlig i forårstiden kan en sådan slagen han dog gang på gang forsøge påny at erobre det eftertragtede ståsted.

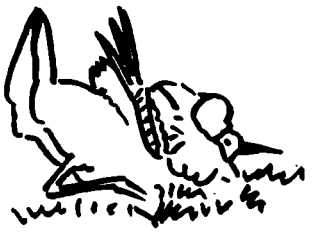

Øverst bejlende pladsejer, nederst pladshan og hvidkravet ved hunbesøg. Den hvide trykker sig fast ned i ståstedet, mens ejeren søger at fjerne den.

Hunner på pladsen

Hvortil nu denne intense higen efter et ståsted? Årsagen bliver klart iøjnefaldende, så snart man undersøger pladshannernes individuelle andel i parringerne.

Pladsejer og hvidkravet i tilkaldelsesceremoni.

Nærmer en brushønseflok sig flyvende dansepladsen, indleder pladshannerne straks tilkaldelsesceremonien. Denne består i, at vingerne løftes til lodret stilling, således at deres hvide undersider bliver synlige. Denne bevægelse gentages gang på gang, og pladsen fremtræder for iagttageren som en række lysglimt. Så snart flokken er landet på arenaen, bevæger hunnerne sig ind mod pladsens centrum. Samtidig går hannerne over i en stivnet krampetilstand, nedtrykket i ståstedet. Denne stilling afbrydes af en række hurtige udfald mod de nærmeststående hanner, hvorefter hannen igen går over i krampe.

Iøvrigt er initiativet nu overladt til hunnen, idet kun hendes parringsinvitation kan bringe spillet til afslutning. Først når hun har valgt sin han og indbydende trykket sig ned i hans ståsted, kan parringen fuldbyrdes. Nu vil iagttageren hurtigt blive klar over, at dette valg ikke er tilfældigt fordelt på arenaens hanner, men koncentrerer sig om enkelte. Ofte står over ti hunner i kreds om den foretrukne han, idet valget til tider ligefrem synes smitsomt! Følger man parringsvalget gennem længere tid, vil man konstatere, at det som regel samler sig om to til tre hanner. For en hel sæson på to måneder vil 75% af parringerne koncentreres på fire hanner – af ialt halvtreds!

Den hvidkravede

Allerede i sommeren 1950 påviste vi ved iagttagelse på Tipperne, at arenaens hanner kunne inddeles i tre slags. Dem der havde eget ståsted – EJERNE, dem der måtte blive stående uden for dansepladsen – GÆSTERNE, og dem, der trods manglende ståsted alligevel havde adgang til arenaen – DE HVIDKRAVEDE.

Karakteristisk for de hvidkravede brushaner er det, at de mangler såvel frygt som angrebslyst, de hverken flygter eller angriber. De mangler derfor i deres adfærd alt, hvad der hedder truestillinger, men har tværtimod udviklet en række stillinger, der blokerer andre hanners

Hvidkravet brushane i to typiske stillinger. Til venstre i den stilling, der blokerer pladsejernes angrebslyst, til højre i hunvendt bejlen.

Begge billedfriser øverst på siderne viser mødet mellem en ejer og en hvid. På modstående side truer ejeren med målrettet næb, mens den hvide reagerer ved at dreje hovedet bort. På denne side er ejeren knap så truende, den hvide knap så forfærdet.

angrebstrang. Disse stillingers tydelighed underbygges af den kridhvide krave. De hvidkravede brushaner løber ved deres ankomst til arenaen ind på denne og stiller eller lægger sig hos en af pladshannerne.

I de hvidkravede brushaner ser vi et eksempel på en gruppe, der har omgået de spilleregler, der iøvrigt gælder for arten. „Vil du i verden frem så kæmp" erstattes af sloganet „vil du i verden frem så buk". Erobringen af territoriet er den normale forudsætning for parring, men den hvide har ved sin ikke-aggressive adfærd omgået denne regel, idet den benytter en anden hans territorium og parrer sig med „dens" hunner.

Den hvide brushanes adfærd karakteriseres bedst med ordet „opportunistisk". Mens normalhannen i sin adfærd er bundet af territoriet og dets love, kan den hvidkravede rokere frit såvel inden for arenaen som mellem områdets forskellige arenaer, afhængig af hvor parringschancen er størst. I lange perioder kan den være knyttet til én bestemt danseplads og én bestemt han, for så snart tilgangen af hunner aftager at opsøge nye jagtmarker. Denne opportunisme er nødvendig, for mens pladsejeren, som parringstallene viser, alene ved besiddelsen af sit ståsted har en reel chance for andel i parringerne – og derfor kan vente, til hunnerne opsøger den – er den hvide gruppes fortsatte eksistens afhængig af, at den enkelte hvide til stadighed opsøger den arena – og den ejer – der giver den størst parringschance.

LIDT AF NØRRE NEBELS HISTORIE FRA 1850-1900

Af fhv. boghandler Viggo Nielsen, Nr. Nebel

I 1857 kom loven om næringsfrihed og landhandel og håndværk kunne udfolde sig frit.

1860 anlagdes den nye Varde-Nymindegab landevej. Den gamle vej slog et sving ned mod Nebelgårdene, der havde posthus og kro – disse blev nu flyttet op til den nye vej. Det første posthus var nu kun et privat brevsamlingssted i gården „Kjærn" (nu Kærnegården) men 1875 oprettede postvæsenet brevsamlingssted hos gæstgiver C. M. Christiansen, der havde flyttet kroen op til byen. 1880 blev det ændret til postekspedition med Michael Frederik Asmussen som postekspeditør og 9 år senere omdannedes det til posthus med Asmussen som postmester. Det havde da til huse i den ejendom, som nu ejes af Vilhelm Nielsen.

Ved kroen var der også købmandshandel, men dette solgte gæstgiver Christiansen 1890 til købmand Recknitzen, der tidligere havde købmandsforretning ved Lønne Møllegård.

1893 brændte både kro og købmandsforretning. Den daværende kromand Søren Sørensen byggede så det nuværende Kjærs Hotel og købmand Recknitzen byggede ejendom og forretning overfor og solgte senere til Julius Frandsen. Af den nedbrændte kro står endnu kostalden, som er omdannet til beboelse og kaldes „Det hvide Hus".

I flere gårde i Sædding og Nebel havde der været købmandshandel, farveri og stamperi og disse virksomheder flyttedes efterhånden op til den opvoksende by.

I 1864 byggede to søstre (de kaldtes jomfruerne Nielsen) en ejendom overfor det nuværende kommunekontor. Her begyndte de at handle med garn og hovedtøj, kapper, kyser og andet pynt for kvinder, og hjemmesyede kasketter for mænd. De havde tidligere begyndt at handle i gården Svanholt og nu vovede de sig op til byen og udvidede efterhånden med flere manufakturvarer. De handlede også med bolcher til skolebørnene, 3 for 2 øre. De handlede i mange år og solgte så til købmand M. B. Jansen.

De byggede nu hus ved siden af boghandelen, som min far havde bygget i 1889, da han flyttede til byen. Vi børn var meget betaget, når

vi skulle et ærinde ind til „Jomfruerne". Der stod så meget nips og småting i stuerne, så vi bevægede os meget forsigtigt for ikke at vælte noget ned.

Engang i min barndom, forsøgte far og mor at leve vegetarisk, altså uden kød, og da Jomfruerne hørte det, sagde de: „Jansen, vi lever skam også halvt vegetarisk, for vi spiser kun kød hveranden dag"!

Efterhånden flyttede der flere handlende og håndværkere til byen. Murer Hans Nielsen og skomager Lorentzen købte det hus, Jomfruerne havde drevet forretning i. Peter Riber, der var kunstmaler og fotograf drev forretning i den ejendom, som nu ejes af Lars Weis.

1875 byggede bødker Gertsen syd for Østre mølle.

1877 købte Peder Bank 1 tønde land fra Bolkjær langs landevejen fra Borkvejen til Østre mølle. Han byggede reberbane og tog fat som rebslager, siden som slagter og som træsko- og klodsmager.

Senere købte urmager Frelsen Peder Bangs ejendom på hjørnet af Borkvej og landevejen, og drev urmagerforretning. Ved siden af byggede skrædder Madsen en 2-etages ejendom, hvor han ved siden af skrædderi drev herreekviperingsforretning.

1880 byggde N. Chr. Nielsen Østre mølle, som han senere solgte til P. Hübschmann.

Allerede 1869 lykkedes det at få en læge til byen (den nærmeste læge var i Tarm eller Varde). 87 mænd dannede et aktieselskab og byggede lægebolig. Den første læge H. Jørgensen fik 20 rdl. i årlig tilskud.

I 1873 byggedes et apotek.

Min morbror N. R. Johansen virkede som snedker og tømrer og fik trækkraft fra en vindmølle, han opførte og som med sin høje vingeroset virkede som en rose i knaphullet over byens hverdagsdragt.

Laust Jensen (post), der også var snedker og tømrer, byggede 1879 ved landevejen. 1885 byggede han atter til sig selv og solgte sin første ejendom til købmand Koch, der drev købmandshandel her til 1936.

1876 byggede sønderjyden Hans Jørgen Jacobsen ejendom, og begyndte dagvognskørsel til Varde. Det blev snart til en daglig tur både med postvognen og dagvognen.

Jeg husker i min tidlige barndom en tur til Varde med dagvognen. Far havde ærinde i Varde og tog mig med. Jeg husker vi stod og talte med boghandler Kastoft, der dengang var bogbinder, uden for hans

forretning i Vestergade. Undervejs hjem bedede vi både i Tændpibe kro og Ting kro for hestene skulle hvile, og passagererne trængte til at røre benene.

I 1850 var der slet ingen huse i byen, kun præstegården og skolen og kirken, men 1852 byggedes overfor præstegården den gamle dyrlægebolig, men først efter at den nye landevej Varde-Nymindegab var anlagt, i 1860 kom der fart i byggeriet

1881 byggede Vitus Sabro Larsens enke et hus (nu Kathrine Kirstensens hus) og boede her sammen med en broder, der var urmager.

1888 kom Fritz Pirchert til byen fra Tarm; han drev urmager- og guldsmedeforretning i et hus overfor apoteket, senere byggede han hus på hjørnet af Borkvejen.

1887 byggedes forsamlingshuset, der nu er bygget om til kommunekontor og administrationsbygning.

I den ene ende af forsamlingshuset havde sparekassen lokaler, efter at være flyttet fra Vadgården, hvor den var stiftet 1869.

F. A. Nikolajsen byggede i 1888 og drev isenkramforretning, men solgte senere til Hartvig Kristiansen og flyttede til Varde.

Som omtalt var det først da den nye landevej fra Varde til Nymindegab blev anlagt i 1860 og efter loven om næringsfrihed, der gav håndværkere og handlende lov til at slå sig ned uden for købstæderne, at byen begyndte at vokse op. Det gik stærkt, thi alle de virksomheder, vi har fortalt om, startede i årene fra 1860 til 1900.

Forholdene var meget primitive dengang. Der var ingen kloak i byen – man lod spildevandet løbe ud i haverne. Der var ikke vandværk – man havde brønd og pumpe ved hvert hus. Der var ikke gas eller elektricitet – man lavede mad på komfurer, hvor man fyrede med tørv og klyne. Asken samlede man i en mødding ude i haven. Man havde gammeldags lokum i et skur i gården. Indholdet blev tømt ud i haven, som gødning. Man havde et vaskehus med en grubekedel og et vaskebrædt.

Husene blev varmet op med kakkelovne og belysningen var lys eller petroleumslamper. Til gengæld var det meget billigt at bygge hus dengang, for man havde jo ikke de mange dyre installationer til centralvarme, kloak, elektricitet, vand, telefon (den første telefon til Nr. Nebel i 1902). Min far, der byggede et et-etages hus med mansarttag i 1889, måtte i 1901 bygge et større 2-etager hus – da der var for lidt plads nu,

da familien var vokset med fire børn. Far har gemt alle regninger fra husbygningen i 1901 og jeg ser, at murer Lars Nielsen, fik 295 kr. for 778 timer a 38 øre, og Jørginus Poulsen (det var svenden), havde 331 timer a 38 øre. Peter Chr. Hansen (murerarbejdsmanden) havde 409 timer a 30 øre. Th. Thøstesen, der havde tømrerarbejdet, havde 87 ¾ dag a 3,75. Ialt 319 kr., og snedker Espersen lavede alle diske og skuffer i 40 dage for ialt 150 kr. Maleren fik 40 øre i timen og hans svend 25 øre.

Forbindelsen til omverdenen var dagvogn og postvogn til Varde og Tarm. Nr. Nebel-banen kom først i 1903. Bilen havde man aldrig set i byen. Den første, der kom gennem Nr. Nebel i bil, var Margarine-Knud fra Esbjerg, der vakte stor bestyrtelse, da han nogle år efter århundredskiftet kom farende med en fart af 25 km i timen.

Radio, fjernsyn og flyvemaskiner kendtes ikke i 1901. Der er sket enorme fremskridt i de forløbne 75 år.

Kildeskrifter: H. K. Kristensen: Nr. Nebel, Lydum sogne.
Ugebladet for Nr. Nebel og omegn.
Torben Klinting: Fra Jyllands vestkyst.

31 ÅR SOM POLITIMAND I EVENTYRETS LAND

Af landpolitiassistent Erling Sulkjær, Oksbøl.

Ved et tilbageblik erindrer man, at besættelsesmagten i 1945 efterlod området i en mildest talt skamferet tilstand.

Ved kysten og langt ind i landet efterlod man fuldførte og ikke fuldførte befæstningsanlæg.

I klitterne fandtes talrige minefelter og pigtrådsspærringer, og indtil områderne var nogenlunde renset for miner, var al færdsel ved kysten forbudt.

Forladte bunkers langs hele kysten pyntede absolut ikke i landskabet, og det syntes klart, at der ville hengå meget lang tid, inden egnen igen ville få sit normale udseende, hvad der da også gjorde.

Et kapitel for sig var vejene, der gennem krigsårene havde lidt stor skade, og som ved kapitulationen var opkørt og hullede i en grad, som man i dag vanskeligt kan forestille sig, og som gjorde al kørsel til en tvivlsom fornøjelse.

Mange ejendomme havde været beslaglagt af besættelsesmagten. Beboerne havde måttet flytte fra deres hjem eller havde måttet tage til takke med at bebo et par loftsværelser.

At der var anrettet stor skade på ejendommen siger sig selv.

Langsomt slettedes dog de værste spor efter besættelsen.

Minefelterne blev renset under ledelse af Dansk Minekontrol. Pigtrådsspærringerne forsvandt ligesom de fleste bunkers og kanonstillinger, og en skønne dag kunne befolkningen igen få adgang til strandene de fleste steder, ligesom ejerne af sommerhusene atter kunne tage deres ofte stærkt beskadigede huse i besiddelse.

Selv i dag ses der dog adskillige steder bunkers i klitrækkerne, og navnlig falder de såkaldte Tirpitzstillinger ved Oksby i øjnene.

På halvøen Skallingen havde man måttet opgive en effektiv rensning af minefelterne, og her findes, navnlig når havet har gnavet i kysten, stadig hvert år adskillige panserminer og fodfolksminer.

Også havet sørgede i de første år for, at erindringen om krigen blev holdt vedlige, idet der ofte inddrev lig på stranden.

Dette skete ofte på ensomme og utilgængelige steder, og de som regel stærkt opløste lig måtte køres i land af strandfogederne på disses hestekøretøjer.

Det var et ret ubehageligt stykke arbejde at udføre, og disse strandfogeder har altid aftvunget mig den dybeste respekt. Om det så kunne være aldrig så ubehagelig en transport at udføre, så var der ikke noget at gøre ved det. Det lå altid bag deres tale, at også et sådant opløst lig jo engang havde været et menneske, der nu måtte have det samme krav på at få et sidste hvilested som alle vi andre.

Om strandfogderne må jeg iøvrigt sige, at jeg aldrig har truffet mere beredvillige mennesker til at hjælpe end disse forposter mod vest.

Det kunne være eftersøgninger efter druknede eller bortkomne ved kysten. Altid var de beredvillige til hjælp uanset tidspunktet, og det kunne ofte være om natten, man havde brug for deres hjælp til afpatruljering af strandbredden.

I det hele taget var det særdeles klogt at lytte til dem. Jeg husker et tilfælde fra den seneste tid. En turist var druknet ved Vejrs strand, og vi havde haft en større eftersøgning i gang bl. a. med helikopter, men uden at kunne finde den druknede, idet havet var ret uroligt.

Netop som eftersøgningen skulle indstilles, traf jeg en strandfoged og spurgte, hvor han mente, den druknede ville drive ind. Han svarede, at med den vind og strøm ville den druknede nok drive ind ved Langsladerendes udløb. Sammen med Falck-Zonen kørte jeg derefter til Langsladerende, og da vi var et par hundrede meter fra udløbet, så vi den druknede blive skyllet i land.

Medens vi er ved drukneulykker, må det siges, at disse ofte har kastet en mørk skygge over en ellers skøn og solrig sommerdag.

Ofte skyldes ulykkerne menneskelig overmod og ukendskab til havets enorme kræfter. Man vover sig for langt ud og konstaterer pludselig, at man gribes af strømmen og ikke magter at svømme i land.

Mange af disse ulykker glemmer man ikke. Jeg husker en svensker, der druknede ved Vejers strand på sin 21-årige fødselsdag. Han havde sammen med sin 12-årige broder ligget i telt ved stranden, og en formiddag gik brødrene sammen i vandet.

Den 21-årige kom for langt ud og kunne ikke svømme i land. Han blev hurtigt bjærget ind, men var død, og jeg tog den 12-årige Torsten med hjem, for at han ikke skulle være alene. Den næste dag kom hans forældre fra Sverige for at hente ham. Det var typiske nordboere, der bar den tunge sorg med værdighed. Jeg glemmer ikke disse forældres taknemmelighed over, at jeg havde taget mig af Torsten, som de havde været meget bekymrede for.

Også et andet tilfælde ligger frisk i erindringen. Ved en af strandene druknede en eftermiddag på samme sted og tid en ung tysk mand og en ung dansk mand. Trods timelang eftersøgning med båd og helikopter lykkedes det ikke at finde nogen af de druknede.

Om natten, da jeg sammen med den stedlige strandfoged patruljerede langs stranden, kom tyskerens forældre, der jo var underrettet, til stede.

Jeg forklarede forældrene, at de selvfølgelig straks ville blive underrettet, når deres søn blev fundet, men der skulle gå mange dage, før dette skete.

Et par dage efter drev den unge dansker ind på vestsiden af Skallingen, men den unge tysker drev først et par uger efter ind på stranden ud for Holmsland.

I mellemtiden telefonerede faderen hver morgen præcis kl. 08 til mig og stillede det samme spørgsmål: „Haben Sie meinen Sohn gefunden?"

Det var meget deprimerende hver morgen at høre denne trøstesløse stemme, og i så mange dage at måtte svare benægtende.

Sønnen var hans eneste, så man forstod hans fortvivlelse.

Vi må atter tilbage til årene efter besættelsen. I stationsbyen Oksbøl opsamledes efter krigens slutning i flygtningelejr et stort antal tyske flygtninge, der i tal opgik til ca. 38.000, og det var da også landets største flygtningelejr.

Endvidere fandtes en tid flygtningelejr i Øster Oksby.

Flygtningene i Oksbøl var indkvarteret i barakker, og lejren var faktisk en by for sig med bl. a. kirke, skoler, biograf og sygehus.

Lejren var indhegnet, og det var forbudt at have noget som helst samkvem med flygtningene. Overtrædelser af dette forbud straffedes som regel med store bøder.

Alligevel var det vanskeligt at få fraterniseringsforbuddet overholdt. Flygtningene var samlet fra mange mindre lejre rundt omkring i lan-

det, hvor der havde været større mulighed for samkvem med landets egne beboere, og en stor del af flytningene var ret unge kvinder, der ikke selv var interesserede i at skaffe sig mandlige bekendte uden for lejren.

Resultatet var da også, at mænd fra mange egne af landet kom rejsende til Oksbøl for at søge at opnå kontakt med en kvindelig tysk flygtning, som de havde truffet et andet sted i landet. Ofte blev sådanne mænd pågrebet og anholdt af bevogtningsmandskabet, når de søgte at forcere hegnet omkring lejren, men man måtte konstatere, at kvindernes tiltrækning ofte var så stor, at den pågældende vendte tilbage flere gange for at gøre et nyt kontaktforsøg.

At sådanne forsøg undertiden lykkedes, bevistes da også ved, at der efterhånden fødtes adskillige børn i lejren, som havde danske fædre.

Hjemsendelsen af flygtningene foregik ret langsomt og først i begyndelsen af året 1949 forlod de sidste tyske flygtninge lejren.

I nogle år var en del af lejren derefter anvendt som militærnægterlejr, og de værnepligtige her var for det meste beskæftiget med nedrivning og ryddeliggørelse af barakker m. m. fra flygtningetiden.

Lejren medførste en del arbejde for politiet, idet selv mindre disciplinære forseelser behandledes som politisager med efterfølgende retssag.

Efter at militærnægterne var overflyttet til Gribskov, overtog militæret lejren, der almindeligvis benævnes som Nordlejren i modsætning til den oprindelige militærlejr, der benævnes Sydlejren.

I flere år efter besættelsen var trafikken på vore veje kun yderst ringe sammenlignet med nutidens.

Nye biler kunne i adskillige år kun erhverves på indkøbstilladelse, og en sådan var meget vanskelig at opnå.

Som følge heraf var selv meget gamle biler i høj pris.

Deres tilstand var ofte yderst ringe, og selv om man under færdselspatrulje nødvendigvis anlagde en i forhold til i dag yderst velvillig betragtning af et standset køretøj, var tilstanden ofte så miserabel, at vi efter patruljen vendte hjem med mange afmonterede nummerplader.

Det var selvfølgelig bittert for en mand, når nummerpladerne blev skruet af hans vogn, men nogle tog det dog med et forbavsende godt humør. Jeg husker således en meget gammel og elendig varevogn, som vi tog pladerne af. Bilinspektøren bemærkede til ejeren, at det nok ville

blive dyrt at få vognen sat i en sådan stand, at den igen kunne indregistreres, hvortil manden svarede: „Den skal sku ikke indregistreres mere, nej, nu skal den bruges som dueslag".

Under sådanne patruljer kommer man ofte ud for virkelig morsomme episoder. Jeg husker, at jeg en aften havde taget opstilling ved en sidevej til amtvejen, idet jeg ventede på, at biografen i byen lukkede, hvorefter der eventuelt ville blive en del trafik af cykler og knallerter.

Lidt efter nærmede der sig da også en større flok cyklister, der i blandt en „mørk" cyklist.

I det samme nærmede sig bagfra en bil, og jeg hørte en af cyklisterne råbe til den „mørke": „Der kommer en bil, det skal sku nok være ham, kør ind på sidevejen". Det gjorde den mørke og kørte lige i armene på mig. Hans ansigtsudtryk var ubetalelig.

Det er selvfølgelig også sket, at en og anden har prøvet at forsvinde, når han bemærkede politiet. Jeg husker en mørk knallert, der i stærk fart forsvandt ind på en sidevej, da han bemærkede min vogn.

Jeg kørte efter ham og fandt knallerten liggende ved møddingen til en gård. Det var i de gode gamle dage, da knallerterne var forsynet med nummerplade, så mysteriet var jo let klaret. Imidlertid konstaterede jeg, at førereren var flygtet over møddingen, hvor han havde tabt sin ene sko.

At også ikke helt unge og i øvrigt særdeles respektable mennesker kan gribes af panik, fik jeg et eksempel på en aften, da jeg mødte et ægtepar på „mørke cykler".

Da jeg standsede, tog pokker ved manden, men konen blev på stedet, så det var en noget slukøret mand, der den følgende dag indfandt sig hos mig. „Jeg forstår ikke, hvad der gik af mig", sagde han, og jeg var klar over, at han talte sandhed.

Overbærenhed belønnes undertiden slet.

Et år aftenen før juleaften mødte jeg på landevejen en ung mand på en mørk knallert.

Han var 16 år gammel, og da jeg tog lommebogen frem og begyndte at skrive, smed han sig grædende i græsrabatten, idet han sagde: „Nu tager min far knallerten fra mig, og jeg får heller ingen julegaver".

Dette var alligevel mere, end jeg kunne tage på min samvittighed, og han slap med en advarsel.

14 dage efter mødte jeg ham igen, stadig uden lys på knallerten, og denne gang slap han ikke for at komme i lommebogen, men da var jo da også ihvertfald julegaverne reddet.

Da jeg en dag kom kørende ad amtslandevejen, kørte en kvindelig bilist kvikt ind fra en sidevej på min venstre side lige foran vognen, så jeg måtte foretage en kraftig opbremsning for ikke at køre ind i hende.

Jeg kørte forbi hende og standsede vognen. Hun var sønderknust over det skete og helt klar over, at hun ikke havde set sig for.

Jeg sagde derfor til hende, at det jo kun var mig, hun havde generet, og da jeg var klar over, at hun havde indset sin fejl, skulle hun slippe med en advarsel.

Hendes taknemmelighed og afskedsbemærkning var bitter for mig: „Det var vel nok godt, at det var Dem, jeg traf, og ikke Sulkjær".

Om hun senere har opdaget fejltagelsen, ved jeg ikke.

Når man tænker tilbage, konstaterer man, at cyklisterne nu næsten er forsvundet på „de lange stræk" ud af landevejen. De er erstattet af knallerter og motorcykler.

Med de nu moderne lukkede styrthjælme minder førerne af sådanne køretøjer om skabninger fra en anden klode, og man griber sig i at forbavses, når en sådan fører tager hjælmen af, og man konstaterer, at det jo er den flinke Peder, som man kender så godt.

Med den tiltagende trafik er det uundgåeligt, at der sker et langt større antal trafikulykker end tidligere, og når man har gjort tjeneste i så mange år, vil der ikke være mange steder på vejene, hvor man ikke en eller flere gange har haft et færdselsuheld. Heldigvis har de fleste af uheldene kun haft materiel skade, men i årenes løb er der selvsagt også tale om mange meget alvorlige ulykker og med dødelig udgang.

Alle ulykker med dødelig udgang må berøre en, men jeg må alligevel sige, at det har berørt mig dybest, når det har været børn eller helt unge mennesker, der har været ofrene.

Ulykkerne kan ske af mange forskellige årsager, men mange af de alvorligste er vel nok sket som følge af hasarderede overhalinger samt ved at køre med en efter forholdene alt for stor hastighed.

Overhalinger er i øvrigt ofte meningsløse og aldeles unødvendige.

Er man i nærheden af endemålet for sin kørsel, tjener det intet fornuftigt formål at overhale, og trafikanter, der f. eks. blot er på vej

til stranden for at tilbringe en tid der, må selv erkende, at det i virkeligheden er rystende ligegyldigt, om de skulle ankomme dertil 5–10 minutter senere ved at undlade overhalinger.

Mange mennesker har ikke nær så travlt, som de selv bilder sig ind.

Der sker stadig store forandringer i samfundet.

Da jeg begyndte som politimand i området, havde jeg 7 mejerier, hvor jeg en gang om måneden skulle udtage mælkeprøver, nu er de alle nedlagt.

Mange af disse mejerier var små, men fælles for dem alle var, at der var en egen stemning der.

Mælkekuskene kom med deres hestetrukne vogne. Kuskene havde som regel ærinder at udføre for beboerne på turen, og man kunne træffe dem hos den stedlige købmand, drøftende de seneste begivenheder på egnen. Vinterdage med sne og frost kunne det være et hårdt job for kusk og heste.

En skønne dag kommer man til at tænke på, hvor længe det er siden, man sidst så et hestekøretøj på landevejen. Det kommer næsten bag på en, at hestene faktisk er forsvundne. De er nu erstatet af traktorerne, såvel på vejene som på markerne.

Man ser ikke mere plovforspandet forår og efterår, ikke de hårdt arbejdende heste med nikkende hoveder foran selvbinderen.

Så forsvandt stort set også selvbinderne, der bare for få år siden blev betragtet som et teknisk vidunder.

De erstattes af store mejetærskere, og kornmarkerne ryddes på få dage, når ellers vejret er rimeligt.

Der ses ikke mere neg på marken, og der er intet arbejde med at sætte neg i skok.

Nu efterlader mejetærskerne sammenpressede halmballer. Effektivt, men uden skønhed.

Vel kan man nok glæde sig over, at hestene er blevet befriet for det hårde markarbejde, men de allerfleste landbrugere behandlede nu deres heste særdeles godt. De var de første dyr, der blev fodret om morgenen og de sidste om aftenen. I travle perioder blev der ikke sparet på ekstrafoder til dem.

Kun hvor økonomien var helt ringe, så man magre og ynkværdige heste, men det var til gengæld også et trist syn. I helt enkle tilfælde

kunne man træffe virkelig misrøgtede heste, selebrudte og afmagrede, og da kunne det medføre tiltale for vanrøgt.

De senere år har hestene atter vundet frem, men nu er det luksusdyr, og man kan da kun glædes over interessen for dette meget smukke dyr, hvis forfædre har haft så uendelig stor betydning for landets opdyrkning.

Da besættelsen var kommet en del år på afstand, begyndte opførelsen af sommerhuse for alvor. Store områder, der tidligere var ubeboede og som oftest udyrkede, bebygges nu med sommerhuse.

Det har i nogen grad ændret landskabets karakter, og der er al grund til at håbe, at man vil friholde store områder for bebyggelse i fremtiden.

I modsat fald handler man ilde med den helt særprægede natur i de vestlige områder.

Så begynder turiststømmen for alvor at tage fart.

Tyskerne vnder tilbage, men nu heldigvis som fredelige turister og tilmed medbringende valutastærke D-mark.

Der kommer også turister fra andre lande, men tyskerne er dog helt i overtal, hvilket ikke kan forundre, når man tager i betragtning, hvor hurtigt de kan nå herop fra hjemlandet.

I begyndelsen var det navnlig Vejers strand, der tiltrak turisterne, og mange vender da også tilbage hertil år efter år. I de senere år er turiststrømmen til områderne ved Blåvand tiltaget enormt, men også strandene ved Børsmose og Grærup besøges nu af mange turister, og det er da også kun godt, at der sker en vis spredning af strømmen. Ved strandene og også ved Oksbøl er anlagt store campingpladser, og mange sværger til denne form for ferie, hvad også er heldigt, for selv de ret mange hoteller og pensionater på egnen ville kun have mulighed for at rumme en forsvindende del af de turister, der ønsker at holde deres ferie ved kysten.

Den enorme tilstrømning af turister til badestederne har navnlig i week-ends ofte skabt store trafikale problemer og medført travle dage med trafikregulering.

Mange steder er dog sket en betydelig forbedring af vejnettet, således nu sidst omfartsvejen syd om Oksbøl. Også lysreguleringen i Skødstrup er en afgjort forbedring.

Turiststrømmen er størst fra midten af juni til midten af august,

men sæsonen trækker stadig længere ud, og langt hen i september træffes mange turister ved badestederne – ikke mindst udlændinge.

Også i julen og påsken søger navnlig tyske turister til området.

Man kan ikke undgå at bemærke, at de tyske turister synes at være mere hårdføre end vore egne. De træffes ude i regn og kulde og spadserer lange ture i området, medens vore egne landsmænd synes at lide af en panisk skræk for at omkomme af tørst og sult, såfremt en pølse- og isbod ikke er inden for øjenvidde.

Når turisterne er forsvundet om efteråret, ændrer hele området igen udseende. Strandene, der kort forinden var fyldt med mennesker, ligger nu øde hen.

Det samme gør sommerhusene. Når mørketiden begynder, kan man vente, at der begynder at indløbe anmeldelser om indbrud i de nu tomme huse. Ofte bliver indbruddene først konstateret længe efter, at de har fundet sted, og da kan det være vanskeligt at opspore gerningsmændene.

Det sker dog heldigvis jævnligt, at det lykkes at få underretning på så tidligt et tidspunkt, at der er chance for at overraske gerningsmændene.

I et tilfælde for et par år siden bemærkede strandfogeden i Børsmose strandlen, at der havde været indbrud i et sommerhus i Grærup, og han mente, at der skulle være chance for at opspore gerningsmanden, idet der var faldet et ganske tyndt lag rim eller sne. Vi havde i forvejen anmeldelser om indbrud i mange sommerhuse langs hele kysten, og jeg kørte sammen med min hund til Grærup og traf strandfogeden. Vi kunne med besvær følge gerningsmandens spor fra Grærup gennem en plantage til Vejers, hvor sporet førte og og ned ad klitter og forbi det ene hus efter det andet, indtil sporet endelig endte ved et sommerhus, hvor også gerningsmanden var. På opfordring kom han ud af huset, idet han dog først bad mig holde fast i hunden. På vej ind til politigården i min vogn, erklærede han, at han nok skulle forklare om alle de indbrud, han havde begået, bare han kunne huske dem.

Han holdt ord, idet han overfor kriminalpolitiet tilstod 84 indbrud samt nogle biltyverier.

Ved en anden lejlighed indløb der en aften anmeldelse om indbrud i en kiosk ved stranden. Under eftersøgningen fandt jeg om natten en norsk bil parkeret på en parkeringsplads ved Vejers strand. Der lå

to mænd og sov i vognen, og da de blev vækket, viste det sig at være danskere. De kom først med en ikke troværdig forklaring om, hvorfor de kørte i en udenlandsk vogn, men da der fandtes åbenbare tyvekoster i vognen, varede det ikke længe, før de tilstod bl. a. tyveriet i kiosken samt af den norske vogn. Det viste sig, at de i en her i landet stjålet vogn var kørt til Norge, hvor de kørte vognen ud i en sø. De stjal derefter vognen, de nu blev truffet i.

En anden oplevelse var ret humoristisk. En vinteraften var der fra Blåvand indløbet anmeldelse om en mistænkelig mand, der var set gå i retning af nogle ubeboede sommerhuse.

Under eftersøgningen kom jeg til et ældre hus, en tidligere beboelsesbygning til et nedlagt landbrug, nu benyttet som sommerhus.

Jeg konstaterede, at et vindue var brudt op, og det lykkedes gennem dette at komme ind i huset, hvorimod jeg måtte lade hunden ligge udenfor.

Huset syntes trods omhyggelige gennemgang at være tomt. Da jeg for anden gang kom ind i soveværelseet, fik jeg den tanke, at manden kunne have skjult sig under sengen, og det havde han.

Det var en stor mand med et prægtigt rødt fuldskæg, men det var jo ikke nemt at bevare værdigheden, da han skulle kravle frem under sengen.

Han var efterlyst for nogle småtyverier, men var iøvrigt ellers en yderst skikkelig fyr.

I årenes løb er det adskillige gange lykkedes at anholde sommerhustyve som iøvrigt andre indbrudstyve på fersk gerning, og ved sådanne lejligheder har mine hunde været til uvurderlig hjælp, både ved opsporingen og anholdelsen.

Ligeledes ved opsporing af krybskytter i det udstrakte område har hundens hjælp ofte været afgørende.

3 schæferhunde har jeg haft gennem årene. De lignede ikke meget hinanden af udseende, men et havde de tilfælles, nemlig deres trofasthed over for en. Den første – Bambi – blev 14 år gammel, så kom Paw, der blev 10 år gammel, og nu har jeg den 7-årige Tarzan, der går på pension sammen med mig.

Det er ikke let at overdrive, hvad ens hunde har betydet for en.

Foruden ved anholdelse og opsporing som selskab i sene natte-

timer, når man patruljerede i ofte øde områder, men aldrig følte sig ensom, fordi man kunne tale med hunden.

Man skal snakke meget med sin hund, og det gælder ikke alene en politimand. Snakker du meget med din hund, vil du undre dig over, hvor godt den efterhånden forstår dig.

Hunden har kun én fejl, at dens levealder ikke er højere, for jeg må erkende, at det hører til de mørkeste dage, jeg har oplevet, når ens hund bliver syg og dør.

En gang sad jeg med nogle venner, og vi kom da ind på dybsindige betragtninger om, hvorvidt der mon var en verden efter denne.

En af dem spurgte mig da, hvem jeg helst ville træffe, hvis der var en anden verden, og jeg svarede: „Mine hunde".

Det lo man meget af, og dog var det næsten sandheden, selv om der jo nok var enkelte mennesker, man ville stille foran hundene.

Et er i hvert fald sikkert, at det ville blive et begejstret gensyn.

Den alvorligste forbrydelse, der er begået i distriktet i min tid, er dobbeltmordet i Vejers i 1969.

En sommerdag anmeldte nogle turister, at der var et eller andet nedgravet på en tidligere campingplads i Vejers, og at de mente, der kunne være tale om et menneske.

Jeg kørte straks til stedet og konstaterede, at det virkelig var et menneske, der var nedgravet på den græsbevoksede nedlagte campingplads.

Kriminalpolitiet blev straks underretttet og tilkaldte teknisk afdeling, der gravede liget op. Det var liget af en kvinde, og da hun blev løftet op, lå der under hende liget af en 6-årig dreng. Jeg tror ikke, at nogen af os, der så synet af drengen, nogensinde vil glemme det. Han var helt velbevaret, og man kunne se, at han havde været en køn og kraftig dreng.

Opklaringen kunne antages at blive vanskelig, idet man end ikke anede, hvem de dræbte kunne være. Alligevel kom opklaringen ret hurtig.

Det var den dræbte kvindes elsker, der havde dræbt hende og deres fælles søn. De var alle tyske statsborgere.

Sammen med hunden Paw assisterede jeg rejseholdet, da gerningsmanden skulle til påvisning på gerningsstedet og senere forskellige

steder ned gennem Sønderjylland. Når jeg betragtede gerningsmanden, kunne jeg undres over, at denne stilfærdige mand, der havde en god stilling i hjemlandet, havde begået denne forbrydelse.

I modsætning til i begyndelsen af min tjeneste støder man i dag kun sjældent på landevejens farende folk. Tidligere var der mange, og mange af dem kendte man efterhånden særdeles godt. Der var sjældent noget ondt i dem. De kunne selvfølgelig blive så fulde, at de var til gene og måtte bringes i detentionen, men det var de som regel heller ikke særlig kede af.

Jeg har flere gange om vinteren været udsat for, at de er kommet ind til mig og spurgt, om de ikke kunne komme i detentionen, for der var jo varme. Der var også folk imellem, som ikke drak, men som ikke kunne undvære landevejen.

En sådan var „grosserer Hansen", som jeg aldrig har set beruset. Han havde et noget særpræget udseende, hvorfor jeg havde den aftale med ham, at han skulle komme ind til mig, når han var på egnen.

Så vidste jeg, hvem det drejede sig om, når folk ringede om, at de havde set en mærkelig mand.

Gennem mange år sendte han mig julekort fra forskellige egne af landet, men det hørte op, og da han efterhånden var kommet langt op i årene, betyder det formodentlig, at han ikke er mere.

Der var mellem disse landevejens folk mange godt begavede mennesker, som på et eller andet tidspunkt i deres liv var kommet ud for noget, de ikke kunne klare, og som slog dem ud.

En af de fester, der år efter år har haft et stigende antal besøgende, er fåremarkedet i Ho.

Markedet har eksisteret længe før min tid, men var dog tidligere af et mere beskedent format og hovedsagelig søgt af den mere lokale befolkning.

Det er ikke for meget sagt, at i dag besøges markedet af folk fra alle egne af landet.

Markedet, der ligger fast den sidste lørdag i august måned, begynder tidligt om morgenen. Fra halvøen Skallingen drives får og lam tidligt om morgenen ad den lange betonvej til markedspladsen i Ho. Det har undertiden drejet sig om hen imod 1500 får og lam,

men dyrenes antal har dog de senere år været faldende. Tillige tilføres markedet dog i stigende grad får og lam og også andre husdyr udefra, og lange rækker af lastbiler med dyrene snegler sig i de tidlige morgentimer frem mod landsbyen. Et ganske ejendommeligt syn, der leder tanken hen på det gamle testamentes beretninger om patriarkernes opbrud.

På markerne omkring landsbyen er i øvrigt forlystelser af næsten enhver art.

Her er boder og spilleautomater. Her er dødsdromer, radiobiler og luftgynger, her er stærke mænd, spåkoner og billedskønne kvinder af eksotisk udseende.

I forsamlingshuset er der forrygende travlhed med bespisning af markedsgæster. Udmærket mad og til rimelige priser.

På markerne i stor omkreds af landsbyen er parkeret tusinder af biler. Den turist, der måtte være kommet gennem landsbyen nogle dage før, fatter i dag ikke, at det er samme landsby. Kontrasten er enorm.

Bortset fra fåremarkedet synes det efterhånden vanskeligt at samle folk til de sædvanlige traditionelle fester.

Således er for eksempel Grundlovsdagen ikke den folkefest, det var i min ungdom.

Jeg husker fra min tidligste ungdom, hvorledes folk strømmede til festpladsen, der på min hjemegn var det store smukke anlæg. Fra middagstid var vejene til anlægget fyldt af cyklister, flest unge mænd og kvinder.

I anlægget talte som regel en folketingsmand om Danmarks Riges Grundlov af 1849, medens vi andre tilhørere sad på græsplænen.

Det var vel ikke altid så let at samle sin opmærksomhed om talen, der var jo så meget, der kunne aflede opmærksomheden, når man var en meget ung mand. Der var forlystelser og boder, og så var der disse søde unge piger i deres lyse sommerkjoler og deres hvide højhælede sko. Men fik man, når sandheden skal frem, ikke fat i så forfærdelig meget af folketingsmandens sikkert udmærkede og velmente tale om grundloven, så følte man dog, at det på en sådan sommereftermiddag var godt at sidde her i græsset, at være nyforelsket og så oven i købet være grundlovsbeskyttet.

I de senere år har man flere steder forsøgt at afholde årlige byfester,

således her i Oksbøl, hvor man har haft stort besøg til disse fester, der begynder fredag aften og slutter søndag aften. Byfesten kræver et meget stort arbejde af arrangørerne, men hidtil har der jo været folk, der ville påtage sig arbejdet.

Også sportsforeningerne i distriktet afholder som regel sportsfest hver sommer og har som regel god tilslutning fra publikum. Der er indenfor sportsforeningerne altid folk, der er villige til at gøre et stort og aldeles ulønnet arbejde for idrættens fremme, og det er der i hvert fald al grund til at påskønne.

Jeg har tidligere omtalt, hvorledes sommerhusbyggeriet visse steder i nogen grad har forandret landskabets udseende.

En forandring af landskabet medførte også ekspropriationerne af et stort antal ejendomme, hovedsagelig landejendomme, navnlig i Vejers, Grærup og Børsmose.

Militæret, der jo i mange år havde haft skyde- og øvelsesområde på Kallesmærsk hede, kunne ikke mere klare sig med dette areal og havde derfor ønsket området udvidet mod nord til Kærgaard.

Som nævnt ville realiseringen af denne plan medføre ekspropriation af navnlig et meget stort antal landbrug, hvorimod man ejendommelig nok ikke ville ekspropriere sommerhusene ved kysten.

Planen mødte stærk modstand hos de beboere, der var truede af ekspropriationen, altså overvejende landbrugere, men også hos sommerhusejerne mødtes planerne med stærk modstand, idet sommerhusejerne fremførte, at en så voldsom forøgelse af den militære aktivitet, som udvidelsen af øvelsesområdet kunne antages at medføre, ville ødelægge området som turistområde.

Alle protesterne hjalp imidlertid intet, og i 1970 var ekspropriationerne gennemført, og beboerne i de nævnte områder havde måttet fraflytte deres hjem.

Nogle forblev i omegnen af Oksbøl, en del tog bolig i selve Oksbøl, medens andre flyttede længere bort.

Vel var det ikke Danmarks fedeste muld, de flyttede bort fra, men beboerne havde altid været selvhjulpne folk, og mangen gang kunne man undre sig over, at de på den ret magre jord kunne præstere en avl, der absolut ikke var ringe, så lidt som deres dyr var det.

Jeg har undertiden fra anden side hørt udtale, at de pågældende skam

havde fået deres ejendomme godt betalt, og at de skulle være godt tilfredse med at komme af med ejendommene.

Efter min mening er det en letkøbt betragtning.

For langt de fleste af de mennesker, der var født og opvokset i området, har det sikkert været meget svært at skulle forlade deres hjem.

Det er meget muligt, at der rundt om i landet findes mange mennesker, der ikke har den samme hjemstavnsfølelse, og som har lettere ved at se alt ud fra et økonomisk synspunkt. Omvendt er der efter min erfaring mennesker, for hvem hjemstavnen betyder mere end penge.

I lang tid efter at beboerne var fraflyttet deres ejendomme, gjorde det et forstemmende indtryk at køre gennem områderne.

De lange lave bygninger var nu øde, ruderne var uden liv som blinde folks øjne.

Et par år efter traf jeg en sommeraften en af de tidligere beboere.

Han var cyklende ud til stedet, hvor hans ejendom havde ligget, og vi gik sammen hen og satte os ved et vandløb, der løb gennem hans mark, eller rettere den mark, der nu en gang havde været hans.

Han pegede ud over marken og fortalte, at der havde han et år haft en helt utrolig god havre.

Det var en usædvanlig smuk sommeraften. Vandet rislede af sted i det lille beskedne vandløb, og det var ikke nødvendigt at snakke hele tiden.

Jeg forstod, hvorfor han var cyklet den ret lange vej for at sidde lidt her.

Det var længselen efter hjemstavnen.

Meget vand er løbet i havet siden ekspropriationerne, og hvordan ser områderne så ud i dag?

Ja, mange af de eksproprierede ejendomme er revet ned, hvad også af hensyn til landskabet syntes det mest hensigtsmæssige, da forladte ejendomme nu ikke pynter et landskab.

Det må retfærdigvis siges, at der af kommandantskabet i Oksbøllejren virkelig gøres meget for ikke at ødelægge landskabet.

Opgaven er afgjort vanskelig. Området skal benyttes som øvelsesareal, og som regel af afdelinger fra helt andre steder i landet, hvilke afdelinger ikke kan have den samme interesse for landskabet, da deres ophold kun er kortvarige.

En vilkårlig køren rundt med de tunge bæltekøretøjer vil kunne anrette

store skader, så den sparsomme vegetation ødelægges, og sandet blottes.

Det er let at se, at kommandantskabet er på vagt over for dette, og man må håbe, at også kommende kommandanter i Oksbøl må have den samme pietetsfølelse over for landskabet. I modsat fald ville områderne hurtigt kunne forvandles til en sandørken.

Som fredede pletter inden for det eksproprierede område ligger de små kirker Mosevrå og Børsmose.

Efter min mening de skønnest beliggende kirker i landet.

Andre må have ment det samme. Går man en tur på kirkegårdene, ser man, at her ligger begravet mennesker fra helt andre egne af landet, men som måske har haft sommerhus ved kysten her og på denne måde er faldet for den natur, hvori disse kirker ligger.

De små kirker falder så godt ind i landskabet, der omgiver dem.

Når man nu ved afgangen ser tilbage, forstår man ikke, hvor alle disse år blev af, for man synes jo ikke, at det er så forfærdelig længe siden, man begyndte herude som ret ung mand.

Jeg kan da kun sige, at jeg har været glad for min tjeneste og for den befolkning, jeg skulle betjene.

For mig gik det ret let at komme på talefod med dem. Man smed hurtigt titlerne bort og sagde slet og ret Sulkjær.

Det har altid passet mig godt, og navnlig kunne jeg lide, når de små børn tiltalte mig med navn, og det sker næsten altid.

Jeg har altid sagt til forældrene, at de ikke måtte forskrække deres børn med politiet, og det har jeg indtryk af, at de har rettet sig efter. Jeg har ikke ønsket at være børnenes bussemand.

Pudsige oplevelser har jeg haft med disse små størrelser. Jeg husker en formiddag jeg kom ned i byen. Da kom en lille purk på 3–4 år hen til mig og sagde: „Sulkjær, ismanden er blevet væk". Han havde hånden knyttet om nogle småpenge. Jeg forstod situationens alvor og fik da også straks fat i ismanden i en nærliggende forretning og opfordrede ham til at sørge for sine kunder.

En anden gang fortalte en kone fra byen mig, at hun havde haft sin lille pige med til Varde, og da de mødte en politimand, sagde pigen: „Mor, der går en Sulkjær".

Mere alvorligt var det en aften, da et par smådrenge var forsvundne.

Jeg besluttede mig til at køre en tur gennem plantagerne, inden jeg iværksatte den helt store eftersøgning.

Jeg var heldig og traf temmelig hurtigt drengene, der jo var gået vild.

Den mindste af drengene havde forlængst givet op. Han sad på en træstub og græd hjerteskærende, indtil den lidt større sagde til ham: „Nu skal du ikke græde mere, Sulkjær er kommet".

En sådan tillid var mere værd end en hel dyrtidsportion.

Jeg lærte gennem alle disse år en mængde mennesker at kende, og da det jo er et udpræget turistområde, var det foruden den lokale befolkning folk fra hele landet og også fra udlandet.

Anledningen kunne være mere eller mindre alvorlig.

Arbejdet medførte kontakter med kommunalbestyrelser, foreninger, militæret, Falck-Zonen, brandkorps herunder vort egter brandkorps i Oksbøl.

Udmærkede mennesker at samarbejde med.

Derfor er det jo heller ikke så let at sige farvel. Det skal man jo også gøre til alle sine gode kolleger inden for landpolitiet, ordenspolitiet, kriminalpolitiet og kontorpersonalet, og til sine overordnede, der altid har vist mig tillid.

Politimanden skal ikke dømme folk, det tilkommer retten.

Det er nødvendigt, at der er respekt for loven.

Derfor skal politimanden søge at opklare begåede forbrydelser, og han skal skride ind over for lovovertrædelser og skrive rapport.

Det forhindrer ikke, at politimanden kan vise en vis overbærenhed over for sine medborgere.

Vi er alle mennesker, og alle har undertiden bruge for en vis overbærenhed.

Også politimanden.

Politistationen i Oksbøl, den 7. august 1976.

Erling Sulkjær.

OTTO BACHE KOM OGSÅ TIL AUSUMGAARD!

Af forf. Viggo Hedegaard Thomsen

– Få kunstnere har, gennem deres værker, skabt og bevaret, en yndest, der strækker sig, fra kongehus, over adelsborg til bondevrå, som det er tilfældet med den bildende kunstner, Otto Bache. – Færre, måske, har haft den lykke, at deres liv og den kunst de udøvede, indgik i en så livsbekræftende enhed og harmoni, som den, der lyser ud af rækken af Otto Baches portrætter og dejlige billeder af dyr og dansk natur. Lige fra den 18-årige ynglings debutarbejde til den aldrende kunstners, af tid og menneskekundskab, bedagede penselstrøg.

– Man har betegnet forfatteren, Sophus Bauditz, for den elskværdige forfatter. Det samme udtryk kunne, uden overdrivelse, anvendes om Otto Bache, den elskværdige maler!

– Tydeligere end nogetsteds fremgår dette af Albert Fabritius' sobre værk: „Maleren, Otto Baches erindringer", (Gads forlag, 1964). Et værk, der bygger på kunstneren og mennesket, Otto Baches efterladte memoirer. De billeder den store kunstner bringer af det vidtspændende persongalleri han har været i berøring med, et langt liv igennem, uddyber de indtryk, som ikke mindst hans portrætter, giver af Baches noble nøgterne personlighed. Det vil i disse år, mellem 1960 og op i halvfjerdserne nu, være omved et århundrede siden den purunge kunstner stiftede bekendtskab med den jyske landadel og så at sige blev en slags „hofmaler" på de store kronjyske herregårde.

– Amtmanden over Viborg amt, baron P. L. Bretton havde, under et ophold i hovedstaden, „siddet" for Otto Bache. Og meget tilfreds med portrættet, da det var færdigt, bad han den dengang kun tyveårige kunstner om, at komme til Viborg, og udføre et billede af baronessen.

– I amtsgården får man en dag besøg af frøknerne Lüttichau fra Tjele. Kort efter dette besøg fik Bache indbydelse til at komme til Tjele og male et portræt af kammerherreinden.

„Da jeg havde fuldendt billedet af baronesse Breton, satte jeg mig i vognen, der var kommet efter mig fra Tjele", skriver kunstneren. „Det var første gang jeg skulle på en herregård, et sted, hvor der boede en

ganske anden slags mennesker, end den klasse jeg tilhørte, – med stor have, med lakajer, køretøjer og pragt. Jeg var meget spændt! – I kaleschens „lommer" finder han et par damehandsker, „vel een af damernes!" – Og kunstneren falder i romantiske drømme.

– Dette besøg på Marie Grubbes Tjele, blev på en måde Otto Baches introduktion for og på en række østjyske herregårde. I 1861 befinder han sig på Bidstrup, den smukke gamle herregård i et yndigt dalstrøg mellem Århus og Randers, hvor han lærte et elskeligt aldrende ægtepar, hofjægermester Honnes de Lichtenberg og hustru f. Ahrenstorff. „Jeg kom dertil", skriver Bache, „for at male deres portrætter. Men jeg blev efterhånden en ven af huset, ja, de fik mig så kær, at de sagde, de ville ønske, jeg var deres søn! De havde to døtre, men ingen søn".

– I memoirerne giver kunsteren et strålende billede af denne adelige godsejerfamilie, hvor små kår ikke kendes, og solid herremandstilværelse nydes. Lichtenberg, det patriarkalske familieoverhoved, der tidlig oppe om morgenen får luft for sin „morgenvrede" ved at skælde dygtigt ud overalt, og på alle, for, resten af dagen, at være jordens føjeligste og mest omsorgsfulde familiefader nogen kunne ønske sig.

– Hidtil har Otto Baches „arbejdssteder" været de østjyske herregårde, som han berejste, introduceret fra den ene godsejer til den næste. Og alle steder behandledes han, ganske som hørende til herskabets nærmeste.

– Senere, hen på sommeren gæster Bache atter Jylland. Han besøger dennegang herregården Ausumgåd, „en lille mil vest for Holstebro, en barsk og mere alvorsfuld egn, end den smilende østjyske, jeg var blevet så fortrolig med", skriver Bache. Denne vestjyske storgård med den lave hovedbygning forekom kunstneren som en kende forsømt.

– Hvad et menneske, født og opvokset i København, og kun har besigtiget den mere komfortable tilværelse, der levedes på østkystens og øernes storgodser, ikke kunne vide, – var, at herregården Ausumgård, i flere generationer ejet af slægten, Jermiin, var en endog meget veldrevet ejendom, vel den bedste af Vestjyllands sørgeligt få storgårde. Den første Jermiin på Ausumgård havde været præst i Hjerm, deraf slægtsnavnet.

– Den tidligere mergling eller kridtning, der tilføjedes Ausumgårds jorder, bekræfter det gamle ord: „Kridens eller marvens brug, gør rige fædre, men fattige børn!"

Den trefløjede hovedbygning, forbundet med en bro over kanalen el-

ler graven, med det ligeledes trefløjede ladegårdsanlæg, udgør, med den fælles akse, et ret storstilet arkitekturanlæg.

– Ausumgård hørte aldrig til de herresæder, der tiltrak alles blikke mod sig. Dertil var dens bygninger ikke anseelige nok, dens omgivelser ikke skønne nok, dens historie ikke rig nok. – Men i den egn, hvor den ligger, har den med lethed hævdet sig i en særstilling, ikke blot som hovedsædet i et majorat, det eneste i mange miles omkreds, – men også ved hele sit stilfulde ydre.

– Otto Baches ærinde på Ausumgård, nu her sidst på sommeren var, kan man vel tænke, at portrættere stamhusbesidder Jermiin. Lærredet med modellens markante træk og martialske holdning, vil formentlig, endnu være at finde på Hostrup hovedgård ved Skive, der senere har været i slægtens eje.

– Stamhusbesidder, godsejer Jermiin, afgået kaptajn, var en ældre, fåmælt kavaler. Han havde i yngre dage ført et lystigt levned. Nu boede han her i denne barske vestjyske egn med en betydelig yngre, høj og såre livlig hustru. Allerede ved middagen var hun meget munter og charmant, og den nyankomne „Portraiteur" udfoldede al sin selskabsdannelse til gengæld.

Manden talte kun lidt! – „Da vi siden kom ind i rygestuen", skriver Bache, „sagde han kort til tjeneren: Er pistolerne ladte?" Kunstnerens bange anelser fra bord-flirten skulle dog vise sig at være ubegrundede. Det viste sig, at stamhusbesidderens spørgsmål betød: „Er piberne stoppede?"

– Tjeneren, Mads, i lyseblåt luvslidt livré, mager og melankolsk og aldeles uden smil, var en original karl med gnaven hengivenhed for sit rerskab.

– En adelig frøken Fønss, der så ud som en af egnens bønderpiger og med ravjysk mål, var husjomfru. Stamhusbesidder Jermiins forvalter var en mere end jævn mand fra egnen.

– Det varede ikke længe før end den unge maler med liv og lyst deltog i fruens, frøkenens og forvalterens robuste leg om eftermiddagen og efter aftensbordet, i den store halvmørke kornlades halmdynger!

– Om aftenen hørtes Vesterhavets bulder over revlerne, tydeligt.

Det var et år med sen høst, og der stod megen sæd ude. Da den endelig var bjerget, fejredes høstgildet efter alle vestjyske festregler med

dans til den lyse morgen. Kaptajnens kreatur- og grisehandel med de omboende bønder optog også den unge kunstner. Også dette foregik under iagttagelse af et vist ceremoniel, ikke mindst hvad traktementet angik.

– „Således var forholdene derovre, morsomme, men med en vis primitiv råhed", slutter kunstneren, – „at stamhusbesidder Jermiin og hans frues ægteskab skulle lide skibbrud, var næsten at forudse, hvad ikke skulle omtales, hvis det ikke var almindelig bekendt"! skriver Bache skånsomt.

– Efter opholdet på Ausumgård, vel den eneste vestjyske herregård Bache har opholdt sig, for at portrættere på, men som alle steder haft rige oplevelser, vendte han tilbage til de østjyske herregårde og slotte.

– Den gamle konsejlspræsident, excellencen, greve Frijs-Frijsenborg kaldte nu Otto Bache til at udsmykke det nyrejste Frijsenborgs riddersal.

ET SKOLEBARN PÅ LANDET UNDER FØRSTE VERDENSKRIG

Af Agnes Meyer, Tarp.

Skolebarnets tilbud før og nu.

Når man sammenligner de undervisningstimer og fag, der blev tilbudt børn fra omkring første verdenskrig, og de mange tilbud der er i dag, tænker man: „Bare man dog kunne starte forfra med alle de chancer og den legende, lette måde de små klasser begynder – om man kunne have fået sprog – tegning – formning – gymnastik osv. – Om børnene af i dag skønner på alle de gode muligheder, skal jeg lade være usagt; men kan kun i tankerne, om ens egen skoletid, med den snævre ramme af fag og timer et år igennem, drage sine sammenligninger. Det var i årene omkring første verdenskrig med den vestjyske skoleordning, hvor de større børn kun gik i skole om vinteren. Fra 12. maj til 15. oktober var vi små arbejdsbier derhjemme i gårdene på landet ved landbrug – kreaturer – hus – have. Man må i dag ryste på hovedet af sådan mangel på skolegang; men jeg kan i et og alt underskrive fhv. amtskonsulent Harald Nielsens betragtninger (En vinterlærers erindringer – „Vestjyder fortæller" 74), at vi så hen til oktober med forventning og friske kræfter til en vinters strenge program. Da skulle der hænges i for alvor. De yngste årgange gik i skole om sommeren hos vores krævende, dygtige lærer fra 8-12. Om vinteren ind i den „lille klasse" til de skiftende vinterlærerinder.

Disciplinen

Tavlerammen blev hvidskuret, en ren hvid tavleklud med tilhørende lille flaske til vand (man skulle helst være den lykkelige ejer af en flaske med stænkeprop), sammen igen med alle kammerater til leg og sjov i frikvarter og middagspause.

Inde i klassen var der musestille, man turde end ikke hviske – man mimede til hinanden, om strengt nødvendigt! Nu kunne man måske få den opfattelse, at vi havde en lærer, der svang tampen; men aldrig har vi set ris eller spanskrør, måske faldt der en lussing i grelle tilfælde, en enkelt gang eller en rusketur i begge arme. En dreng sagde vist engang, at han havde fået øret revet halvt af. Vi så nu hverken blod eller rifter; men man har vel lov at dramatisere det lidt, når man føler sig

svært forurettet! – Det med stilheden var bare en uskreven lov som blev overholdt, og selvom der godt kunne være lidt at grine af til tider, havde den lærer nu øjne i nakken: – Orden med hver ting og sparsommelighed blev os indprentet. Vi skrev med en såkaldt „sprutpen" og ve den gris, der skrattede, ved at dyppe for dybt i blækhuset, så skulle det snart blive påtalt. Pennen blev tørret grundig ren efter endt skrivning i tavlekludene, og når pennen omsider skrev for tykt, måtte der en 2-øre med hjemmefra til en ny. Ordensregler for påklædningen! Alle skulle have lommetørklæder (ingen finger under næsen), pigerne skulle bære forklæder, og alle skulle have kludesko i klassen, ikke noget med læderfodtøj, vi gik jo alle med træsko på, og de havde deres bestemte plads i trærammer i forstuen. Læreren overvågede om nogen blot havde krænget dem af og smidt dem i en krog, den gik ikke. Så efter datidens forhold var skolestuen ren og pæn, med ferniserede gulve og store sollyse vinduer, som blev smækket op på vid gab i frikvarter, og da skulle alle ud i frisk luft, hvordan end vejret så var.

På legepladsen også indlevede ordensregler: Vi skulle være i rask bevægelse med alle muskler (det var jo vores eneste form for gymnastik), og der var det nok sanglegene, der blev dyrket mest. Ingen måtte stå op ad husvæggen og fryse, vi måtte sørge for at få de små – de forsagte, de generte, eller nye tilflyttere ind i kredsen. De, der var sure, ja, de var jo håbløse, indtil de overvandt sig selv. Der var et utal af sanglege, man dyrkede dengang, og stor begejstring, hvis en eller anden kom med en ny, for vi kunne godt blive træt af de samme og de samme.

I denne sommer under et feriebesøg kom jeg tilfældigt overfor mit barnebarn til at nynne en strofe af legene og straks var pigen indfanget af det lille „skuespil". Vi gøglede og sang med lige stor inderlighed; men mine tanker gik pludselig tilbage til den grusede legeplads og mine træskotrampende kammerater. – Der var stadig dette usynlige øje, der overvågede, om legene gik til på rette vis, og jeg husker, hvor vi var 4 „høns", der blev standset i vor „premiere" med en opvisning af de moderne danse, vi havde fået indøvet i danseskolen. Stærkt opfordret af de andre børn til at vise vor kunnen (måske kunne man lære lidt gratis der?), sjælede vi løs i tango og foxtrot og sligt, men vor „flotte" præstation blev standset af øverste myndighed. – Absolut ingen succes for os!

Hygiejnen og helbredstilstanden

Med lidt frisk luft i lungerne og nogenlunde røde kinder ind i klassen. Helbredstilstanden blandt børn dengang stod det ikke så godt til med. Man kendte jo ikke til vitaminer og den helt rette kostsammensætning. Grød – vælling – sødsuppe – flæskekød – kartofler – sovs – havregrød – sukkermadder, var nok det stående program i de fleste hjem, tungt – solidt, og for lidt med grøntsager, og skønt der vel i de fleste spisekamre stod ost – leverpostej eller rullepølse, ville man helst have de uundværlige sukkermadder i madpakke – desværre. Derfor stod det efterhånden dårligt til med tænderne, man havde vel een tandbørste i hjemmet, og den sled det vist ikke meget på!

Vitaminmanglen viste sig med frost i hænder og fødder for nogle børns vedkommende. Mens jeg undgik dette, havde jeg i stedet tilbagevendende halsbetændelser, vel nok på grund af, at man sad så tit med våde fødder dagen lang, når der var sne og sjap. – Der fandtes i skolen 4 gammeldags WC'er uden toiletpapir, – en træpumpe i gården, hvis hænderne trængte til en omgang vand. På pumpen hang også en drengekop og en pigekop, hvis man var tørstig! Hvor tit kom børn i bad dengang? Ja, det var jo en tur i zinkbaljen, når der var tid og lejlighed og varme nok. Der var jo kun varme på komfuret og så i den store kogekakkelovn i opholdsstuen. Soveværelse og kamre var kolde, så var det godt med en varm mursten i avispapir i sengens fodende. Når man vendte hjem fra skole, straks til sin middagsmad, der stod i komfurovnen, så til lektier, der fik en grundig omgang, videre til de opgaver ved klaveret, så man var færdig når far og karlen kom ind til „aftensæde", som vi kaldte det, da kunne man ikke sidde der og bore fingre i øret og koncentrere sig om lektier. Når de var færdig med avisen, måske lidt højtlæsning af far, mens mor sad med hæklearbejde (symaskinen gik ikke om aftenen), men bedstes rok kunne godt snurre hyggeligt, selvom Ingemanns romaner blev terpet igennem. Vi børn måtte aldrig sidde med hænderne i skødet, der var altid et stykke håndarbejde. Det hændte dog, vi tog et spil whist til en forandring. Vi søstre havde fri for staldarbejde i vintermånederne, kun lidt huslige pligter, men jeg ved fra nogle hjem, at de store børn måtte tage en tørn i stalden, bære brændsel ind og skrælle en gryde kartofler, før de travede den lange vej til skole. – Man skyndte sig mod skolen om morgenen, for at

lege lidt inden timerne, men mens man pilede afsted, havde man et sug i maven, om man nu også kunne klare opgaver og spørgsmål.

En rædsom feber gik vi alle med ind mod eksamen, som ganske vist skulle gøres færdig på en formiddag. Det foregående slid – inden vi skulle eksamineres af en mærkelig original af en sognepræst. Vi, der var „valmenighedsbørn" var vist ikke ret i hans smag. Jeg følte, han sad med et forlorent grin hele tiden; men han skulle nu gå for at være morsom! – Med sig førte han en raslende dåse med 1- og 2-ører, som vi blev bedt om at afhente hos ham på det høje stade, han indtog bag katederet, når vi havde været heldige, at simulere nogenlunde vågne ved spørgsmål af den særeste art. Jeg kunne se på vor lærer, som gik tavs op og ned mellem rækkerne, at han var indædt irriteret (han var vitterlig nervøs for sine kære elever), og hvis jeg så bemærkede, han blev rød i nakken, vidste jeg nøje, at nu var tålmodigheden snart på bristepunktet!

Det var højdepunktet at komme op på 3 øre, og det hændte da een gang i de syv år for „valmenighedenspigen"!

En lærers utrolige slid

Denne lærer, som havde så stramt et program, hvordan var han? – I dag mindes jeg ham med dyb beundring for hans seje, viljestærke disciplin, til at kunne styre en klasse på gennemsnitlig 36 børn i alderen fra 10-14 år. Præcis – punktlig, aldrig tobak eller avis i klassen, aldrig ros – sjældent smil, derfor var han nok af vi børn mere frygtet end elsket; men vovede man at se op i hans ansigt, kunne man til tider skimte anerkendelse i de mørkeblå øjne under de svære bryn. I timerne blev man „holdt nede" og ingen foretrukket. Han påvirkede ikke eleverne, hverken politisk eller religiøst. Alt var kun lektie – „at kende – at vide", ingen remseterperi, og dog ved jeg, han gav vi børn en uvurdelig påvirkning igennem sang og toner. Salmevers skulle fremsiges korrekt, næsten deklameres, før han var tilfreds, så det var ikke mængden af vers, det kom an på.

Hvad vi havde for af bibelhistorien, lærte vi samtidig de bibelske sange, der passede til emnet, og når danmarkshistorie eller geografi skulle gennemgås efter middagspausen, fandt han også der passende sange, gerne 2-3 stykker inden timen begyndte. Han sang og spillede

vor viden om de ting fast i os, så de sidder indgroet i de fleste af hans elever den dag i dag. Disse to gange sang om dagen tog ikke meget af den kostbare tid, men vi børn fik en sangskat foræret for livet. Gid børn af i dag måtte oplæres til at blive ligeså sangglade som vi blev!

Med en eneste ting var vi hans medsammensvorne!

Det var forår og efterår, når vi kom slæbende med blomster med rødder og frøstande, og så tog vi lige efter morgensangen en lille rask omgang botanik, hvad vi alle var glade for. Han åbnede vore øjne for al naturens særpræg og skønhed. Jeg husker hans have var et lukket land for skolebørn, men en gang indbød han hele flokken ned i haven og på afstand beundre en drosselrede. Lidt verdenshistorie „snød" han sig også til at sætte os ind i, ved at læse og fortælle det, da kommunen ikke tildelte os bøger af den art. De andre undervisningsbøger gav kommunen også, og der var strenge påbud med rent bind, ingen tegn og streger og ingen „æselører". Som foran skrevet, fik vi af sprog kun dansk. Til gengæld må siges, at sproget blev analyseret til bunds, så jeg roligt tør sige, at 2/3 af eleverne i sidste skolevinter gik ud med et fejlfrit dansk plus sirlig og læselig håndskrift. (Jeg gemmer endnu et par diktatbøger, som et synligt bevis for alle vi unger i flæng). Vi fik streng påmindelse om at gå lige hjem fra skole, ingen ballade eller slagsmål. (Han kunne jo ikke følge os hjem, så der kunne godt blive skænderi og slagsmål undervejs). Vi var jo både kåde og uartige som børn i dag; men alligevel var der som en usynlig tømme på os både fra hjemmet og skolens side. Vold og hærværk kendtes ikke, men telefonklokken måtte tit undgælde for drengenes kasteskyts. Ja, vi skulle gå lige hjem, men smedien var umulig at gå forbi, vi måtte lige indenfor et par minutter og indsnuse dens særprægede duft og spændingen, når smeden drejede sig fra essen med det glødende jern, som formedes til hestesko, træskoringe og hjulringe. Det var herligt at stå lidt i varmen. Nu vil læserne måske synes jeg forgylder min skoletid og min lærer; men jeg har jo også berørt noget af medaljens bagside her og der, som særlig gav sig udslag i dagens sidste skoletimer med trætte, sløve, uoplagte, vitaminfattige børn, der kunne drive lærerens nerver til bristepunktet (også han var træt), så vi i rene ord fik at vide, hvor „åndeligt sløve" vi var. Dagens lange program *skulle* gennemføres og blev det, så hvorfor udpensle mere fra bagsiden, når det største og bedste vi

modtog, ligger i overtal. Vi ved, han på sin måde holdt af „sine børn", „sine elever", som man sidenhen hørte i folketaler eller lignende. Han blev aldrig elsket af sine elever, men nu, hvor de mange år er gået, føler man klart, hvor man agter og respekterer den vældige arbejdsbyrde, han gennemførte gennem mange år i vor lille landsby derhjemme.

Derfor har jeg nu nedfældet dette erindringsbillede i taknemmelighed om denne mand med den pligtopfyldende og næsten uoverskuelige indsats for sin lærergerning.

AF ALSLEV SOGNS HISTORIE

Af fhv. smedemester og sognerådsformand Jens Villesen Andersen († 1965)

SKOLEVÆSENET I ALSLEV

Kong Christian VI udgav 1739 og 1740 tvende forordninger om, at der i hvert sogn skulle indføres et ordnet skolevæsen.

Den daværende ejer af Visselbjerg tog sig da her af sagen, og der udfærdigedes en skolefundats, der er dateret 12. april 1742. Samme år blev der bygget degnebolig med skolestue på den plads, hvor Alslev skole endnu er beliggende. Dermed var skolevæsenet grundlagt i Alslev og Hostrup sogne.

„Skolefundats for Alslev og Hostrup sogne"

I allerunderdanigst følge af kongelig Majestæts allernådigste forordning angående skolerne på landet af 29/4 1740, der befaler og tillader den højeste jorddrot og lodsejer i sognene at foranstalte såvel skolens indrettelse som degnenes og skoleholdernes løn, med hvilken af den gjorte lignings indrettelse de andre og mindre lodsejere bør være fornøjede, haver vi underskrevne H. Friis og Jacob Langelyth, forvalter og forpagter på Viselbjerg, efter given fuldmagt af velbyrdige og højærede (højædel) Heinrich v. Bruchtoff, nu boende i Pretz, som den højeste jorddrot af bøndergodset i Alslev og Hostrup sogne forfattet nærværende instrument, der, såfremt det bliver approberet, skal være en fast og urykkelig fundats og regel, hvorefter degnene for Alslev-Hostrup sogne, som og herefter skal holde skole for den førstnævnte sogns ungdom, skal nyde som løn og årlige indkomster, hvilke hidtil har været så såre ringe og fattige både på korn og penge, at de til hans nødtørftige underholdning har været aldeles utilstrækkelige.

Desårsag han og efterkommere i degne- og skoleembedet herefter skal yde årligen som følger:

1) I korn af begge sogne 1½ skp. rug, 1 skp. byg fra hver hel gård, 1 skp. rug, ½ skp. byg fra hver halv gård, og fra bol ½ skp. rug, hvoraf degnen skal årlig afgive til skoleholderen i Hostrup 2 td. rug og ½ td. byg. Det øvrige skal som en vis indkomst standig ligge til disse sognes degneembeder.

2) I stedet for 1 skilling dansk, som de fleste communicantere i begge sogne hidtil har ofret degnen på de tre store højtidsdage, bør de herefter enten de er gifte eller ej, enten de er bosiddende eller tjenende at give ham i offer på hver af de tre store højtider 2 skilling, og dersom fremmede, der tjener hos bønderne, nægter at indeholde dette offer, da skal bønderne, som de tjener hos, betale degnen samme og igen afkorte det i de tjenendes løn.

3) De uvisse indkomster nyder degnen af begge sogne herefter, som hidtil brugeligt har været, men den sædvanlige redsel eller nandist af Alslev sogn alene; thi af annekset skal samme følge den derværende skoleholder.

4) Og da degnen herefter skal være forpligtet til i læsen, skriven og regnen at undervise det hele hovedsogns ungdom, som magelig kan søge den i Alslev by nyopførte degnehus og derved indrettede skolestue, så skal han årlig betales af hver hel gård 2 mark, hver halv gård 1 mark, hver bol ½ mark og hver gadehus 4 skilling, hvilke penge skal betales i 2 terminer, nemlig hvert års Peders- og Mikkelsdag, hvad enten der er børn på stederne eller ej; thi hvor ingen børn nu er, der kan de i fremtiden ventes at komme.

5) Ligeledes annammer degnen de 5 sletdaler lyspenge hos Alslev kirkes ejer, som dem ifølge den kgl. forordning af 23/1 1736 til hvert nytår skal betale.

6) I anledning af samme forordning nyder han af hver i Alslev og Toftnæs, som holder selv heste og vogn, 2 læs gode tørve, 6 snese i det mindste til hvert læs, som i den rette og bekvemme tørvebjærgningstid skal leveres ved degnehuset i Alslev by og af sognets bol og gadehusmænd sættes i klader og forsvarlig hylles og tildækkes. Og da han også behøver lyng at bage ved, så skal hver mand enbolene i Alslev sogn levere ham et godt læs lyng. Skulle denne brændsel ikke forslå til hans fornødne husholdning, så skal det være ham tilladt at bjerge det fornødne af tørv og lyng på Alslev bys fattighede, dog på hans egen bekostning.

7) Og da hans husholdning ikke kan undvære melkning eller nogle fårehøveder af får og lam til slagt, som dog vilde i henseende til hans ringe indkomster falde ham for tungt at tilkøbe sig for rede penge, så skal han i Alslev by forundes fri græsning til 1 ko og 6 får i fælling

med byens hjord af begge slags uden mindste udgift deraf til kost og løn til hyrderne. Ligeledes skal sognemænd med så megen foder af godt hø, samt rug- og byghalm, som tilsamme ene ko og 6 får behøver, hvilket sognemændene skal ligne under hverandre således, at den ene proportion af sin avling gives lige med den anden.

8) I skoleløn nyder han ugentlig af hvert barn enten det undervises i læsen alene eller i læsen, skriven og regnen tillige ikke mere end 2 sk. dansk, som han alene har frihed til at kræve og tage, medmindre en eller anden af en særdeles godhed selv ville give ham noget mere, og skal forældrende være forpligtede til at holde deres børn til skolegang hos degnen fra de har fyldt deres 6. år, indtil de har været til konfirmation og det årligen i det mindste fra Allehelgens Dag af indtil sidste februar, og skulle nogen ikke ville lade enten deres egne eller andre unge mennesker i deres brød og hus søge skolen, når de er af ovenmeldte alder, skal de dog betale den ugentlige 2 sk. af hvert barn eller person lige så fuldt, som det virkeligt ginge i skole. Til indgangspenge nyder degnen 4 sk. d. af hvert barn den første gang, det bliver sat i skole; men af de fattige børn må han aldeles indtet tage enten til indgangspenge eller skoleløn, førend de kommer til den alder og styrke, at de foruden kosten i tjenesten hos andre kan fortjene noget til løn; thi da er det billigt, at han for sin møje og umage med dem også nyder den ugentlige løn.

9) I den af Alslev kirkes ejere nyopbygte degnehus, hvortil grunden, som samme i Alslev by er sat på, er bleven købt på Visselbjerg og bleven henlagt til kirken, eftersom ingen degnebol eller bolig tilforn har været i disse annecterede sogne, skal degnen herefter have standig og fri bolig uden at give mindste skilling deraf til kirkens og dens forsvar, men derimod skal han selv holde dens bygning, som består af 5 fag, så forsvarlig vedlige, at det alle tider kan stå for et fuldt syn, forsømmer degnen dette, da lader vedkommende kirkeejere dens brøstfældighed reparere og derfor tage betaling i degnens tillagte indkomster eller og, om han ved døden imidlertid afgård, i hans efterladte midler og bohave. De andre 3 fag, som med degnehusets bygning er incorporeret til en skolestue, holdes vedlige af samtlige sognets beboere, dog bør degnen at have nøje indseende med, at intet af det, som hører til og findes i skolestuen, bliver forkommet eller af børnene fordærvet.

10) Og da degnen har fået denne tillæg, som i sig selv er vel liden og ringe, men har ikke været at bringe højere for ej at bebyrde sognets beboere med alt for store udgifter, så skal han være forbunden både stændig at opvarte skolen, så længe nogle af sognemændene forlanger og finder tid og lejlighed at lade deres børn søge den, og når han formedelst alderdom, skrøbelighed eller anden tilfælde ikke selv kan sit degne- og skoleholderembede forestå at lade begge dele på sin egen bekostning forsyne og forrette ved en person, som sognepræsten dertil finder dygtig og bekvem.

11) Dersom sognemændene skulle findes uvillige til i rette tid at levere degnen det, som han herved er bleven tillagt, andrager han det for sognepræsten, som straks lader de skyldige kalde for sig og på en god og kærlig måde forholder og formaner dem til deres pligt; men skulle det blive uden frugt, skal degnen indgive sin skriftlige besværing herover, attesteret af sognepræsten, til herskabet eller ejeren af Visselbjerg, som ifølge af foranførte forordnings 5. post ved høje øvrigheds assistance lade det resterende udpante fra de modvillige, det være sig af hans eget eller fremmed gods i sognet, og således forhjælpe degnen til at nyde sin rettighed.

12) Så snart degnen som skoleholder begynder at nyde og oppebære den i forordningen omtalte visse tillæg i penge af den generale skolekasse, så aldeles ophæves den pengeudgift, som i foregående 4. post er bleven gårdene pålagt, hvorimod han for undervisningen i læsen, skriven og regnen nyder ugentlig den løn, som forordningen dikterer.

Foranstående fundats bliver til deres excellences højvelbårne hr. geheimeråd og stiftsbefalingsmand V. Gabell og højædle og højværdige hr. biskop Brorson nådegunstigste approbation på det underdanigste og ydmygeste insinueret af H. Friis, J. Langelyth.

Den fundats, der blev approberet 17. maj 1742, fik nogle år senere følgende tilføjelse: „For at forekomme al desputa mellem degnen, skoleholderen og sognemændene ang. gårdenes størrelse, hvorefter det ude i Alslev og Hostrup sognes skolefundats omrørte korn og penge skal svares, er for eftertiden fastsat efter følgende beregning:

6-8 tdr. hartkorn	en hel gård	6 skp.	4 skp.	2 mk.	0 sk.
4 td 4 sk.–6td.	¾ gård	6 skp.	3 skp.	1 mk.	8 sk.
3 td. 4 td.–4 td. 4 skp.....	½ gård	4 skp.	2 skp.	1 mk.	0 sk.

2 td.–3 td. 4 skp.	1 gård	2 skp.	2 skp.	0 mk.	10 sk.
1 td. 4 skp.–2 td.	¼ gård	2 skp.	1 skp.	0 mk.	8 sk.
4 skp.–1 td. 4 skp.	1 bol	2 skp.	0 skp.	0 mk.	4 sk.
Matrikulerede huse og steder under 4 skp. hartkorn				0 mk.	4 sk.

Og i henseende til fusagen i Alslev sogn skal af hver td. hartkorn bøndergods leveres til rette forfaldstid: hø 9 pund og halm 7 pund.

Ovenstående forandring i skolefundatsen bliver herved approberet.

Varde landemode 9/10 1754. G. T. v. Holstein. – H. A. Brorson

Efter ovenstående ser det ud til, at sognemændene er bleven forpligtet til at yde et ikke betydelig tillæg af korn.

1774 tillades det byerne uden for skolebyen i de fire vintermåneder at holde en skoleholder selv for de små børn, der ikke kunne overvinde vejen til hovedskolen på følgende vilkår:

1. At skoleholderen skulle være eksamineret af sognepræsten.
2. Børnene skulle møde i hovedskolen til almindelig overhøring.
3. Hovedskoleholderen skulle intet i deres rettigheder afgive.

På denne tid beskyldtes Vibækmændene for, at de forsømte deres børns skolegang, hvorved „børnene tilvokser i vankundighed, og ej holder de skoleholder til dem." De fik så tilhold om at vælge imellem at lade børn søge hovedskolen eller også selv at holde og lønne en skoleleder i fire måneder fra 1. november.

Tillige forlangtes det, at denne skoleholder skulle være eksamineret af provsten og befundet dygtig, og til præsten at levere en liste i hver uge over de skolesøgende børn, samt at møde i hovedskolen til årlig eksamen, endvidere indskærpedes det bønderne at drage omsorg for, at skoleholderen fik begyndt 1. november.

Bønderne i Vibæk var nu kommet ind på, at deres småbørn ikke skulle gå til Alslev skole, og 1778 fik de tilladelse til selv at holde skole i Vibeke, og denne vedblev at gå en lang årrække.

Da skolevæsenet i Alslev efter adskillige vanskeligheder var kommet i gænge, skrev den daværende sognepræst, Abraham Jessen, i sin embedsbog: „Alt hvad der henhører til fundatsen og de kongelige forordninger og reskripter skolevæsenet henhørende, har jeg ladet afcopiere i en bog, som skal følge kaldet". Og han slutter skrivelsen med følgende: „et hjerteligt ønske og forlangende, at skolernes conservation og skoleholdernes håndhævelse må altid være recommanderet hos mine respektive

efterkommere udi kaldet, såvel som hos nuværende og efterkommende høyste lodsejere i disse sogne til Guds ære og de unges forfremmelse i Guds sande og salige kundskab efter den regel og indretning, som mine salige forfædre i christelig hensigt det anordnet og nu findes approberet, så at docenter (lærerne) og ikke skal gøre deres embede ruchende".

Kirkeejer, cancelliråd, Hans Wulf Ølgård, Varde, lod ved offentlig auktion 12. november 1785 Alslev og Hostrup kirker bortsælge. Ved samme lejlighed skænkede han et kirken tilhørende bolsted til Alslev degneembede.

Få år efter at disse jorder blev tillagt degneembedet „for den ringheds skyld", blev Alslev jorderne udskiftet, og skolelodden kom til at bestå af:

1. Tofte, hvorpå skolen lå, ca. 6 td. land.
2. En agerlod på østermarken, hvoraf halvdelen lå hen i hede.
3. En større hedelod på østerheden, samt
4. 3 stk. eng og mose, nemlig havremærsken med tilstødende agre, slaugen og engen ved Alslev bro, ialt ca. 3 td. land eng. Denne jordlod var meget splittet og langt fra liggende undtagen toften.

For 50 år siden købte et par mænd skolens nabogård, og derved blev det muligt at mageskifte skolens østermark med 8 td. land ager, der stødte ind til toften, hvorved der fremkom en god agerlod i nærheden af skolen. Denne skolelod forblev ved embedet til 1901, da den bortsolgtes. Dog forblev ved skolen nogle agre på ca. et td. land, hvorved det blev muligt at udvide haven.

Indtil 1814 er det kun få oplysninger, der haves om skolevæsenet i Alslev. 21. november 1814 udnævnte amtsskoledirektionen: Pastor Krarup, gårdmændene Christian Thøstesen, Alslev, Thomas Jessen, Toftnæs, og Niels Jepsen d. æ., Alslev, til at danne en skolekommission for Alslev sogn. Samtidig anmodedes de om at sammentræde snarest muligt og i det seneste inden 6 uger at tilstille direktionen forslag om, hvorledes skolevæsenet på bedste måde kunne indrettes i sognet.

Til vejledning fulgte et udkast af de punkter, som måtte iagttages, foruden hvad andet kommissionen måtte finde fornødent at foreslå.

3. december 1814 holdt skolekommissionen sit første møde i Alslev præstegård. Punkterne, der skulle afgives indberetning om, var følgende:

1. a. Degnens navn og om han er seminarist?
   b. Når han er kaldet og af hvem?
   c. Om den klausul findes i hans kaldsbrev: at han er pligtig at underkaste sig forandringer, som det nye skolevæsens indretning ville medføre?
   d. I andet fald om han vil afstå degnekaldets indtægter af det sogn, hvori han ej bor, mod tilstrækkelig godtgørelse i den løn, der tillægges ham som skolelærer?
   e. Degnekaldets indtægter anføres på det nøjagtigste særskilt for hvert sogn i korn, penge, redsel eller degnerente, bolig og jord. Ved boligen anføres tillige, hvor mange fag den består af til våning og udhus samt hvor boligen er beliggende.
2. Hvor der findes faste skolelærere:
   a. Skolelærernes navne og om de er seminarister?
   b. Om de er dannede af en eller anden præst ifølge kgl. indbydelse af 6. februar 1810, og da af hvem de er undervist.
   c. Deres løn i korn, penge, bolig, jord osv. ligesom ved degnekaldet.
3. Om skoledistrikternes inddeling:
   a. Hvor skolehuset bør være?
   b. Fortegnelse over hvilke byer og stæder der bør høre til ethvert distrikt efter et bestemt skema, der angiver hartkorn, antal familier og de skolepligtige børns antal, samt den korteste vejlængde til skolen. Under skoleforstanderskabets opsyn må to mænd af hver by til med et reb at opmåle skolevejens længde; hvor det måtte behøves, skal der anlægges ny skolesti. Over åer og bække skal lægges gangtræ med rækværk på begge sider.
4. a. Der opgives, hvor mange lærere der behøves i sognets skoledistrikter, om én lærer efter børnenes antal kan forestå flere skoledistrikter, for at byrden ikke skal blive for stor, hvis beboerne er vidt spredte.
   b. På hvad måde læreren kan forskaffe anstændig bolig og fornøden udhus til 2 køer og 6 får, have og jord til 2 køers og 6 fårs græsning.
5. a. Overslag over bekostning ved skolevæsenets første indretning.
   b. Om der findes et areal, passende til gymnastikplads.

6. Almindelige bemærkninger:
   1. Skolekommissionen må våge over, at alle skolepligtige børn ordentlig søger skolen.
   2. Hvor læreren er antaget til kun at læse nogle vintermåneder, må der gøres en kontrakt om at vedblive skoleholdet, indtil den ny indretning kan sættes i gang.
   3. Lærerne pålægges at føre journal, for at skolekommissionen kan tilholde de forsømmelige at søge skolen.

Egentlig burde den forhenværende degn, proprietær Ole Frank Jessen, Visselbjerg, som største lodsejer have sæde i skolekommissionen som skolepatron, men på dette tidspunkt „egnede han sig ikke dertil". Han var formodentlig syg eller svækket og døde et halvt års tid efter. Den største lodsejer, næst efter Jessen, var Chr. Thøstesen, der ejede den gård, som senere ejedes af Elias Jepsen, Alslev.

Skolekommissionen tog fat på opgaverne og oplyste:

1. Degneembedets indtægter beløb sig til af Alslev sogn 5 td. 3 skp. rug, 2 td. 5 skp. 2 fdk. byg, højtidsaften 21 rigsbankdaler, accidenser 30 rbdl. 70 skilling normalværdi, som fast lærer 10 rbdl. 44 skilling sølvværdi, redsel og degnerente, ost og æg af værdi 3 rbdl. normalværdi. Af Hostrup sogn: 4 td. 7 skp. rug, 2 td. 4 skp. byg, højtidsoffer 18 rbdl., accidenser 19 rbdl. 50 skilling. Af kornet fra Hostrup sogn leveres årlig til skoleholderen i Hostrup 2 td. rug og 1½ td. byg.
2. Degneboligens våningshus består af 7 fag, det nordre hus 8 fag, hvoraf 3 fag til skole, 5 fag til ovn, bryggers m.v., det søndre hus af 10 fag til kreaturer og foder. Jordene til degneboligen har 6 skp. 1 fdk. 1 alb. hartkorn, desuden 3 td. land skolejord.
3. Hovedskolehuset formenes at bør være som hidtil i Alslev by. Antallet af familier og skolepligtige børn fordeler sig på de forskellige byer således: Alslev by 23 familier med 36 børn, Ilsø udflytter 1 familie med 1 barn, Tulsmark 3 familier med 6 børn, Torrup 2 familier med 2 børn, Dammark 1 familie med 2 børn, Visselbjerg 1 familie med 4 børn, Bavnhøj 1 familie med 1 barn, Knudsmark 1 familie med 2 børn, Toftnæs 16 familier med 9 børn, Fredensberg udflytter 2 familier med 3 børn, Alslev mølle 1 familie med 2 børn, Langsom 1 familie med 1 barn. – Det bliver ialt 60 fami-

lier med 79 børn. – Vejlængden fandtes under ½ mil med undtagelse af Langsom: 6000 alen, Dammark: 6400 alen, samt det ene sted i Fredensberg 6750 alen.

4. Til forkortelse af vejen fra Vibeke foreslås, at der bliver anlagt et gangtræ med rækværk på begge sider over Ålegrøften. Da der i Fredensberg og dens udflytter kun er 3 børn, finder skolekommissionen, at det vil blive for byrdefuldt at oprette en omgangsskole der, hvorimod der bør oprettes en sådan i Torrup, Ilsø, Tulsmark, Dammark og Langsom. Hvad Knudsmark angår, bør børnene henhøre til Kokspang skole.
5. Skønt der er 3 fag skolestue, behøves en større reparation, der anslås til 350 rdl., da bygningen er for lav og mangler den fornødne indretning.
6. Jorderne tillægges skolen mod at sognets beboere som hidtil hjælper at drive dem og da fritages for at levere halm, ligesom skolelæreren som degnen tilforn af jorderne svarer kongens skatter af afgiften. Hertil føjede skolekommissionen følgende anmærkning: „Da fællesskabets ophævelse har gjort det nødvendigt for samtlige beboere, at hver især må holde én eller flere børn til at passe kreaturerne, og de formedelst den ny skoleindretning bliver pligtige til at lade deres ukonfirmerede børn og tyende søge skolen om sommeren, undtagen i kornhøsten, henstiller skolekommissionen i betragtning af den mangel på kvægvogtere, som ved denne lejlighed ville indtræffe, at børnene i 2. klasse fritages for at søge skolen om sommeren, da ellers avlingsdriften derved for en del standses, når voksne folk må afdrages fra markarbejde for at passe kreaturer". Dette forslag måtte vente i over 9 år indtil det blev approberet.

Skolekommissionen havde ved loven af 1814 fået adskilligt at tage vare på, bl. a. at børnene virkelig til stadighed søgte skolen, at læreren førte en overskuelig protokol, og ikke mindst at idømme bøder for forsømmelserne. I Alslev kneb det lidt for den ny degn, Svenne Raun, at føre protokollen således, at skolekommissionen nøjagtig kunne se, hvorledes det forholdt sig med forsømmelserne. De første måneder tog man lempelig på sagen, idet skolekommissionen ikke var ganske klar over, hvad der kunne henføres under lovlig grund; men forsømmelser var

der mange af, enten de så skulle henregnes til lovlig eller ulovlig grund.

Sognepræsten havde på prædikestolen påmindet menigheden, han fandt det påtrængende atter og atter at gentage påmindelsen, og skoleforstanderne påmindede ved lejlighed vedkommende om, at mulkter i fremtiden ville påfølge. Alle bestræbelser til trods blev skolegangen meget uregelmæssig. Skolekommissionen lod det dog blive ved „at give kærlig påmindelse om stadigen skolegang i den påfølgende tid". Skolekommissionen holdt månedlige møder navnlig for at tilse skoleprotokollen, om der var forsømt af lovlig grund. I juli måned 1828 havde forsømmelserne været endnu flere end sædvanligt, idet der slet ingen skolegang havde været. Skolekommissionen var i virkelig knibe med mulktberegningen, da der var mæslinger i sognet; adskillige havde koldfeber, men det værste var dog en usædvanlig lang regnperiode, ligesom kvægdriften også gjorde det vanskeligt at undvære børnene, da Alslev har så lang vej at drive kreaturerne, ja længere end i noget nabosogn. Skolkommissionen skønnede, at det i grunden ikke var af modvillighed eller ligegyldighed hos bønderne, at der var fremkommet så mange forsømmelser; derfor kunne det måske forsvares ikke at idømme mulkter, der i forvejen var meget ildesete. Skolekommissionen vedtog derfor at indskrænke sommerferien og ikke give nogen frihed for skolen i sædtiden i efteråret, så at samtlige børn uden skånsel skulle tilholdes stadigen at søge skolen. For skolekommissionens medlemmer kunne være nogenlunde betryggede i håbet om, at de forhåndenværende pinlige forhold kunne ordnes uden at gribe til den kedelige mulktering, blev der ved kirkestævne talt til beboerne derom, og disse gav forsikring om, at de var tilfredse med den foreslåede ordning.

At skolegangen om sommeren følte som en byrde og tynge, er der mange vidnesbyrd om, og der blev vel også gjort forsøg på at få lettelse, man kan jo næsten ikke tro, at skolekommissionens medlemmer bevidst søgte at føre præsten bag lyset, selv om der gives vidnesbyrd, der kunne tyde i den retning. Da pastor Overgård i 1827 tiltrådte embedet, påstod de øvrige skolekommissionsmedlemmer, at amtsskoledirektionen havde tilladt, at børnene fra feriens udløb til efterårseksamen ikke behøvede at søge skolen udover hver mandag og tirsdag, således at anden klasse mødte disse dages formiddag og første klasse om eftermiddagen. Pastor Overgård følte sig ikke rigtig overbevist, hvorfor han indhentede nøjere

oplysning, og det viste sig da, at børnene efter loven skulle søge skolen således: Øverste klasse mandag, onsdag og fredag, nederste klasse de tre andre dage. En protokoltilførsel fra 1829 udtrykker sikkert skolekommissionens tanker og viser, hvorledes den søgte at tjene skolens tarv:

De foreviste journaler fandtes ordentlig ført, og af de begangne skoleforsømmelser før januar fandtes kun enkelte dage at være uden anførte årsager, således havde nr. 24, 25, 27, 28, 12, 13, 15, alle af nederste klasse, forsømt hver én dag uden grund, ligeledes havde nr. 12 i øverste klasse forsømt én dag; men da alle disse børn har en lang vej og i vinterens tid besværlig gang til skolen, fandt skolekommissionsmedlemmerne sig ikke beføjet til derfor at diktere nogen mulkt. Derimod fandtes dog gmd. Jørgen Hansens stifdatter Maren i Torrup at have forsømt 4 dage, for hvilket han i det mindste burde irettesættes. Dette påtog skoleforstanderne sig, og da tillige at undersøge, om ikke en antagelig grund havde været til det forsømte, som altså ved næste møde af dem skulle vorde oplyst. Den antagelige grund er forhåbentlig nok blevet fundet.

Den ny skoleordning var ikke så ganske let at sætte sig ind i, og dertil kom, at den ny undervisningsmetode, som kaldtes „den indbyrdes undervisning", netop på samme tid forsøgtes indført. De fleste lærere stod ret famlende, og til skolekommissionen kom der et utal af cirkulærer om den rette udførsel af metoden; og til yderligere at forøge dette virvar, blev der flere gange foretaget ret indgribende forandringer i metoden. Ofte formåede lærerne med deres mangelfulde uddannelse ikke at klare alt det nye, der trængte på; thi kongen pålagde embedsmændene at være påpasselige. Skolekommissionsmedlemmerne blev højtidelig udnævnte af skoledirektionen. 1828 fratrådte Niels Jepsen, Alslev, og Niels Nielsen, Tranegård, og der udnævntes to nye, hvis beskikkelse lyder således:

„I overensstemmelse med forord. af 29. juli 1814 beskikkes herved til skoleforstandere i de afgådes sted gmdene. Anders Nielsen, Toftnæs, og Peder Esbjerg Nielsen, Alslev. Og have sidstnævnte gårdmænd nøjagtig at iagttage de pligter, som dem pålægges, og om hvilke pligter, de har at erhverve sig kundskab hos sognepræsten, at de kunne sættes i stand til at fremme skolevæsenets tarv med den iver, som en agtbar skoleforstander anstår. – Varde, d. 11. november 1828. V. Nees.

Vibeke og Toftnæs biskoler

I Vibeke blev der oprettet biskole 1778, senere oprettedes også en skole i Toftnæs. Disse skoler holdtes i en årrække i en stue i en af gårdene. I vinteren 1826–27 holdtes skolerne begge steder i skolehusene, som beboerne selv havde ladet bygge. Sognepræsten betegnede dem som velindrettet. I 1827 foretog skoleforstanderskabet at lade børnene i Toftnæs undervise som forhen af J. F. Hansen, Toftnæs, af hvem den indbyrdes undervisning – efter at han i Varde skole havde erhvervet sig den dertil fornødne forberedelse – i forrige vinter upåklagelig blev ført, tillige tilsagde han beboernes villighed til selv at lønne deres lærer.

Undervisningsmidler

Af undervisningsmidler har der før 1814 næppe været nævneværdig. Nu tog skolekommissionen sig dog af, at der blev anskaffet noget, deriblandt nogle til fattige børn.

Til Alslev skole anskaffedes 1816: 1 ekspl. af Pastor Holms undervisning i religion. 1 ekspl. af „Pastor Prahls fortællinger for børn". 1 ekspl. af „Evangelisk-kristelig salmebog" og 1 „Ny testamente". Dette år døde degn Goth, og den ny degn, Svenne Ravn, skriver, at de bøger, der blev indkøbt 1816, var alt, hvad der fandtes i skolen, da han overtog den.

1817 blev der indkøbt „Pastor Strøms forstandsøvelse".

1818: 3 ekspl. af „Undervisning af den danske almue", om de fortrinligste velgerninger, som kirkeforbedring har skænket os. 6 ekspl. af „Den hellige skrifts hovedlærdomme".

1819: Provst Ussing: „Christendommens lære i samtaler med konfirmander".

1820: Intet.

1821: 1 „Andersens koralmelodi", 1 „Biskop Boisens udvikling af de i lærebogen forekommende begreber", 1 „Minde over Morten Luther".

1822: 3 „Biskop Plums læsebog", 1 „Vegeners vejledning til at katekisere", 1 sæt „Læsetabeller".

1823: 1 sæt „Skrivetabeller", 1 „Stiftsprovst Møllers vejledning til en andægtig og forstandig læsning af det nye testamente", 1 sæt „Geografiske tabeller."

1825: 1 sæt „Skrivetabeller".

1826: 1 „Pastor Bjergårds bibel".

1828: 5 „Stiftsfysikus Randrups skrift: undervisning for almuen om badnings brug mod adskillige hudsygdomme". 2 hefter „Forskrifter til den indbyrdes undervisning. De nødvendige lærebøger for fattige børn.

1829: 6 „Villes læsebøger", 6 „Prahls læsebøger", 2 „Høyers hovedregningsbog", 1 „Knytlinge- og jomsvikingesaga".

1831: 6 læsebøger og 3 bibelhistorier for fattige børn. 3 „Biskop Tetens kirkelige epistler". 3 „Obel: de vigtigste begivenheder under danske konger".

I de følgende år blev skolen selvfølgelig forsynet med læremidler, som den indbyrdes undervisning krævede, og som særlig bestod i et utal af de forskellige tabeller, der var ret kostbare.

Her ved skolen opbevares en gammel dagbog fra den indbyrdes undervisnings dage. Såvidt jeg kan se, er denne protokol ført meget omhyggeligt af lærer Fuglsig i den tid, denne undervisning dreves her; men han opgav denne metode, da han ikke længere var i så høj gunst, og af en skoleindberetning for 1854 kan man se, at han da havde forladt den. Som den indsigtsfulde lærer, han var, har han sikkert bragt i erfaring, hvor mange skavanker denne metode var behæftet med.

Desuden førtes der journal over alle omflytninger fra klasse til klasse og de forskellige „skoler" alt med en omstændighed til punkt og prikke, som må have medført et ualmindeligt tidsspilde, et forhold, som man nu om dage står ganske uforstående overfor.

Af de nævnte indberetninger 1854 ses tillige, at Alslev skole har været forsynet med et danmarkskort og et europakort, og at 6 drenge og 3 piger har fået geografiundervisning ved disse kort. 8 drenge og 6 piger er øvet i retskrivning og fædrelandshistorie. 2 piger og 2 drenge er nået til „skriftlig udarbejdelse". Gymnastik blev stedse stedmoderlig behandlet. Autoriteterne måtte stadig foreholde såvel skolekommissionen som lærerne at gøre deres pligt, men kun lidt hjalp det. Man kom så på den tanke, at det ville hjælpe til at bortrydde en af de væsentligste hindringer ved landsbyskolerne, om der blev anskaffet gymnastiksko. 1857 lod ministeriet udgå cirkulære, der pålagde skolekommissionen at virke for anskaffelse af sko til gymnastikundervisning. Der er intet, der tyder på, at cirkulæret har frugtet i Alslev. Ved midten af forrige århundrede

blev der flere steder antaget velbegavede, unge mennesker til at hjælpe lærerne ved overfyldte skoler. I Alslev skole, hvor der i mange år havde været et stort antal børn (1842: 80 børn, 1845: 91 børn, 1847: 92 børn), trængte der netop til en sådan hjælp, og da præsten interesserede sig for vinterlærere, tog sogneforstanderskabet sagen op til overvejelse, hvilket førte til, at der udarbejdedes en helt ny skoleplan for Alslev sogn. I denne blev der plads til en underlærer, og degnen blev kaldt førstelærer, lønningen fastsættes til 6 td. rug, 33 td. byg efter kapitelstakst, skolepenge ca. 22 rdl., offer og accidenser ca. 101 rdl., brændsel og furage som hidtil. Underlæreren tillagdes en løn af 6 td. byg, skolepenge ca. 8 rdl. og kostpenge 30 rdl. Til hjælp til underlærerens løn måtte førstelæreren yde 60 rdl. årlig, hvilket man begrundede med, at underlæreren lettede arbejdet for førstelæreren. Tillige bestemtes, at der skulle oprettes en pogeskole i Torrup med en lønning af 6 td. byg og skolepenge ca. 2 rdl. Da lærer Fuglsig var en gammel mand, kom den ny skoleplan først til at træde i kraft ved hans afgang, hvilket skete et par år efter. Hidtil havde degnen nydt småredsel af sognets beboere, ca. 20 snese æg og mælk til ca. 40 pund ost. Denne ydelse ønskede beboerne afløst ved lærer Fuglsigs afgang. En forhandling kom i gang, men det kneb med at komme til et resultat, da beboerne forsøgte at bringe afløsningen så langt ned, at Fuglsig fandt forslaget ganske uantageligt. „Jeg må skamme mig som en hund overfor min eftermand, hvis jeg går ind på det", skal Fuglsig have ytret. Afløsningen fandt sted med 3 td. byg.

1879 fik vinterlæreren i Alslev sin løn forhøjet med 4 td. byg, og samtidig hermed forandredes pogelærerpladsen i Torrup til en almindelig vinterlærerindeplads.

Efter den forrige skoleplan kunne undervisningen i Torrup gives af „et ældre fruentimmer eller anden dertil skikket person", som beboerne selv måtte give kost og logi samt afgive passende skolestue med brændsel.

Da der købtes en gård i Torrup til sognets fattiggård, indrettedes skolestuen der, men nu er fattiggården solgt, og i sommeren 1927 er der bygget en ny skole med lærerbolig. Vinterlærerpladsen er forandret til en fast enelærerembede med begyndelsesløn 2340 kr. Skoleplanen af 1861 gjaldt, indtil en ny skoleplan efter skoleloven af 1899 trådte i kraft. Da førstelæreren måtte afstå 120 kr. til vinterlærerens løn, og da korn-

priserne stadig gik nedad, gik den kontante lønning så dybt ned, at han kun fik godt 300 kr. af kommunen, resten måtte han få ind i offer og accidenser samt jordlodden.

Da halvfemserne var dårlige år for landmændene, blev de det også for degnen i Alslev, hvor jordlodden blev afløst 1901.

1901 trådte så en ny skoleplan i kraft. Førstelærerens begyndelsesløn sattes til 920 kr., skønt skolelovens højeste kun var 900 kr. Årsagen til denne lille ekstra forhøjelse var jordlodden. Da det var vitterlig, at en stor del af jordlodden var skænket til embedet og aldrig var bleven betalt af beboerne, gik sognerådet ind på at forhøje begyndelseslønnen og overtage jordlodden, der kort efter blev solgt med undtagelse af et lille stykke, der skulle forblive ved embedet. Det meste af dette stykke er nu taget ind som have, dels til førstelæreren og dels til andenlæreren. Foruden begyndelseslønnen sættes kirkebylærerlønnen til 50 kr. og kirkesangerlønnen til 100 kr., bolig og have 200 kr., brændsel 10 kr., offer og accidenser 290 kr.

Børneantallet steg stadig, og sognerådet fik pålæg om at oprette et andenlærerembede, hvilket skete i 1913.

Der byggedes så en ny skole med 3 skolestuer, hvorimod den gamle skolestue indrettedes til bolig for andenlæreren og til udvidelse af førstelærerens lejlighed, ligesom vinterlæreren også fik et værelse.

Nu er Alslev skole treklasset både sommer og vinter.

Om vinteren er der heldagsskolegang og hverdags for alle børn fra 20. oktober til 1. maj.

Førstelærerens begyndelsesløn er 2640 kr., kirkesangerløn 350 kr., kirkebylærerløn 50 kr. og 20 kr. pr. 100 indbyggere for sognedagsforretninger. Andenlæreren har 2340 kr. i begyndelsesløn og 350 kr. som organist. Vinterlærerinden får 900 kr.

1918 blev offer og accidenser afløst.

Lidt om bygninger

Den første degnebolig med skolestue blev opført i 1742 på samme plads, som skolen endnu står på, af daværende kirkeejer, skipper Søren Jessens enke, Karen Abraham Brochmann af Hjerting. Hendes sønnesøn, degnen Ole Frank Jessen, opbyggede 1792 en ny degnebolig for egen regning og uden nogen bekostning for sognet, og det gamle skole-

hus blev repareret og omdannet til udhus. Det kostede degnen 400 rdl. – og det var ingen ringe sum på de tider. Derefter indgav han et andragende til cancelliet om at få erstatning i visse tilfælde. En kgl. resolution tilkender derfor ham, når han flytter eller hans dødsbo, en erstatning på 100 sletdaler. At denne degnebolig har været et ualmindeligt flot og pænt hus efter datidens byggemåde, kan man se af en beskrivelse fra 1802, da blev der nemlig foretaget syn over bolig og skole. Beskrivelsen er sålydende:

„Der fandtes et nyt våningshus. 7 fag bindingsværk, tavlmur, tækket med strå. Midt på huset dobbeltdør. 3 fag storstue med fjælgulv og loft, 3 fag engelske vinduer, ved samme stue et lille kammer. Dagligstue 2 fag med karme engelske vinduer, under vinduerne er væggene beklædt med fjæl, i samme stue er et sengested, lukket med dobbelte døre, hvori er engelske vinduer, to små spisekamre, sovekammer med 2 karme engelske vinduer, under samme beklædt med fjæl. Kamrene med fjælgulv. Køkken med stengulv og en karm vinduer indlagt i bly. Til køkkenet er bygget et lille udskud til forstue i gården, hængt med røde tagsten. Det søndre hus er udhus og består af 9 fag bindingsværk, lervægge, ved samme en lille udbygning på to fag, kostald, tærsklo, korngulv, høgulv samt fårehus, tækket med blandingstække. Det store hus består af 8 fag, hvoraf de tre vestreste er sognets hovedskoles bygning, lergulv, 2 kamre, vinduer indlagt i bly, bindingsværk, tavlmur på søndre side, det øvrige lervægge. De fem fag af den gamle degneboligs bygning bruges til bryggers med bageovn, desuden to små kamre. Udentil bindingsværk, dels tavlmur, dels lervægge, tækket med stråtag".

Den bygning som O. F. Jessen opførte, havde facade i syd og stod omtrent, hvor den nuværende skole af 1913 står, og den beboedes af Fuglsig 1842. Da lærer Ravn afgik 1830, trængte den til en større reparation. Brædde gulvet i storstuen, dagligstuen og sovekammeret blev fornyet, ligeledes flere vindueskarme. Efter Ravns død afkøbte skolekommissionen to fag udhus ved skolen for 32 rdl., hidtil tilhørt Ravn. Udgiften skulle pålignes sognets beboere. Til at foretage denne ligning havde skolekommissionen tilkaldt 4 sognemænd; men disse erklærede, at huset ikke var så meget værd, da i det mindste to fag på begge sider trængte til reparation på taget, og lægterne på flere steder var knækket, og bislinger i stalden var ubrugelige. Udfærdigelsen af ligningen blev

udsat, og sognepræsten forespurgte skifteforvalteren, om ikke en ny vurdering af uvildige mænd kunne foretages, eller måske en auktion derover afholdes. Udhuset blev senere erhvervet for 12 rdl. holstensk couz. eller 19 1/5 rdl. Den Jessenske degnebolig blev afløst af en ny, der blev opført med facade mod landevejen. Da Christiansen 1863 tiltrådte embedet, blev murene forhøjet, og en ny skolestue opførtes ved den nordlige ende, og tillige blev der bygget et nyt udhus. Gulvene i køkken og bryggers var i denne degnebolig også af mursten eller tagsten. Denne skole blev ikke ret gammel; thi 1889 nedreves den, og der byggedes en ny bag den gamle plads, ca. 50 alen fjernet fra landevejen. Denne bygning rummede en meget stor skolestue på 5 fag, der havde kubikrum til nogle og halvtreds børn. Denne skolestue blev der stadig klaget over: børnene frøs. Og noget var der om det, en kakkelovn formåede ikke at opvarme det store rum, der ikke havde gibset loft. En 1 fags forstue adskilte de to skolestuer. Degnens lejlighed var meget indskrænket, selv efter datidens forhold. Sognerådet holdt sig strengt til lovens bogstav, der lød på 120 kvadratalen. Der var heller ikke indrettet et værelse til vinterlæreren, hvilket blev til stor hinder flere gange for denne.

Lærer ved Alslev skole

1. Alslev-Hostrup havde fået sin første sædedegn inden kong Chr. den sjette udstedte sin skoleforordning af 1739. Efter al sandsynlighed er student Stephan Toft, en brodersøn af pastor Oluf Christensen Toft i Alslev, bleven degn i Alslev førend året 1700. Han boede først i et lejehus, da der i 1742 opførtes degnebolig, fik han bolig her. Samme år fik han til medhjælper student Zacharias von Huus fra Ringkøbing. Toft døde 1749, 83 år gammel.
2. Zacharias v. Huus fik embedet. I præstens embedsbog står om ham, at han på grund af „sit slette opførsel i levned skilte sig selv ved embedet 1752", hvorom Schads herreds justitz-protokol bærer tydelig vidne.
3. Antonius Barkmann, der var søn af pastor Chr. Barkmann i Vilslev, havde studeret og var theologisk kandidat. Død omkring ved 1789.
4. Ole Frank Jessen var søn af sognepræst Abraham Jessen og bro-

der til den daværende sognepræst Anders Møller Jessen. Den gamle degnebolig har nok ikke været tilfredsstillende for præstesønnen, der var gift med Ingeborg Haahr, en datter af proprietær Jens Udesen Haahr, Lindbjerggård, hvorfor han lod en ny degnebolig opbygge for egen regning 1792. Provst Sidelmann visiterede 1794, 96, 97, 99, 1800 og 1801. Han skriver stedse: „Ungdommen svarede med megen forstand" eller „svarede meget godt". Jessen var sikkert en velstående mand, der nok havde arvet en del efter sin fader, og muligvis har han også fået en medgift med sin hustru. 1810 købte han hovedgården Visselbjerg for 10.000 rdl. her gik det tilbage for ham, hvilket sandsynligvis stammede fra pengekrisen 1813. Gamle folk siger om ham: „Jessen var en rig degn, men blev en arm herremand". Han døde 1815, 49 år gammel. Hans enke, der da var 42 år, giftede sig nogle få måneder efter med en bondekarl Mathias Thomsen af Alslev, der var 26 år gammel.

5. Jens Pertou Haahr var en svoger til O. F. Jessen og gift med sognepræst Anders Møller Jessens datter, Mette Cathrine Jessen. Hun var som barn bleven forældreløs og var sammen med en søster bleven opdraget hos sin faster på St. Hebo. Haahr var meldt til eksamen i efteråret 1807. Men han nåede ikke fra Ribe til hovedstaden forinden englændernes overfald fandt sted, hvorfor der afholdtes en overordentlig eksamen i foråret 1808. Han studerede theologi en kort tid, blev gift og fik degneembedet i Alslev. Her var han ikke veltilfreds, og derfor byttede han med degnen i Ølgod. Haahr døde som degn i Ølgod 1937, 49 år gammel. Han var en meget livlig, selskabelig mand med en sjælden smuk sangstemme, hvorfor han også nød den ære, at blive kaldet til Ribe for at synge ved en biskops jordefærd. Ved festlige lejligheder skrev han ret gode vers. Som theologisk student havde han ret til at bestige prædikestolen, og ikke sjældent prædikede han i præstens fraværelse. Der siges om hans prædikener, at de var af en sådan beskaffenhed, at de gamle koner græd. Både som menneske og lærer havde Haahr et godt lov på sig.
6. Jørgen Andersen Goth modtog embedet 2. april 1812. Provsten i

Haderslev havde eksamineret ham 3. december 1771 og fundet ham dygtig nok til at forestå en biskole, skønt han kun var 14-15 år gammel. Samtidig hermed blev han beskikket som skolemester i Stürsbøl. Han døde i Alslev 18. juli 1816, 59 år gammel.

7. Svenne Ravn havde været lærer i Varde. Han blev efterhånden svagelig og vist også noget pirrelig. Skolen blev ham til besvær, særlig da den indbyrdes undervisningsmetode trængte så stærkt på; for en ældre lærer var denne metode slet ikke let at sætte sig ind i. 6. oktober 1827 visiterede amtsprovst Frost. Han skriver om visitasten: „Nogle enkelte børn læste ret godt i bog, men mange kun tåleligt, og ingen af dem havde noget begreb om indholdet af det læste. I udenadstavning stod man meget tilbage. Religionskundskaben indskrænkede sig til den blotte udenadslæsning; med regning og den indbyrdes undervisning var der gjort tarvelig begyndelse. Prøver af nogle børns skrift forevistes, som kun lidt hævede sig over det middelmådige. Læreren manglede øvelse og færdighed i at katekisere".

Efter denne visitats foreslog sognepræsten, at Ravn burde holde en hjælpelærer, hvilket han dog nødig ville gå ind på. Året efter blev han dog nødsaget dertil. Hjælpelæreren fik foruden kost og logi, vask, lys og varme, 16 rdl. i løn. Præsten tilbød at yde andre 16 rdl. mod, at han uden for skoletiden underviste præstens børn 2 timer daglig.

De huslige forhold i degnefamilien var ikke allerbedst, og flere hjælpelærere rejste efter kort tids forløb, hvorfor skolekommissionen betingede sig, at hvis man fandt, at hjælpelæreren ikke kunne være tjent med den kost, der blev budt ham, kunne skolekommissionen indleje ham et andet sted på degnens regning. Det varede ikke længe, førend der opstod rivninger mellem familien Ravn og hjælpelæreren, og Ravn så sig nødsaget til at indgive afskedsbegæring, men biskoppen afslog denne. Efter en fornyet begæring fik han afsked 1. maj 1831 med pension af 2 td. rug, 7 td. byg og 16 rigsdaler.

Ravn var fattig og i sine sidste år tillige umedgørlig, men han blev heller ikke behandlet ret godt; det kneb for ham at få

sine små indtægter inddrevne, hvorfor han måtte klage til skolekommissionen.

Han var den sidste degn, som forrettede tjeneste i begge pastoratets kirker i Hostrup dog kun til 1826. Han døde 29. maj 1831, 58 år gammel. Få år efter døde hans enke, og den store børneflok spredtes; de yngste af dem måtte opdrages på sognets bekostning. Fattigvæsenets regnskab taler tydeligt om familiens fattigdom.

8. Hans Nissen, der forhen var lærer i Hjerting, var en dygtig lærer, når han var ædru; men han blev forfalden til drik, og skolen blev forsømt. Han døde 28. december 1833, 45 år gammel, og efterlod sig en enke og en søn i den yderste fattigdom. Fattigvæsenet måtte tage sig af dem, og de blev foreløbig anbragt i fattighuset. Ved samme lejlighed blev hendes ejendele registreret og hun fandtes i besiddelse af: fornødne gangklæder, en overdyne, to lange bolster puder, fire korte puder, to hørgarnslagner, to blågarnslagner, en spinderok, en kiste, en dug, tolv servietter, tolv alen hvergarn og fire hvide pudevår. Hendes pension, der ydedes af eftermanden, blev fastsat til 5½ td. byg.
9. Hans Jakob Nielsen Fuglsig blev lærer og kirkesanger i Alslev 1834. Han er født i Hjerting og havde i sine yngre dage været ved murerprofessionen om sommeren og skoleholder om vinteren. Efter at have modtaget undervisning hos pastor Mathiesen blev han hjælpelærer hos Clemen Lambertsen i Kokspang, hvis eftermand han blev 1814, og 1826 beskikkedes han til kirkesanger i Hostrup. Da Fuglsig havde ydet den ovenfor nævnte pension til Nissens enke i 10 år, androg han sogneforstanderskabet om at få sognet til at overtage denne byrde. Forstanderskabet afslog andragenet og henviste til, at der var en betydelig avling til kaldet. Pastor Jørgensen gjorde i denne anledning opmærksom på, at der aldrig af sognet var indkøbt jord til embedet, men at samtlige jorder var skænket, hvorfor han ikke kunne anse det for billigt, at denne begrundelse skulle være til forklejnelse af embedet, og at endvidere Fuglsig, der havde en stor skole at forestå, og ialt forestår den således, at sognet har grund til at være tilfreds med ham, vel kunne fortjene at lettes i sit embeds byrder. Hvad præsten mente, tog forstanderskabet intet hensyn til, og sagen gik

videre. Imidlertid blev den afgjort i mindelighed på den måde, at Fuglsig som hidtil udredede enkepensionen, imod at sognet påtog sig halvdelen af skatterne på embedsjorden foruden brandpenge. Det var ikke alene sognepræsten, der gav Fuglsig gode vidnesbyrd, også biskoppen og provsten var vel tilfreds ved deres visitatser. 1842 visiterede biskop Tage Müller, som udtrykte sit syn på skolens tilstand således:

Når jeg undtager de nederste børn, der dog på få undtagelser nær læste ret godt, var læsningen af såvel af dansk som latinsk tysk så sikker og færdig, at den fortjener ros. – De øverste børn, især en pige, svarede fortrinligt på spørgsmål om lærerbogens indhold, de mellemste børn godt, de nederste havde i almindelighed begyndt vel. Den bibelhistoriske kunskab stod noget lavere. Skriften til dels god, til dels tg, til dels endnu mellem to streger. De øverste børn, som overhovedet var meget opvakte, havde heller ikke dårlig kundskab om reglerne for retskrivning. – Nederste klasse: Bihjælperne ved indbyrdes undervisning tages her af øverste klasse, læsningen var god, fremgangen i regning også, skriften behandlet med orden, forstandsøvelse vel ikke forsømt, men kunne vel bringes videre, gymnastik 3de grad, ret godt. – Året efter visiterede provst Daugaard, som skriver: Øverste klasse, 43 børn. De sang ret godt under forsang af læreren. Omtrent halvdelen læste godt, rigtig, færdigt og forstandigt; den anden halvpart på et par nær ikke slet, men dog lidt famlende og med udeladelse af tilsætning. Lærebøgerne var vel lærte, og de fermeste børn svarede færdigt og forstandigt; så godt som alle viste ved deres svar, at de var vel anførte til tænksomhed. En del skriver godt, især pigerne, og alle ses at være vel anførte. De øverste drenge og piger regnede rigtig på tavle, men ikke med behørig færdighed udenad. De nederste regnede ikke ret rask og rigtig. I geografi var de ret vel underviste. Gymnastikken nogenlunde øvet.

Da treårskrigen er sluttet, ser det ud til, at skolerne her ikke står på samme højde som forhen; om det er de urolige samfundsforhold, der har forårsaget denne sænkning, eller der har grebet andre faktorer ind, formår jeg ikke at afgøre. Biskop Daugaard

var igen i sognets skoler 19. juni 1851, og da sluttede han sine bemærkninger således: „Medens alt står vel til i kirken, er der ikke lidet tilbage at ønske for skolernes fremgang". Heldigvis var biskop Daugaard ret vel fornøjet da han i 1854 aflagde visit i Alslev skole. Den ny provst Tobiesen, var heller ikke vel tilfreds ved et par visitatser. Ved den ene klager han over, at børnene savner færdighed og raskhed i at besvare endog simple forstandsspørgsmål; ved den anden, som holdtes 1850, skriver han: „Sangen: mådelig, læsning: 12 mg, 19 g, 12 tg, religionsbøgerne: i det hele godt lærte, men kun enkelte drenge gav ret gode forstandssvar, medens de øvrige kun svarede lidet eller intet uden bøgerne. Skrivning ordentlig og efter børnenes alder nogenlunde god. Regning på tavle eller i hovedet g-tg. Af geografi kendte nogle få drenge lidet". Visitatsen havde ikke været særlig vellykket. Provsten havde givet sin misfornøjelse til kende ved at slå i bordet. På hjemvejen fra skolen var børnene optaget af, hvad der var foregået, og Hans Pedersen fra Toftnæs sagde om provsten: „Det var en gal karl!" Lærer Fuglsig har sikkert stået på højde med tiden, og han var anset for at være en flittig lærer, der passede sin skole og gjorde sig umage for, at børnene lærte noget, hvorfor han også forlangte, at de skulle lære deres lektier; men derudover var det nok ikke stort, der gaves børnene. Fik han nag til noget barn, kunne han være uretfærdig, og barnet fik prygl i stor stil. Flere gange har han været lige ved at gå over grænsen for det tilladelige. Selvfølgelig holdt han streng disciplin, det lå jo ligefrem i tiden, men i hans sidste år kneb det for ham at opretholde den vante disciplin; de store drenge tog spillekort med i skole, og det ser nærmest ud til, at han burde have søgt afsked tidligere. De hjemlige forhold kan måske også have været medvirkende til, at det ikke gik så godt i skolen som tidligere. Flere af døtrene gik som ugift derhjemme og blev til års; og et par af dem tillige med hans kone, var nok ikke fri for hang til stærke drikke. Fuglsig var gift med Birgitte Marie Clemmensdatter, datter af Clemmen Lambertsen i Kokspang, hun var 9 år ældre end Fuglsig og døde 23. april 1862, 78 år gammel. Så søgte han sin afsked 1863 efter at have været lærer i Alslev 29

år, og i Kokspang i 20 år. Han købte sig en lille ejendom i Astrup i Bryndum sogn, hvor han døde 13. april 1871, 78 år gammel. Hans lig jordefæstedes på Alslev kirkegård.

10. Lærer C. F. Jensen, Underup ved Horsens, blev 28. april 1863 kaldet som Fuglsigs efterfølger; men han frabad sig embedet, og biskoppen kaldede så lærer ved Ribe borgerskole Andreas Christiansen. Ribe avis skrev i den anledning: „Borgerskolen her mister i Christiansen en nidkær, dygtig og af børnene meget afholdt lærer". Christiansen var en gårdmandssøn fra Vedding, Hanved sogn ved Flensborg, født 7. februar 1830, dimitteret fra København 1862, ansat ved Ribe borgerskole 27. november 1862, tiltrådte Alslev degneembede 1. maj 1863. Flere i hans slægt havde i omkring 200 år beskæftiget sig med at undervise børn, og selv havde han i sin ungdom opholdt sig hos sin onkel, der var degn. Efter denne uddannelse blev han lærer flere steder i Sønderjylland, bl. a. i Flensborg, inden han underkastede sig lærereksamen. Da han blev lærer i Ribe, viste det sig, at han var en kundskabsrig mand, der var i stand til at give undervisning både i tysk, fransk og engelsk, og han tog sin lærergerning op med lyst og interesse. Han udarbejdede en lærebog for mindre børn efter nye principper, hvori han indførte deling af ordene efter stamme og endetillæg. Som den åndelige interesserede mand, der hørte til den grundtvigske retning, forsøgte han også at lede religionsundervisningen ind på nye baner, særlig med hensyn til Balles lærebog, hvorfor folk i Alslev også sagde, at den nye degn ikke lærte børnene noget. Dermed mentes, at han ikke lod børnene lære så meget udenad i lærebogen, som Fuglsig havde gjort. Tillige påstod Alslev-folk, at han sang falsk i kirke, hvilket kom af, at han ikke brugte de mange sving på melodierne, som kirkegængerne var vant til; thi Christiansen var i virkeligheden en meget god kirkesanger. Efter biskop Daugaards råd lempede han sig efter menigheden, og kirkesangen blev efterhånden meget tilfredsstillende. Christiansen bragte snart Alslev skole i god stil, og ved visitatsen den 21. november 1867 skrev provst Assens: „Læsning: de fleste mg, 1/3 dog kun g eller tg. Religion mg. Skrivning mg-g. Sang mg. I gymnastik, som holdtes i skolestuen, var

de forberedende øvelser vel udøvede". Christiansen nød megen agtelse i sognet, blev valgt ind i sognerådet og var i en årrække rådets formand. Han døde 9. februar 1881, 51 år gammel. Hans venner satte en anseelig mindesten på hans grav.

11. Vilhelm Olldag, en stifsøn af A. Christiansen, født 1855, havde først uddannet sig i handelsfaget. Så begyndte han ved siden af sit kontorarbejde at lære til lærereksamen, som han tog i 1880. Da hans stiffader døde nogle måneder efter, søgte og fik han embedet. På den tid rejste sig de første andelsmejerier. I Alslev byggedes mejeriet 1885, og derigennem kom Olldag i forbindelse med et smørhandelsfirma i Newcastle. Han blev knyttet til firmaet og søgte sin afsked 1892. Olldag var så i nogle år ved smørhandel, hvorefter han søgte lærerembede og blev ansat ved Lunde skole i Skads sogn, hvorfra han søgte afsked 1923.
12. Hans Peder Hansen Novrup, født i Jerne sogn 1861, tog vinterlærereksamen 1876, vinterlærer i Vrenderup fra 31. januar 1877 til 30. april 1879 og i Hyllerslev fra 20. oktober 1879 til 15. maj 1880, elev på vinterlærerskolen i Hoven to somre, dernæst på Gjedved seminarium 1880-82, lærer i Nordby, Fanø, 1882-86, førstelærer i Lyngå ved Sæby 1886-92, førstelærer og kirkesanger i Alslev 1892-1. november 1927.

Siden vinterlærerembedet oprettedes, har følgende andenlærere virket ved Alslev skole:

1. Søren Agnus Andreasen 1913-14. Førstelærer i Hirtshals.
2. Kasper Worm 1915-21. Lærer i Fjerupsgård.
3. Hans Hedegård Rasmussen 1921-23. Lærer i Knaplund.
4. Christian Bruun fra 1923.

Af vinterlærere og vinterlærerinder har der været ikke så få. Den første kvinde, der bestod vinterlærereksamen, var Pernille Bondesen fra Toftnæs, og hun fik plads ved Alslev skole, der altså sandsynligvis er den første skole med ansat vinterlærerinde. Hendes broderdatter Oskild Chr. Bondesen har nu været vinterlærer ved Alslev skole i 29 år.

Kilder: Provinsarkivet i Viborg, Præstegårdsarkivet, Skolearkivet og Sognearkivet i Alslev.

BONDEKRIGEN I VESTJYLLAND: OPRØRET

Uddrag af T. A. Becker: Bondekrigen, 1887.

Det var unge Kong Christoffer,
Og klagede han sin Vaande:
„Mig ere affaldne mine egne Bønder,
De ville mig gaa fra Haande.

Mine ædle Mænd! I staa mig bi,
I Borgere og ligesaa!
Det skal være saa ringe Umag',
De Bønder som Gjæs at slaa".

I Varde og paa Vardehus var der stor Ængstelse. Saa snart man fik at vide, at hr. Tegenhus var dræbt og hans fire Svende tagne til fange, sendte Borgfogden sin dræbte Herres Enke og Børn tillige med alle de rede Penge og Kostbarheder, som forefandtes, paa Vogne, gav dem fire Svende til Befæstning og lod dem kjøre til Oufgaard, for at melde Biskoppens Lensmand, hvad der var sket, og derefter videre til Ribe, hvor Befalingsmanden paa Riberhus, hr. Erik Nielsen (Gyldenstjerne) til Tim, modtog dem med al den Deltagelse, deres Sorg gjorde saa billig Krav paa. Svendene meldte ham, at Besætningen kun bestod af Borgfogden og tolv Mand, men at Slottet dog nok kunde holde sig i nogle Dage, i Fald Bønderne ikke kom med en altfor stor Styrke; kunde de ikke faa Undsætning inden den Tid, vilde de blive nødsagede til at overgive Slottet, med mindre Borgerskabet vilde kaste sig derind og lade Byen i Stikken, da der intet var i Vejen. Hr. Erik Nielsen udbød Ridderskabet af sit Len og sendte straks Beretning til Koldingshus for at melde Bøndernes Rejsning.

Varde var den Gang en ikke ganske uanselig By, da Aaen endnu kunde besejles, den altsaa havde en del Handel paa Hamborg, Bremen og Holland. Den havde ligesom nu to Kirker, St. Jbs eller Jacobi og St. Nelaus eller Nicolai Kirke, og strakte sig en Del længere imod Vest langs Aaen, end Tilfældet nu er, saa at St. Jbs Kirke laa midt i Byen,

medens den nu ligger i den ene Ende. Byen havde en Borgmester, fire Raadmænd og en Byfoged; der var omtrent to Hundrede Huse og henved tolv Hundrede Indbyggere, hvoraf halvandet Hundrede vare Borgere. Strax Syd for Byen, paa den anden Side af Aaen, laa Slottet paa en regelmæssig Voldbanke med Grave og Palisader, en anselig Bygning, bestående af et stort firkantet Hus med tre Taarne, hvoraf de to blot vare fremspringende Udbygninger, der lignede de gammeldags Peberbøsser og hang højt oppe paa Muren, ligesom store Svalereder; paa Slotspladsen vare nogle Bindingsværks Udbygninger, bestemte til Stalde, Bryggers og deslige. Det hele var temmelig fast, forsynet med Skyts og kunde meget godt udholde en Belejring, naar det havde tilstrækkelig Besætning, men derpaa var der, som vi havde set, stor Mangel, og maatte ifølge hin Tids Indretning altid være Mangel ved en pludselig Bondeopstand, thi Meningen var, at Herremændene fra Landet og Bønderne skulde kaldes ind i Slottet til Forsvar imod en Fjende. Saaledes som Sagen nu stod, kunde der ikke ret vel være Tale om Forsvar, men Borgfogden, Claus Stake, tænkte ikke paa at overgive sig; hans tolv Mænd vare imidlertid ikke ganske af samme Mening og saae meget betænkelige ud, medens Skytset blev ladet og rettet mod de Steder, hvorfra man snarest kunde vente et Angreb.

Paa Raadhuset, som den Gang laa paa Torvet lige over for St. Jbs Kirke, havde Borgermester, Raad og næsten hele Borgerskabet samlet sig om Aftenen, da alle disse Begivenheder foregik, og Borgermesteren forelagde dem det vigtige Spørgsmål, om man skulde lade alt i Stikken og flytte ind paa Slottet med Koner, Børn og de bedste Ejendele, da dette godt kunde forsvares. Claus Stake havde stærkt opfordret til denne driftige Beslutning. I saa Fald vilde Bønderne brænde Byen og bemægtige sig alle Borgernes Ejendele, thi det var kun lidt, de kunde flytte ind paa Slottet. En af Raadmændene opkastede da det Spørgsmål, hvad Bønderne egentlig vilde? Det vidste ingen, derimod var det ingen Hemmelighed, at de havde dræbt Hr. Tegenhus af Misfornøjelse med den nys udskrevne Skat, og Borgerskabet, som levede af Handel med Bønderne, var langt mere tilbøjelig til at holde med disse end med de Fremmede paa Slottet, thi som Fremmede betragtede Borgerne saa vel Hr. Tegenhus som Claus Stake, uagtet de vare Nordslesvigere, og den sidste, Spo-

refogden, som de kaldte ham, var kun ilde set; han havde ved mange Lejligheder fortrædiget Borgerskabet, havde voldført en Pige fra Byen, og undlod desuden sjældent at vise sin Ringeagt imod „Kræmmerfolket". Det var derfor intet Under, at man enstemmig vedtog at afslaa Sporefogdens Forlangende, men at møde ved Solopgang paa Torvet, for under Borgermesterens Anførsel at oppebie, hvad der skulde komme, beredt til Kamp, i Fald saadant var nødvendigt, ellers til at forholde sig rolig og se, hvad Bønderne vilde gjøre.

Fredag Morgen den anden April 1434, ved Solopgang, stillede det bevæbnede Borgerstab ganske rigtig paa Torvet foran Raadhuset. Alle Byens øvrige Indvaanere stode hos og saae til, Konerne snakkede i Munden paa hverandre og anstillede alle mulige Formodninger om, hvad dette vilde føre til, og deres Spaadomme vare kun sørgelige; Børnene beundrede deres Fædres Vaaben og følte sig opflammede af stor krigerisk Iver; Karle, Daglejere, Svende og Handelsbetjente betragtede Scenen med Nysgerrighed, havde ogsaa en eller anden Vittighed paa rede Haand om en velnæret Borgermand, hvis Rustning var blevet ham for snæver, men i det hele var der dog stor Alvor udbredt over alle, thi Sagen var slet ikke til at spøge med. Efter nogen Tids Forløb raabte Børnene: „Nu kommer de! nu kommer de! De kommer ridende saa tykt som Sand fra Jandrup og ad Viborg Vejen; alle have de Stormhatte paa og lange Spyd i Hænderne!" Men Borgermester, Raad og det menige Borgerskab stod urokkelige ved denne Efterretning, ja hviskede ikke en Gang med hinanden. Stadens vise Fædre vedligeholdt en mønsterværdig Holdning, og deres Ro imponerede de mere livlige Børn i den Grad, at ogsaa de bleve stille og kun hviskende meddelte hinanden deres Bemærkninger; Karlene, Svendene og Handelsbetjentene tav ligeledes, ja endogsaa Konerne holdt op med at sladre, men nogle begyndte at græde: Spændingen var paa det højeste.

Nu hørte man Hestehovene klapre paa Hospitalsgadens Stenbro og kort efter ligeledes paa Nørregadens. Det var tydeligt, at Rytterne kom fra to Sider; de fra Nørregade trak om ad Kirkestræde og Kirkegade, og nu kom begge Skarer frem, først fra Vestergade med deres brede Sølvkjæder foran, hvorefter skaren fra Kirkegaden, i samme Orden. Tavse og alvorlige red de fra begge Sider i skridt ind paa Torvet, uden om Raadhuset, og indesluttede Borgerskabet og de Tilskuere, som ikke

trængte sig op til Husene, men ingen talte; Vesterjydens stolte Alvor og Ro gjorde sig i fuldeste Maal gjældende, men disse Mænd forstode ogsaa helt vel at vurdere Øjeblikkets Betydning, endskjønt de ikke vare andet end udannede Bønder og Borgere i en lille Kjøbstad.

Da der efterhaanden kom Ro over Skarerne, det vil sige, da Torvet var aldeles fuldt af Mennesker, traadte Borgermesteren og de fire Raadmænd, som hidtil havde staaet foran Borgerskabet, der sluttede i tre Geledder foran Raadhuset, tilbage og steg op paa Raadhusets Trappe, hvorfra de kunde overse den talrige Mængde. Der var alle Slags Folk og alle Slags Vaaben. Foruden de stolte Adelbønder med deres prægtige Skuldergehæng, var der velhavende Fæstebønder eller Landboere, som de kaldtes, ogsaa til Hest og ligesom Adelbønderne bevæbnede med Hjelm eller Stormhat, uden Visir, dertil Sværd eller Øxe og Spyd, men de bar ingen Sølvkjæder; derefter kom en talløs Mængde Husmænd, Inderster, Gaardsæder og Håndværksfolk, alle til Fods og bevæbnede, som det kunne falde sig, med Øxer, Plejle, Høleer, Høtyve, Spyd, Buer, nogle blot med Knipler, men alle havde de Vaaben og alle havde de store Madposer. Den Alvor og Ro, som den hele Skare viste, vilde have bragt en erfaren General til at sætte god Lid til denne Hob, til Trods for dens mangelfulde Bevæbning og brogede Udseende: der var Elementer tilstede til at danne udmærkede Soldater.

Saadanne Tanker beskæftigede imidlertid ikke Borgermesteren, som var en Fredens Mand, uagtet han ikke var bange for at gaa i Strid, naar saa skulde være. Derimod søgte hans Øje efter den ledende Tanke i hele denne ubevægelige Menneskemasse, men der var øjensynlig ingen, som havde at befale; det var tydeligt nok, at de ligesom Borgermesteren ventede paa, at nogen skulde træde frem og paatage sig Anførselen. Efter at have betragtet dem en Stund, sagde han:

„Hvad ville alle I bevæbnede Mænd her i Byen?"

Ingen svarede; det var let at se, at de slet ikke vidste det.

„Hvo er Eders Høvedsmand, og hvo har sendt Eder hid?"

Fremdeles samme Tavshed. Vesterjyden forsnakker sig ikke og hylder Havamaals Ord, skjønt han aldrig har hørt dem: „Tavs og betænksom og djærv til Kamp bør en Høvdings Søn være". Borgermesteren maatte stile sit Spørgsmaal anderledes, dersom han vilde have Svar; men dette var

let nok, da han var personlig bekjendt med de fleste af dem, der holdt foran; de handlede med ham og kom ofte nok i hans Hus.

„Simon Kyre! hvo er Eders Høvedsmand?"

„Det veed jeg ikke."

„Hvorfor er I da kommen her?"

„Budstikken gik i Gaar og bød os at møde her i Dag under Tab af Liv og Gods."

„Hvo har da opskaaret Hærpil?"

„De siger, at det er Mads Konge, Hesteprangeren."

„Er han da Eders Høvedsmand?"

„Det veed jeg ikke."

„Hvorfor kommer han da ikke?"

„Han kommer nok, men han har to Mil at ride og kan ikke være her endnu."

Bønderne vedbleve imidlertid at strømme ind i Byen og fyldte efterhaanden Vestergade, Grydergade, Hospitalsgade, Kirkegade, Kirkestræde, Nørregade, Spegerboer, Smedegade, Fiskergade, Skovbogade, men overalt herskede samme Alvor og Ro. Det var knapt, at nogle Kvinder vovede sig til at tale med en Bekjendt blandt Bønderne, og Svarene var altid saa korte, at Samtalen hørte op af sig selv. Saaledes hengik to langsomme Timer, da der fra Nørreport af gik en Mumlen gjennem Rækkerne, og denne Mumlen lød: „Mads Konge!" Den løb hurtigere og hurtigere og naaede Torvet, medens Mads og Johan kun langsomt kunne komme frem igjennem den tæt pakkede Menneskemasse. Alle rækkede sig i Vejret for at se Mads, hvem de betragtede som deres Høvedsmand, men intet Jubelråb modtog han; blot alvorlige Blik, thi Vesterjyden raaber ikke let Hurra. Dog kjendte Mads sine Folk tilstrækkelig til at se, at disse Blik udtrykte Velvilje, medens Johan, vant til at færdes blandt et mere livfuldt Folk, forskrækkedes over denne Tavshed og begyndte at tvivle om, at hans Herre vilde blive modtaget godt af alle disse bevæbnede Mænd, som vel blot vare komne, fordi han truede De Udeblivne med Døden.

Endelig naaede de Torvet, hvor Mads steg af Hesten og gik igjennem Borgernes Rader op paa Raadhustrappen, hvor han, uden at hilse paa Borgermesteren, vendte sig om for at tale: Stilheden var saa stor, at man næsten kunne have hørt en Fjer falde til Jorden.

„De Nørre-Herreds Mænd have ihjelslaaet Lensmanden, som forlangte en Tønde Rug af hver Adelbonde og hver fjerde Oldensvin. De have sendt mig Bud, at jeg skulde opskære Hærpil og stævne alle Vester-Herreds Mænd hid til i Dag. Det har jeg gjort, og Rejsningen er nu begyndt. Vi kunne ikke nedlægge vore Vaaben, før vi have faaet vor Ret, og skal jeg sige Eder, Brødre og Venner! hvad der er vor Ret? Det er, at vi blive ved Valdemar Lovførers Lov og vore gamle Sædvaner, at der ikke bliver paalagt nogen ny Skat eller Tynge, uden at Bønderne blive spurgte på Herredsting, om de dertil vil give deres Minde, at ingen svarer anden Landgilde, end han har svaret fra Arrilds Tid, ingen anden Tiende, end han altid har svaret, at der ikke paalægges anden Tjeneste eller Arbejde, end Bønderne have været vant til at gjøre, at ingen Mand sælges, bortskjænkes, bortbyttes eller afhændes, uden at han først bliver spurgt, om det er med hans egen Vilje, at han skifter Herskab. Ere I enige med mig om at fordre sligt og at slaa herfor, som det tilkommer frie Mænd at slaa for at værne om deres Frihed og Ret?"

Nu fandt Bønderne Mælet, thi et tydeligt „Ja" lød fra alle Munde.

„Ville I da kejse mig til Eders Høvedsmand, indtil jeg har drevet disse vore billige Fordringer igjennem hos de mægtige og fornemme, som mishandle os, de være verdslige eller gejstlige?"

Derpaa svarede Mængden med et tydeligt jublende: „Ja! Mads Konge skal være vor Høvedsmand!" og Raabet rungede gjennem Gaderne, helt ud af Byen og mødte alle de nye Skarer, som strømmede til: „Mads Konge er vor Høvedsmand!" og langt ud i landet gik dette Raab, den ene Skare tilraabte den anden det, saa at de hele Dagen igjennem tililende nye Flokke erfarede denne vigtige Begivenhed, længe forinden de naaede Byen.

Man kan let tænke sig den inderlige Tilfredshed, hvormed Mads Konge hørte Bøndernes Raab: Det var Lægedom for en saaret Selvfølelse, og hans Glæde var saa stor, uagtet han længe havde været vis paa, at det maatte og skulde komme saaledes, at han i de første Øjeblikke manglede Ord. Hans Tanker dvælede ved Otto Nielsen, som havde dristet sig til at behandle ham som et umælende Dyr, og han ønskede intet hellere end at kunne træffe sammen med denne overmodige Herremand for at vise ham, hvad der var blevet af den foragtede Gaardsædesmand, som han havde solgt. Her bød han med uindskrænket Magt over

Tusinder og var i Virkeligheden, hvad han længe var bleven kaldt, en Konge, og det med større Myndighed end Kong Erik havde over de tre nordiske Riger; nu gjaldt det at vise, at Valget havde truffet en værdig, og at føre lykkelig til Ende det store Foretagende, hvortil han var den egentlige Ophavsmand. Han vaktes snart af fine dybe Tanker ved den fuldstændige Tavshed, der herskede omkring ham, hvor de tæt pakkede Skarer taalmodige ventede paa, hvad han videre vilde sige og gjøre; han tog da atter Ordet:

„Brødre og Venner! Jeg takker Eder for den Tillid, I have vist mig, og lover at ofre Gods, Liv og Blod paa at bringe den Sag lykkelig til Ende, for hvilken vi have grebet til Vaaben. Først og fremmest maa vi have det Slot ned, som truer paa hin Side Aaen; derefter alle de andre faste Slotte, hvorfra Undertrykkelsen udgaar. Johan Faderløs! Du, som er en gammel Stridsmand og har været med til at indtage saa mange faste Slotte og Byer, dig udnævner jeg herved til min Underbefalingsmand. I høre det alle! Ham have I at lyde som mig selv i alt, hvad han maatte befale. Tag strax alt det Mandskab, som her er samlet paa Torvet, tag mere til, i Fald du anser det for nødvendigt, og indeslut Slottet, hvis Besætning ikke kan være større end sexten Mand, da Hr. Tegenhus er falden og hans fire Svende fangne af de Nørre-Herreds Mænd. Hvorledes du skal bære dig ad for at indtage Slottet, vil du selv vide bedst, naar du har beset det; gaa nu og røgt dit Hverv!"

Med denne korte Ordre sendte han sin Hær mod et fast Slot, en sammenløben Hob, som aldrig havde set Krig eller hørt et Skud, uden noget som helst Belejringsredskab, imod en Fæstning, vel forsynet med Skyts; men Johan Faderløs havde ikke for ingen Ting i saa mange Aar staaet ved Johan Bizkas Side. Han drog afsted med sine Folk gjennem Brogade og ned til Broen, hvor han strax bemandede alle de Baade og Skibe, som laa i Aaen, slog en Skibsbro paa et Sted, hvor Bakkerne hindrede Slottets Skyts i at virke, og lod Fodfolket rykke over paa denne, medens Rytterne droge over Broen to og to, holdt sig spredte, indtil Slottet var omringet, og derpaa lode Hestene græsse bag Bakkerne; Rytterne selv trængte i en lang Kjæde frem lige til Graven. Fra Slottet blev der flere Gange fyret af svært Skyts, men uden Virkning, thi den tynde Kjæde var en alt for lille Gjenstand til, at hin Tids Artillerister kunde træffe den. Derefter bleve alle Baadene halede op fra Aaen og

trukne ind i Slotsgraven, hvor de, stærkt bemandede med Folk, der bar Øxer, snart havde naaet Slottets Palisader, som efter kort Tids Forløb vare fældede. Nu blev Slotsbanken stormet, og Belejrerne stode snart lige under Taarnene, hvor de intet havde at frygte at det svære Skyts, og Bueskytterne beskøde saa ivrigt ethvert Vindue og Skydehul, at den svage Besætning, trods alle Claus Stakes Anstrengelser, ikke lod sig drive til Skydehullerne, saa at Belejrerne uhindrede kunde tømre Stiger og bygge Stilladser af Materialet fra Stalde og Bryggers, som strax bleve afbrudte. Vindebroen var nedladt og Forbindelsen med Byen og de Syd fra tililende Bønderskarer fuldkommen aaben, men stadig tordnede det svære Skyts fra Taarnet, traf ogsaa af og til de uforsigtig tililende, hvilket dog slet ingen Virkning gjorde paa Belejrerne, hvis Arbejder gik rask frem. Klokken elleve vare Stilladserne naaede saa højt, at man fra disse ved Hjælp af Stiger kunde komme op paa Bygningens Tag, og tredive Muerer og Tømrere sad allerede paa dette, i Færd med at bryde Tagstenene af, da Porten aabnedes og de Belejrede kom frem med den bundne Claus Stake imellem sig. Han havde ikke villet høre tale om Overgivelse, og derfor havde hans Folk, da videre Modstand ikke var til nogen Nytte, bemægtiget sig ham og udleverede ham for at faa Fred.

Johan lod den fangne Borgfoged strax af Simon Kyre og de andre Beboere føre ind til Mads Konge, der endnu stod paa Raadhusets Trappe, denne Gang i ivrig Strid med gamle Laurids Barfod og Nørre-Herreds Mænd. Den Gang Johan drog bort med sit Mandskab for at bestorme Slottet, spurgte Mads Borgermesteren, om Byen vilde holde med Bønderne eller være uden for det hele. Denne svarede, at de gjærne ville være Venner med Bønnerne og ønskede dem alt mulig Held, men meget ugjærne tage del i Opstanden, hvis Udfald ikke var til at forudse. Mads sagde, at dette skulde staa dem frit, og at hans Folk skulde holde god Mandstugt; enhver Uorden skulde blive straffet, saa snart den blev meldt ham, men han fordrede, at Bønderne for Betaling maatte erholde, hvad de trængte til, og derfor var der naturligvis intet i Vejen. Dertil hørte først og fremmest, at alle Byens Smede bleve satte til at beslaa Folks Plejle med Jærnplader og besætte deres Knipler med stærke Jærnpigge, hvorved begge Dele bleve frygtelige Vaaben: dette havde Johan raadet ham, thi han havde ofte nok set saadanne jærnbeslagne Plejles og Morgenstjerners Virkning, enogsaa imod det bedste,

fuldtrustede Rytteri. Desuden blev der bestilt flere Tusende Spyd med Jærnhager i Enden, bestemte til at rive Rytterne af Hesten, hvilket ogsaa var en af Hussiternes Indretninger, som Johan havde anbefalet, da den i Bøhmen var bleven anvendt med stort Held. Derefter afsendte Mads betydelige Afdelinger imod Biskoppens Gaarde Visselbjerg og Olufgaard i Skads Herred og Hennegaard i Vester Herred, med Befaling til at udplyndre og afbrænde dem, samt føre Lensmændene og deres Folk fangne til Varde tillige med alt Godset, men ikke at dræbe nogen, som ikke satte sig til modværge. De Herregaarde, som laa paa Vejen, skulde de behandle paa samme Maade og især medtage Heste og Vogne, hvoraf man ikke let kunde have for mange. Begge Afdelinger droge afsted under Anførsel af Bønder, som Mads havde udset dertil; han valgte altid de anseteste Bønder i et Sogn og lod deres Hovedstyrke være deres egne Slægtninge og Sognefolk.

Nu ankom gamle Laurids Barfod med Mandskabet fra Sønder-Bork Sogne, og den gamle var meget vred, da han fik at vide, at Mads var valgt til Høvedsmand for Bønderne; thi han ansaae sig selv for den rette Høvedsmand, efterdi han havde begyndt Rejsninger, dræbt Lensmanden og af Nørre Herreds Bønder var valgt til Fører. Da han ankom paa Torvet med sine Folk, var Mandskabet fra de tre nærmeste Sogne i Øster Herred, Lyne, Streluf og Sønder Vium, allerede ankommet og til dels bortsendt til Slottets Belejring og Ødelæggelsen af de tvende Bispegaarde: de havde uden Modsigelse anerkendt Mads Konge som Høvedsmand, og alle de Bønder, som ellers fandtes i Varde, hvis Antal endnu var meget stort og stadig forøgedes, havde naturligvis endnu mindre gjort Vanskelighed, da de ikke havde hyldet nogen anden. Laurids Barfod havde derfor langt fra ikke nogen saa betydelig Styrke, at han kunde tænke paa at sætte sin Fordring igjennem med Magt, men han gjorde alligevel megen Støj, da han mente, at ham skete stor Uret, og at Mads gik på Rævekløer med ham. Mads vidste stor Koldblodighed, søgte at tale den hidsige gamle til Rette, forestillede ham, at han var valgt af alle tilstede værende, hvis Valgret var lige saa berettiget som de Øster Herreds Mænds, at Enighed var i højeste Grad nødvendig, i Fald de ikke alle skulde blive et Offer for Fjenden, at han gjerne kunde beholde Anførselen over alle Mænd fra Øster-Herred, men som hans Underbefalingsmand, og at han ikke vilde mangle Arbejde, idet Nør-

holm skulde belejres, hvilket han med sine Herredsmænd kunde tage paa sig; men den gamle vilde ikke paa nogen Maade give efter, truede med at anvende Magt, naar først alle hans Folk kom, og blev stedse mere og mere hidsig: saaledes stode Sagerne, da Simon Kyre ankom med Efterretning om Slottets Fald og med den fangne Borgfoged.

Dette hurtige og glimrende Resultat, som langt overgik Bøndernes Forhaabninger, skaffede Mads alle Stemmer, thi det var tydeligt, at han var sin Ansvarsfulde Post voxen. Endogsaa hos gamle Laurids Barfod gik Hidsigheden over, da han kom til at tænke paa det faste Slot med sine brede og dybe Grave, høje Volde, stærke Palisader, og fremfor alt, sine tykke Mure og de frygtelige Kanoner, som udspyede Ild og Fordærvelse. Han maatte tilstaa sig selv, at han ikke vidste noget Middel til at indtage et saadant Slot, og at de, som havde taget det, forstode sig bedre paa Sagen end han. Ærlig og trohjærtet, som han var, gik han strax hen til Mads og bød ham Haanden:

„Behold du kun Anførselen, da du saa vel forstaar at bruge den, og befal over mig og mine, som du selv synes; men det kan kun lidt nytte, at du siger, jeg skal tage Nørholm, da jeg ikke veed, hvorledes jeg skal bære mig ad dermed; send hellere nogen, der bedre forstaar sig derpaa, men jeg skal hjælpe til efter bedste Evne."

Mads var meget tilfreds med, at den begyndte Uenighed i Bondehæren saa let var bilagt, og drøftede netop med gamle Laurids det Spørgsmaal, hvad man først skulde tage sig for, da der indtraf en Begivenhed, som optog alles Interesse.

Den fangne Borgfoged, Claus Stake, stod endnu med bagbundne Hænder på Trappen foran Mads, der ikke havde faaet Tid til at beskæftige sig med ham, da en Mand banede sig Vej gjennem Mængden paa Torvet og op ad Trappen, indtil han naaede den unge Adelsmand, som vendte Ryggen til. Manden hævede derpaa en stor og tung, bredbladet Øxe, som han bar paa Skulderen, svingede den og hug Borgfogden så forsvarligt i Halsen, at Hovedet røg flere Skridt bort, hvor det faldt paa en af Tilskuerne; Kroppen stod endnu et Øjeblik, som om den betænkte sig paa, til hvad Side den skulde falde, medens en Blodstrøm steg lige i Vejret, som en mægtig Fontæne, og overskyllede alle de nærmeste.

Saa snart Mads saae dette, blev han rasende opbragt og raabte:

„Hvor tør du understaa dig her lige for mine Øjne at snigmyrde mine Fanger? Derfor skal du bøde med Livet, det kan du stole på! Grib ham og tag Øxen fra ham."

De nærmeste sprang strax til og Gjerningsmanden gav uden Modstand sin Øxe fra sig. Det var en Mand af Middelhøjde, men med kolossale Lemmer og en Bredde over Ryg og Skuldre, som tydede paa Kæmpekræfter; det var let at se, at det var en Borger og af Haandværk en Smed.

„Jeg vil underkaste mig enhver Straf, som du vil finde, at jeg fortjener, Høvedsmand! men først beder jeg dig om at høre, hvor haardt denne Kjæltring af en Sporefoged har fornærmet mig. Jeg indestaar for, at du i mit Sted havde gjort det samme."

Imidlertid var der stor Bevægelse blandt de tilstedeværende, især blandt Byens Borgere, og man hørte hyppig Udraab som:

„Stærke Peer Smed har slået Sporefogden ihjel! Det var vel gjort, stærke Peer! Det har han ærlig fortjent af dig! Du maa ikke gøre ham noget, Høvedsmand! han har kun gjort, hvad enhver Husfader vilde gjøre!"

Borgermesteren og to Raadmænd kom ud ved Larmen og talte strax med stor Iver Smedens Sag, bade Mads om endelig ikke at straffe ham, da han havde en blodig Afregning med den dræbte; ogsaa de fleste Bønder, som allerede kjendte Sagen, heldede øjensynlig til Smedens Parti, saa at en god Politik ligefrem fordrede, at han fik Tilgivelse, hvilken Mads ogsaa havde besluttet at give ham, forinden han endnu havde hørt hans Forsvar, især da han godt kjendte Sagen, saa snart han hørte stærke Peer Smeds Navn. Hertil kom desuden, at Borgerskabet som en Følge af denne Begivenhed maatte slutte sig til Bønderne, efterdi en af deres Midte havde begaaet en Gjerning, som Magthaverne aldrig vilde tilgive. Mads slog da til Lyd med Haanden befalede at slippe Smeden og opfordrede denne til at sige, hvad han havde at fremføre til sit Forsvar.

„Det er snart fortalt, og jeg er vis paa, at alle vilde holde med mig. Jeg har en Datter, Høvedsmand! som hedder Gyde, og jeg tror nok, at jeg kan sige det, uagtet jeg er hendes Fader, at smukkere og bedre Pige fandtes ikke i Byen."

Her afbrødes Fortælleren ved talrige Udraab:

„Det er sandt, han siger. Den fagre Gyde var den smukkeste Pige i Byen, og selv Borgermesterens Datter var ikke dydigere og beskednere end hun, før denne Ulykke overgik hende. Hvad der er sandt, skal ogsaa siges, og bedre og fagrere Mø var ikke i Byen, før den Ulykke timedes hende!"

Faderen løftede først Hovedet stolt ved den Roes, der saa uforbeholdent ydedes hans Datter, men sænkede det atter, skamfuld ved det tilføjede Forbehold: dyb Smerte malede sig paa hans Ansigt, men han vedblev, saa snart han kunde komme til Orde, uden at lade sig mærke dermed.

„Der hører du selv, Høvedsmand! hvorledes hun var, og jeg skammer mig ikke ved at tilstaa, at hun var mit Hjærtes Stolthed og mine Øjnes Lyst. Da hændte det en Dag, medens hun med Byens andre Piger var ude at malke paa Fælleden syd for Byen, at den forbandede Sporefoged kom ridende og saae hende sidde ved sin Ko. Han havde vel sagtens set hende før, thi hvo kjendte ikke den fagre Gyde, og han red jo hvert Øjeblik her igjennem Gaderne, var med, naar der dansedes Sommer i By, og ved saa mange andre Lejligheder; men saa sandt hjælpe mig alle Helgene, som jeg aldrig havde hørt eller tænkt, at han havde Øje til Pigen, ellers havde hun aldrig faaet Lov at gaa med de andre; jeg havde da hellere lejet en Kone til at malke den Smule Ko. Gyde havde altid før været med de andre Byens Piger, og det var aldrig faldet nogen ind at sige hende et usømmeligt Ord. Den Gang Sporefogden saae hende sidde der, red han strax hen til hende; hun blev siddende og passede sit Arbejde, thi hun havde ikke for Skik at gantes med de unge Karle. Sporefogden sagde ikke et Ord, derimod greb han hende med den højre Haand i det lange, fagre Haar og tvang hende til at følge med. Hun skreg, som du vel kan vide, og alle de andre Piger skreg med og løb til Byen, men der var ingen, som kunde hjælpe hende, thi den gamle Røgter vovede ikke at give sig i Kast med den fuldtvæbnede Borgfoged, som man let kan begribe. Da Pigerne skrigende kom til mit Hus og fortalte, hvad der var sket, greb jeg min Forhammer, mine Folk toge ogsaa, hvad de kunde faa fat paa, og vi løb afsted, Borgerne sluttede sig til, da Pigernes Skrig snart havde bragt hele Byen paa Benene, men vi kom blot tids nok for at se Hængebroen blive trukket op og høre Pigens Skrig, uden at kunne komme ind. Portneren grinede ad mig og

sagde, at Borgfogden havde befalet ham at sige mig, at han havde taget min Datter i sin Tjeneste, da han trængte til en Pige for at gjøre i Stand i hans Kammer og vaske for ham. Da jeg ikke vilde lade mig nøje hermed, og vi bleve ved at støje og larme, kom Hr. Tegenhus selv frem paa Taarnet og sagde, at vi skulde pille af, ellers lod han skyde paa os; hvad det var for en Støj, fordi Borgfogden havde taget en Terne i sin Tjeneste, og, da vi ikke vilde gaa, men jeg forlangte at komme ind, for at faa min Datter, som de vilde skjænde derinde i Røverhulen, blev der skudt paa os. Et Par Borgere bleve saarede, nogle af Karlene og Svendene bleve dræbte, og de andre løb bort. Jeg kunde ikke alene indtage Slottet, gik altsaa hjem og klagede til Borgermester og Raad, som ogsaa strax red til Slottet, men Hr. Tegenhus svarede dem, at Borgfogden skulde have en Stuepige og havde taget denne: der skulde ikke ske hende noget Uære, og han mente, at Borgfogden var fuldt berettiget til, hvad han gjorde. Der blev klaget til Kongen og Rigsraadet, jeg indstævnede Fogden for Byting, Herredsting og Landsting, men han brød sig aldrig om det og mødte slet ikke. Saaledes gik det et Aars Tid, saa sendte han mig Pigen hjem igjen, højt frugtsommelig, og lod mig haanligt sige, at jeg skulde have opdraget hende bedre til Tugt og Ærbarhed, saa var den Ulykke ikke sket. Gyde siger, og det er jeg villig til at gjøre Ed paa, at Sporefogden har anvendt Vold imod hende; heller ikke tvivler jeg paa, at jeg nok skal skaffe elleve gode Dannemænd, som vil sværge den Ed med mig."

Her afbrødes Fortælleren igjen af Borgerne.

„Ja, det vil jeg, Peer Smed! og jeg, og jeg! Hvis der skal sværges, da kan du strax skaffe tre Tylters Ed paa, at Pigen var dydig og ren, og at Sporefogden har anvendt Vold imod hende."

Mads Konge tog nu Ordet, beklagede Smedens store Ulykke og forsikrede, at han i alle Henseender billigede hans Handling, der faldt af sig selv, og som enhver Fader vilde have gjort ham efter; men han og de alle saae nu bedst, hvor nødvendigt det var, at faa disse faste Slotte jævnede med Jorden, hvorfra Undertrykkelsen gik ud; havde Fogden ikke haft et fast Slot at ty til, vilde Smeden og hans Medborgere jo strax have befriet Pigen. Han spurgte derfor endnu en Gang Varde Borgere, om de ikke vilde være med i en Kamp, der var lige saa vel deres som Bøndernes.

Denne Gang var Jordbunden tilstrækkelig forberedet, og det udkastede Korn skød strax op som en frodig Sæd. Smeden erklærede paa Øjeblikket, at han vilde følge Mads Konge i Liv og Død, hvorhen han saa vilde føre ham, og Borgerne paa Torvet gjentoge det samme med høje Raab. Der var kommet Liv i det tunge jydske Blod, og nu sydede og flammede det, som om de havde været Franskmænd, og Jubelraabene fik ingen Ende. Borgermester og Raad maatte følge med, enten de vilde eller ikke, men det skete med betydningsfulde Blik til hinanden, hvori de udtrykte, hvad de ikke vovede at sige højt, men Mads forstod dem meget vel, som de kunde se af det lune Smil, hvormed han betragtede dem, og hans Sejr blev fuldkommen, da han sagde:

„Saa kom da nu med op paa Slottet, alle tilsammen. Vi ville særskilt udtage alt, hvad der har været Claus Stakes Ejendom, det skjænker jeg i vores alles Navn til den mishandlede Pige som en ringe Bod for den skjændige Vold, hun har maattet lide. Alt det øvrige, som findes paa Slottet selv skal opbrændes, og derefter Mure og Volde jævnes med Jorden. Ere I enige med mig i disse Bestemmelser, Venner og Brødre?"

Jubelraab, der aldrig syntes at faa Ende, besvarede dette Spørgsmaal, og Smeden svor paa, at ingen Fjende skulde komme til at røre deres Høvedsmand, saa længe han kunne bruge sin Øxe, og dermed svang han det svære Vaaben, som kun faa Mand kunde løfte med een Haand, omkring Hovedet, som om det havde været en lille Kjæp, og afsted gik det til Slottet, hvor Johan imidlertid havde ladet Kanonerne slæbe ud, thi dette var efter hans Mening den kostbareste Del af Byttet, og deri havde han ikke saa ganske Uret. Slottet blev fuldstændig ryddet for alt det, som kunde flyttes, Claus Stakes Ejendom overgivet til Smeden, Kanoner, Heste, Vogne, Krudt og Kugler samt et Stykke Silketøj til en Fane bleve beholdte, det øvrige strax solgt, og det blev godt betalt, thi alle havde Lyst til at eje et Stykke fra Slottet som Erindring. Derefter blev der tændt Ild paa alle Bygninger, og hele Hæren bertagtede med Andagt, hvorledes de graadige Flammer fortærede det Sted, hvor deres Undertrykkere boede og hvorfra de havde maattet lide saa meget ondt.

Johan havde længe set til, men følte sig paa en Gang greben af Aanden, formodentlig ved de Minder, som det brændende Slot fremkaldte hos ham. Han sprang da op paa et Bord og holdt følgende Tale, hvor-

paa Bønderne først hørte med Nysgerrighed, siden med Interesse, og som de ikke sjældent afbrøde med Bifaldsraab.

„Venner og Brødre i Kristus! Vi have nu ødelagt det første faste Slot, i hvilket der boede rige og mægtige Mænd, som mishandlede og plyndrede Eder; det andet ville vi med Herrens naaderige Bistand bringe til at falde i Morgen. Venner og Brødre! Jeg kjender ikke noget til Eder, men dog er jeg glad i Haab om, at vi ere Guds Børn, og at vi skal naae til Enhed i Troen, og vi have een Fader at tilbede alle, nemlig ham, som sendte sin Søn, Jesus af Nazareth, for at gjenløse os fra Arvesynden og for at vise os Vejen til hans Faders Rige, naar den Tid kom, da han fandt for godt at oprette sit Rige. Vi se, at han er en retfærdig Mand i den Ting, ligesom jeg tror, at han er det i alle Ting, thi det er slet, som han fordum har ladet Daniel vide og som Apostelen Pauli tillige taler om, at han vil i Tidernes Fylde oprejse sin Husholdning. Thi I maa vide, elskede Brødre! at Guds Rige er nu oprettet og Gud har sendt den Mand, som er hans Profet, en stor, hellig og gudfrygtig Mand, som hed Johan Huss, og ham opvakte han i det gode Land, hvor han vilde, at hans Børn skulde bo, og det Land hedder Bøhmen. Men de Ugudelige, Hedningerne og Kananitterne, de kunde ikke taale, at dette Guds Barn talte Sandheden til dem, og derfor lokkede de ham med Løfter og sikkert Lejde, som en Kejser udstedte, og de fik ham derved til at drage til dem, til deres ugudelige Forsamling, hvor de vare samlede, alle disse Baalspræster, Pave og Ærkebiskopperne, Kardinaler og Biskopper, Legater og Abbeder, Priorer, Præster, Provster og Degne, mange Tusender, ja Tusender nok en Gang, og der brændte de ham som en Kjætter, og efter ham en anden hellig og lærd Mand, som hed Hieronymus. Og begge døde de som sande Martyrer for Troen, lige som den Herre Kristus og hans hellige Apostle og andre hellige kristelige Martyrer, som de myrdede i Østerlandene for den hellige Tro."

„Venner og Brødre! Er det ikke forunderligt, at de ikke kunne fatte Tro til deres Skaber, han, som har haft Magten i sin Haand til at skabe alle Ting; at de ikke kunne tro, at han er mægtig til at forsørge dem, og at han vil tildele dem, som ere hans Bud og Befalinger lydige, det gode, efter at han har prøvet dem nok. Thi der staar skrevet i den hellige Skrift, at han vil handle paa det Forunderligste med sit Folk, ja paa det aller Forunderligste, og, som Profeten siger, han vil samle sit

Folk med megen Graad og Naade. Men saaledes, som de ugudelige Mennesker dømme, at det skal være, saaledes gaar det ikke til efter deres Lykke; det gaar ikke saa, thi den Retfærdige vil dømme enhver efter Gjerninger, som de have været i dette Liv, enten onde eller gode."

„Og da de havde drukket de Helliges Blod, saa bleve de drukne og fulde af Grumhed og Blodtørst, og de prækede Korstog mod Guds udvalgte Børn og faldt ind i det Land, som han havde givet dem at bo i, med Stridshingste og Sværd og Spyd og mange Trompeter og Pavker og stort Overmod, og de grebe de Hellige, som de kunde faa fat paa, og kastede dem paa Ild og opbrændte dem og deres Koner og deres Børn, og de jublede ved de Lidendes Skrig, da Luerne svøbte sig om deres Lemmer og pinede dem, som om de laa i den evige Ild."

„Men da forbarmede Gud sig over de Troendes Jammerklager, som stege til Himlen med Røgskyerne, og han aabenbarede sig for en from Præst iblandt Menigheden og sagde til ham: „Stat op, omgjord dine Lænder, gaa hen og tal til mit Folk. Se! Det er min Villie: de skulle gribe til det skarpe Sværd og det hvasse Spyd, de skulle beslaa deres Plejle med Jærn, og de skulle drage ud med Heste og Vogne og falde over Hedningerne og ikke lade nogen i Live, og Sejren skal være i deres Haand, thi jeg er en naaderig Gud, som ikke vil lade mine Børn gaa under!"

„Og saaledes skete det, og vi sloge dem med det skarpe Sværd og det hvasse Spyd og de tunge Plejle, og de faldt for vore tunge Slag, og de flyede; men vi indhentede dem og slog dem atter, og vi kastede dem paa Ilden, thi Gud har sagt, den Ugudelige skal du ikke lade leve, og gjennem mange Herrers Lande droge vi, og vi ihjelsloge alle de ugudelige, som vi traf paa, thi Herren er en miskundelig Gud, og han har sagt: „Den, som drager Sværdet, skal omkomme ved Sværdet!"

„Og nu, kjære Venner og Brødre! Hvad er da egentlig Ugudeliges Tro? Hedninger og Farisæer og Skriftkloge Kananitter og Amalekiter, som ikke ville tillade, efter som Herren selv har sagt, at de Troende nyde Nadveren, baade Vin og Brød, men Vinen drikke de selv, de Farisæer, og kun Brødet unde de Menigheden. Og hvad er deres Tro. Synderne forlade de for Penge, for Hundrede Aar frem i Tiden, naar nogen vil betale tilstrækkeligt derfor, og Relikvier og Helgener opfinde de i Hundredvis, og Valfarter paabyde de og Narrefester og Æsels-

fester, som om de vilde vise Menigheden, at de ikke holde dem for andet end Narre, at de betale deres gode Penge for saadant Tant, og Æsler, at de tro paa en saadant Taabelighed. Vigilier og Aarsbegængelser og Sjælemesser holde de for Penge, og de gjøre Forskjel paa Dagene, Forskjel i Klæder og i Spise, og Faster paabyde de, een Dag og to Dage om Ugen og fyrretyve Dage paa en Gang, for at det ikke skal være Løgn. Dem, som nyder, hvad der er forbudt, fratage de alt deres Gods og Ejendom; selv sidde de imidlertid og leve højt indenfor lukkede Døre, thi Eders Tiender og Ofre blive vel anvendte, kjære Brødre! I se jo, hvor tykke og velmæskede Eders Præster se ud, med rødblussende Ansigter, der noksom vise, at Vand ikke er deres Livdrik."

„Og nu deres Prædikener, hvad ere de? De tale ikke det guddommelige Ord, saaledes som det findes i den hellige Skrift, men Narrestreger og Fjanterier, beregnede paa at faa den uvidende Hob, som ikke bruger sin Eftertanke, til at le, medens de Fornuftige maa græde over, at der bydes Menigheden skident Vand i Stedet for Livets Manna. Og nu er det allerværste, den foragtelige Messe. Hvad skal vel et tænkende og fornuftigt Menneske sige til et saadant Skuespil, naar Præsten og hans Tjenere staa for Alteret, iførte pragtfulde Klæder af Guld, Silke og Fløjel, som bedre passer for Konger og Fyrster end for Jesu Kristi og Apostlenes Efterfølgere, drage omkring med Røgelsekar, for at bedøve Eder, ligesom Hexemesteren og Spaakvinden, taler i et fremmed Sprog, som ingen forstaar, bøjer Knæ og staar op igjen, bukker sig og rejser sig som en Andrik, der vil gjøre sig lækker for Anden, slaar Hænderne sammen, og derefter strækker Armene ud og igjen trækker dem til sig, vender sig om, skriger og brøler, derefter hvisker ganske sagte, ser i Vejret, eller bukker sig, løber til Højre, løber til Venstre, strækker Fingrene ud, puster i Kalken, løfter den i Vejret, derefter sætter den ned, nævner snart døde snart levende ved Navn, bryder Brødet og kaster noget deraf i Kalken, slaar sig for Brystet med knyttet Næve, sukker, lukker Øjnene og lader, som om han sov, derpaa vaagner op, æder en Del af Brødet, drikker det andet med Vinen, vasker sine Hænder, strækker et forgyldt Fad bag ud til Menigheden, som da skal falde ned paa Jorden, derpaa holder Fadet op til Pande og Bryst, kysser Alteret og derefter et Billede, – er dette en Præst eller en Gjøgler paa et Marked, spørger jeg?"

„Nej, kjære Brødre i Kristus! Saadanne Præster skulle I ikke have, men I skulle til Præster have alvorlige Mænd, som stride for Troen med Ordet og med det skarpe Sværd, eftersom det behøves, som ikke gaa i Gyldenstykke, Fløjl og Silke, men i deres daglige Klæder og uddele til Eder den hellige Nadvere, baade Vinen og Brødet, naar som helst I begjære den, som ikke udpresse Tiende og Offer af Eder, men lade sig nøje med, hvad de kunne erhverve sig ved deres Hænders Gjærning og bespise Eder med Guds sande Ord; en saadan Præst vil jeg være Eder, og Gud vil nok opvække flere og oplyse dem med sin himmelske Naade. Men ve over Baalspræsterne! Ve og tre Gange ve! Dem skulle I slaa med det skarpe Sværd og brænde dem med Ild og udrydde dem fra Jorden, saa at deres Spor ikke skal findes! Halleluja! Jeg har talt! Amen!"

De skikkelige Jyder hørte med den største Forbavselse paa denne Tale, men synderlig Sympathi fandt den ikke. Begge Byens Præster vare til Stede, men listede sig bort, da ingen af dem havde Mod til at træde den rasende Huskit under Øjnene. Derimod mødte gamle Laurids Barfod for at forsvare Kirken, skjældte og smældte paa den fremmede Kjætter og kaldte Mads Konge til Hjælp. Denne steg endelig op paa Bordet og paalagde alvorlig Johan Faderløs at holde Fred, forbød under Livsstraf saa vel ham som alle sine øvrige Undergivne at udgyde Værgeløses Blod, men sagde tillige til gamle Laurids, at Johan havde Lov til at tale og præke saa meget han lystede, da det maatte staa enhver frit for at have sin egen Tro, at præke den og gjøre og tale, hvad han ansaae for nødvendigt til sin Sjæls Frelse. Derimod vilde han ingen Forfølgelser taale imod anderledes troende, lige saa lidt af Johan imod dem, der fremdeles vilde blive ved Messen, som af Laurids Barfod imod Johan og dem, der muligvis kunde foretrække hans Tro. For at gjøre en Ende paa Striden, tog han Johan med sig op paa Raadhuset, hvor han havde opslaaet sit Hovedkvarter, for at raadslaa med ham om Angrebet paa Nørholm den næste Dag, satte Tømmermænd og Smede ifølge Johans Anvisning til at lave Slæder, hvorpaa Kanonerne kunde føres afsted, og opfordrede alle sine Folk til at møde ham den næste Dag ved Nørholm. For fjendtlige Angreb behøvede man endnu ikke at frygte, men for større Sikkerheds Skyld lod han dog en Del Ryttere drage syd paa for at indhente Efterretninger, besatte Broen over Aaen og lod

hele Hæren lejre sig Nord for samme; en Overrumpling var da en Umulighed.

– – –

De tidligere udsendte Strejfkorps vare komne tilbage med rigt Bytte, men uden Fanger; saa vel Biskoppens Lensmænd som alle Herremændene i Egnen vare flygtede med deres Familier og Svende. Johan havde den Plan, at oprette et ordentligt Rytteri, og vilde dertil bruge Herremændenes Svende eller Hofkarle, men maatte nu lade sig nøje med Bønder, som af de sexten fangne Svende bleve underviste i at ride. Slæderne til Kanonerne bleve færdige, og den næste Dag drog Hæren til Nørholm, der ligger ved Aaen halvanden Mil nordost for Byen. Borgen var temmelig fast og havde faaet en Besætning af femten Herremænd fra Egnen med deres Hofkarle; da Flugten sydpaa var dem afskaaren, havde de kastet sig herind, og det saae ud til, at Nørholm maatte kunde gjøre en langvarig Modstand, da Besætningen udgjorde næsten et halvt Hundrede Mand, Murene vare stærke og Voldene høje, men Johan lovede at give Stedet i Kongens Hænder inden tre Dage. Hvorledes dette skulde gaa til, begreb rigtignok ingen uden han selv, og de Belejrede spottede fra Voldene og lovede at holde sig, indtil Lensmanden og Biskoppen kom fra Ribe med deres Folk. Johan lod sig imidlertid ikke forskrække. Kanonerne fra Vardehus bleve bragte til Stedet og opstillede paa Bakkerne, der laa langt højere end Slottet, thi dette var slet ikke indrettet paa at modstaa Skyts, hvilket man aldrig kunde tænke sig, at Bønderne skulde være i Stand til at bruge. Strange Nielsen, Gaardens Ejer, som selv var til Stede, saae derfor meget bekymret paa disse Anstalter og sammenkaldte strax de andre Herremænd, hvem han forkyndte, at Murene og Taarnene snart vilde blive nedskudte over deres Hoveder, og at deres eneste Haab beroede paa et Udfald. Naar dette foretoges med hele Styrken, fyrretyve Ryttere, og midt om Natten, medens Bønderne laa i deres bedste Søvn, tvivlede han ikke om, at det vilde lykkes, thi en saadan sammenløben Bondehob maatte være let at sprænge fra hinanden, selv med en lille Styrke, saafremt denne bestod af godt øvede Ryttere. Forslaget blev antaget og alle tilsagte at holde til Hest i Gaarden ved Midnat, men med saa liden Støj som muligt.

Imidlertid var Johan en alt for gammel Soldat til at lade sig overrumple. Alle de nærboende Bønder vare Dagen i forvejen blevne til-

sagte til at drage hjem og møde for Nørholm med deres Høstvogne thi hvor vigtig en Vognborg var som Værn imod et fjendtligt Angreb, især af Rytteri, havde Johan under Hussitterkrigene ofte nok haft Lejlighed til at erfare. Hen imod Aften var der samlet omtrent tre Hundrede Vogne, der blevne opstillede i en stor Firkant. De enkelte Vogne bleve bundne sammen for og bag, saa at de ikke kunde væltes, og bag ved dem lejrede sig en saa stor Del af Bondehæren, som Pladsen kunde rumme; de øvrige en halv Fjerding Vej længere borte i Skoven paa det Sted, hvor Linding og Nørholms Aaer støde sammen, et Angreb altsaa var let at afslaa. Da det var lidt over Midnat, meldte de udstillede Vagter, at Vindebroen blev nedladt, og strax efter hørte man Rytterne komme. Johan blæste i sit Horn, og alle de sovende foer op, forvirrede og søvndrukne, hvorfor der opstod stor Støj og Skrigen: thi Bønderne, som vare uvante til slige Scener, troede allerede, at Rytterne vare midt iblandt dem og vilde være flygtede hver til sin Side, i Fald de sammenbundne Vogne ikke havde standset dem. Johan søgte forgjæves at tilvejebringe Orden, men nu hørte man pludselig Mads Konges vældige Stemme fra en Vogn, som han var sprunget op i.

Skammer I Eder ikke, Bønder! Ere I Mænd, eller ere I Kjærlinger og skraalende Børn? Stille overalt!"

Der blev virkelig roligt, saa at alle kunde høre hans Ord.

„Der er slet ikke noget i Vejen. Stil Eder alle roligt hen til Vognene, læg Spydene ud igjennem Tremmerne og sæt Skulderen godt imod. Lad dem saa kun komme, de bliver nok nødte til at vente uden for Vognborgen, thi I maatte være daarlige Karle, dersom I ikke, saa mange som I ere, kunde støtte Vognene, saa at de ikke kunde vælte dem. De ville da vel sagtens bande og dominere derude, men det skader jo slet intet."

Denne Gang adløde Bønderne, Spydene bleve lagte ud, og hele Vognborgen var som et uhyre stort Pindsvin; man kunde ikke røre den paa nogetsomhelst Sted, uden at træffe paa de hvasse Spyd. Et Øjeblik efter kom Rytterskaren stormende med indlagte Lanser, ikke tvivlende om at det var let at styrte Vognene omkuld; men Stødet, hvor voldsomt det end var, udrettede intet, og hele Rækken holdt foran Vognene uden at kunde komme videre. Man hørte nu atter Mads Konges kraftige Røst:

„Op paa Vognene alle Mand, som have Plejle eller Morgenstjærner! Lad os se, om disse Rytteres Hjælme kunde staa for et ordentligt Slag!"

Opfordringen blev strax fulgt, og man hørte snart de jærnbeslaaede Plejles tunge Slag paa Hjælmene, Sværdenes Klirren, naar de traf sammen med Morgenstjærner og Plejle, de kæmpendes Raab og hele den ubeskrivelige Støj, som følger med et saadant Sammenstød. Mange af Bønderne sprang over paa Hestene og søgte med deres Knive at finde et Sted, hvor Rustningen ikke dækkede, andre toge med de nye Spydhager fat i Rytterne og trak dem af Sadlen, en stor Mængde sprang ned af Vognene eller krøb under disse og angreb saaledes Fjenderne, hvis Nederlag snart var afgjort. Da Strange Nielsen blæste til at trække sig tilbage, laa femten af Rytterne paa Jorden, nogle døde eller saarede, andre værgeløse i deres Fjenders Hænder, og de øvrige ilede tilbage, modløse over Nederlaget, forbavsede over Bøndernes Mod og med ringe Haab om, at Fremtiden vilde bringe større Held.

Den næste Morgen ved Solopgang affyrede Johan selv den første Kanon, og efter nogle Timers Forløb havde han faaet sit Mandskab indøvet saa vidt, at hver Kugle traf det store Taarn. Hen imod Aften var dette meget forskudt, og den næste Formiddag styrtede det med stor bragen, udbredende Ødelæggelse rundt om. I dette Øjeblik stormede Bønderne fra de Baade, som var bragte op ad Aaen fra Varde og længe havde ligget i Beredskab, bestege Voldbakken og omhuggede Palisaderne, forinden de Belejrede kom sig af den Forstyrrelse, det nedstyrtede Taarn havde fremkaldt. Saa snart Strange Nielsen saae dem inde i Gaarden, stak han et hvidt Klæde ud ad et Vindue, og Angrebet standsede, medens han forespurgte sig om, hvilke Vilkaar der ville blive tilstaaet de Belejrede, i Fald de overgave sig. Svaret var, at De skulde beholde Livet samt de Klæder og Vaaben, de bar, men alt andet skulde være Sejrherrens Bytte og Slottet brydes ned; alle Fanger forpligtedes til at tage Tjeneste i Bøndernes Hær. Vilkaarene vare meget haarde, men der var intet Valg, thi Borgen kunde ikke holde sig i to Timer. Overgivelsen fandt da Sted, Borgen blev aldeles udplyndret og derefter opbrændt, alle Fanger, som vare vaabenføre, bleve optagne blandt Johans Ryttere, medens Kvinder og Børn bleve bragte til Varde, hvor man beholdt dem som Gidsler.

Den næste Dag drog Hovedstyrken med Skytset og alle Vognene Nord paa. Det gik kun langsomt, thi Slæderne med Kanonerne vare tunge og skar dybt i paa de løse Sandveje; imidlertid manglede det

hverken paa Stude eller Heste til at trække dem, saa at de dog kom frem. Mads og John lod alle Broer over Aaen ødelægge og drog til Varde med en del af Hæren. Her blev der af Sten fra det afbrændte Slot bygget et stærkt Værn foran Broen og dette besat med en anselig Styrke; derefter udsendtes Ryttere for at undersøge Egnen til Ribe og Kolding, med Befaling til at vedligeholde en stadig Forbindelse med Varde og melde alt, hvad der foregik. Begge Anførerne drog nu nord paa og indhentede Hæren ved Egvad Kirke, hvor de traf den i stor Forvirring. Mads havde nemlig givet Befaling til at drage for Lønborggaard, men Laurids Barfod, som ikke var tilstede, da Befalingen blev udstedt, modsatte sig med sine talrige Slægtninge og Venner paa det bestemteste, da han og de Øster-Herreds Mænd havde sluttet Fred med den der værende Lensmand. Han havde virkelig bragt det til, at Hæren lejrede sig ved Egvad for at oppebie Høvedsmanden og høre hans Villie; de andre Førere, Simon Kyre, Peer Smed og flere, sendte imidlertid Spejdere ud for at udforske Tilstanden saa vel paa Lønborggaard som i Lundenæs Len.

Mads vilde naturligvis ikke høre tale om nogen saadan Fred og forestillede den Gamle, at man ikke kunde lade et saadant Slot blive liggende, naar man vilde drage mod Lundenæs og videre nord paa. Biskoppens Lensmand vilde kunde gjøre dem alt for stor Skade fra Slottet, og hans Løfter havde naturligvis ingen Betydning, da han udtrykkelig gjorde dem afhængige af, at hans Broder Biskoppen ikke befalede ham at angribe Bønderne. Laurids Barfod vilde imidlertid intet høre. Han havde givet sit Ord, hvilket han endnu aldrig havde brudt; desuden havde han intet Udestaaende med Biskoppen eller den hellige Kirke, vilde heller ikke have det, thi han vidste alt for vel, at Ulykken ramte den Mand, som løftede sin Haand imod Kirken og dens Tjenere. Mads kom herved i stor Forlegenhed, thi den Gamles Indflydelse var saa stor i Herredet, at hans Modstand vilde berøve ham en betydelig Del af Øster-Herreds Mandskab og oven i Kjøbet af det bedste, lutter jordegne Bønder. Til sidst foreslog han at sende Bud til Peer Hemmingsøn og ligefrem at opsige ham Freden. Dette lod sig høre, men Laurids vilde dog kun indlade sig derpaa, i Fald han og hans Slægt samt saa mange, som holdt sig til ham, maatte blive fritagne for at angribe Biskoppens Slot, hvorimod han var villig til at forsvare Herredet imod Lensman-

den paa Lundenæs. Paa disse Vilkaar blev Forliget sluttet. Laurids Barfod drog med alle Øster-Herreds Mænd til Skjern Bro, for at hindre ethvert Angreb nord fra; den øvrige Hær gik imod Lønborggaard, hvorhen der først blev sendt et Bud for at opsige Stilstanden. Begge Afdelinger af Hæren omgave sig med en Vognborg, og Skytset blev opført i Skanser foran Lønborggaard.

Peer Hemmingsøn indsaae meget vel, at det var af den største Vigtighed at opholde Bondehæren, medens Ridderskabet fik Tid til at samle en tilstrækkelig Styrke, thi han kunde nok begribe, at han vilde blive angreben til Trods for Stilstanden. Han havde selv været paa Lundenæs og overlagt Sagen med Lensmanden, Eiler Rønnov, en af de Holstenere, der havde taget Tjeneste hos Kong Erik, til Belønning havde han faaet dette Slot i Pant for en anselig Sum, som han beregnede sig til Gode for ydet Krigstjeneste. Eiler Rønnov billigede fuldkommen Peer Hemmingsøns Beslutning, sendte ham et halvt Hundrede Mand til Hjælp, dels udbudte Bønder, dels Herremænd med deres Mandskab, og selv opbød han alle vaabenføre Mænd i sit Len, thi han havde i Sinde at møde Bønderne i aaben Mark. Han vidste nok, at han ikke kunde stole synderligt paa sine Bønder, men haabede at kunne stille saa mange Herremænd med deres Hofkarle bag ved dem, at han kunde holde Bønderne i Ave og endda slaa Fjenden, naar han blot fik Tid til at samle sine Folk, hvilket ikke var saa meget hurtig bestilt. Saaledes stod Sagerne, den Gang Mads lejrede sig med sine Folk foran Lønborggaard.

Denne Gaard laa den Gang, lige som nu, midt i en Engstrækning, næsten en Fjerding Vej fra de nærmeste Bakker. Her kunde det altsaa ikke nytte at lægge Skytset, thi den Gang kunde man ikke træffe i saa lang Afstand. Bønderne maatte da til at opkaste Skanser i Engene og valgte hertil Steder, som ikke kunde bestryges af Slottets Kanoner, med Undtagelse af Stykkerne paa det store Taarn, der ikke gjorde inderlig Skade, da det kun var Falkonetter og andet let Kaliber. De Belejrede prøvede ikke paa at gjøre Udfald og søgte blot med Pileskud at forstyrre Arbejderne, uden at kunde standse disse synderligt, men Skanserne maatte dog lægges et godt Stykke længere fra Slottet, end Tilfældet var ved Nørholm. Paa Grund af Afstanden og Kanonernes Leje paa de lave Skanser, kunde de ikke virke med Kraft, og de Belejrede fik imidlertid svært Skyts bragt ud af Slottet og lagt paa Voldene, saa at

deres Ild ganske godt kunde holde Belejrernes Stangen. Skulde Slottet nedskydes fra Skanserne, vilde det vare meget længe, og Johan traf derfor fra den første Dag af Forberedelser til at fylde Gravene, hvilket skete ved at fjøre Jord hen paa de Steder, som Slottets Kanoner ikke kunde bestryge. Det gik langsomt, og efter otte Dages Forløb var man ikke kommet videre, end at det store Taarn var saa stærkt forskudt for oven, at Mandskabet havde forladt det flade Tag og taget Falkonetterne med, men disse vare derimod blevne stillede lige for de Steder, hvor Jorden blev fyldt paa, og hindrede alt Arbejde om Dagen; at nærme sig Fæstningen ved Løbegrave forstod man den Gang ikke, saa Tiden trak mere og mere ud.

Johan greb da til et andet Middel. De nærmeste Gaarde og Huse bleve nedbrudte og alle Materialerne, Ler, Tømmer og Tag, førte hen i Gravene, alle Sten, som man kunde finde i Egnen, anvendtes paa samme Maade, og saaledes naaede Belejrerne endelig deres Hensigt. De vare nu lige under Voldbakken, og Stormen paa denne blev foretagen den tolvte Dag, efter at Belejringen var begyndt. Efter en haardnakket Kamp, som kostede mange Folk, bleve Palisaderne omhuggede og Vindebroen hejst ned. De Belejrede maatte trække sig tilbage til det store Hus, men Kanonerne havde de taget med, og Porten blev lukket forsvarligt. Nu nærmede Sagen sig sin Afgjørelse, thi Belejrerne førte deres svære Skyts ind paa Voldbakken og opstillede det foran Porten, beredte paa at skyde denne i Stykker og derefter at storme Slottet, og kun lidet agtede de Kuglerne og Pilene, som gjorde lyst i deres Rækker: de vidste jo nok, at Slottet nu ikke kunde undgaa dem. Da aabnedes Porten og Peer Hemmingsøn viste sig i Spidsen for sine Folk: alt Haab var nu ude, og han søgte Døden eller Frelse i et sidste fortvivlet Udfald.

Han havde imidlertid været bedre underrettet end Belejrerne, da han begyndte paa sit Udfald, thi i samme Øjeblik kom flygtende Bønder til Syne paa Vejen fra Lønborg og myldrede snart paa Engene med det Udraab: „Frelser Eder, Bønder! Fjenden er efter os!" En talrig Rytterhob, tæt sluttet og de forreste med indlagte Lanser, trængte efter dem ud af den snævre Vej mellem Kirken og Byen, spredte sig strax og nedstødte uden Barmhjærtighed alle de Flygtende, som den kunde indhente: Lanse og Sværd rasede frygtelig i de Slagnes Rækker, Blodet

strømmede hen over de frodige Enge, Angstraab og Dødsskrig blandede sig med Forfølgernes Eder og Forbandelser. Det var Øster-Herreds Mænd, som vare blevne overrumplede og slagne af Eiler Rønnov, og gamle Laurids Barfod laa med kløvet Hoved i sin Vognborg.

Johan tabte imidlertid ingenlunde Modet. Han bad Mads om at ile til Vognborgen for at forsvare den imod Fjenden, men at optage alle de flygtende. Medens Mads sprang paa en Hest og ilede op paa Bakkerne for ved sin Nærværelse at sætte Mod i alle dem, som fra Vognborgen forfærdede betragtede Scenen paa Engene, tilraabte Johan sine Folk, at de maatte skynde sig med at nedhugge den Flok, der var stormet ud af Slottet, og ilede selv foran, svingende en jærnbeslaaet Plejl, der uddelte Døden, hvor den traf; man skulde aldrig have troet, at den svage, lille Skikkelse kunde føre saadanne Slag, og hans Folk opflammedes ved hans Exempel til kraftige Anstrengelser. Med Jubelraab trængte de frem uden at ænse, hvad der foregik bag ved dem paa Engene, omringede den lille Flok, som saa dumdristig havde vovet sig ud fra det sikre Skjul, i Haab om, at Overraskelsen skulde yde dem tilstrækkelig Bistand til at slaa Bønderne paa Flugt, da deres Brødres Skjæbne nu maatte have gjort dem modløse. For sildigt indsaa Peer Hemmingsøn, hvor urigtig han havde handlet: Han faldt med alle sine Mænd. Johan besatte i største Hast Slottet, rettede Skytset derfra saa vel som sit eget i Slotsgaarden imod Rytterne, der nu samlede sig for at angribe Vognborgen, og aabnede snart en ødelæggende Ild paa den tætte Skare, hvor hver Kugle traf.

Eiler Rønnov følte strax, at der for Øjeblikket ikke var videre at gjøre. At storme Vognborgen under en saadan Ild vilde være Afsindighed, og han lod derfor Rytterne sprede sig og ile tilbage til Lønborg, for her i Skjul af Kirken at samle hele Styrken, da Fodfolket endnu var langt tilbage. Hans Hær var ganske anselig, thi den bestod af Hundrede harniskede Ryttere og tusende Mand til Fods, men de sidste kun tvunget, da det slet ikke var andet end udbudte Bønder fra Bølling, Hamrum og Hind Herreder. Alligevel skyldtes Sejren over Øster-Herreds Mænd dem, thi de vare blevne drevne frem imod Vognborgen, som de havde stormet, skjøndt meget imod deres Villie, og nu var det ligeledes Eiler Rønnovs hensigt at drive dem frem imod den anden Vognborg, naar han først fik dem samlede, hvilket dog medtog saa lang Tid, at

det blev Aften, før der kunde tænkes paa noget Angreb. Saa snart Mørket faldt paa, sendte Mads Konge en Mængde af sine Folk hen til den fjendtlige Hær for at opfordre Bønderne til, under Nattens Skjul at liste sig bort og forene sig med ham. Hans Udsendinge kom snart tilbage, fulgte af store Flokke, der forsikrede, at Bønderne ingen Modstand vilde gjøre, i Fald han angreb Herremændene. Dette Vink fulgte han, drog med største Delen af sit Mandskab afsted og forenede sig i Lønborg med de andre Bønder, uden at Eiler Rønnov og Herremændene mærkede noget dertil, da de havde lejret sig noget afsides og ikke toge videre Hensyn til den Støj, Raaben og Larmen, de hørte fra Bøndernes Lejr; de troede, at det blot var om den tilkæmpede Sejr, deres Samtaler drejede sig, medens det tvært imod var om en Gjenstand, som angik Herremændene langt nærmere, nemlig om et Angreb paa dem, og de skulde faa Syn for Sagn.

Der havde hele Tiden været stor Uro i Bøndernes Lejr. Flokke vare vandrede til og fra, havde lagt sig snart hist snart her, saa at det slet ikke vakte Eiler Rønnovs Opmærksomhed, at store Skarer efterhaanden havde lejret sig temmelig nær omkring ham og hans Ryttere; han troede, at det skete for større Sikkerheds Skyld. Paa en Gang hørte han tonerne af et Horn, og i samme Øjeblik stormede Bønderne under Raabene „frem Bondemænd!" fra alle Sider ind paa Rytterne, der rigtignok laa fuldt rustede paa Jorden, men Bidslerne var tagne af Hestene, som stod og aad med Muleposer paa. Der opstod nu en frygtelig Forvirring. Der kunde ikke være Tale om at faa Hestene i Stand, komme op og blive ordnet, før Bønderne vare midt imellem dem, slog og stak til Rytterne eller greb dem fat og kastede dem til Jorden. Enhver søgte da blot at komme til Hest og afsted, men dette lykkedes kun de færreste, og disse maatte endda ganske overlade til Hestene, hvad Vej de vilde tage, thi der var ikke Tid til at lægge Bidsel paa dem.

Herremændenes Nederlag var derfor endnu langt mere fuldstændigt end Øster-Herreds Mænds havde været, thi der undslap kun omtrent tyve eller tredive, hvis Heste bar dem ud af Vrimlen uden at blive grebne og nu i den vildeste Forvirring ilede afsted til alle Sider; alle de andre bleve dræbte eller fangede, og de fangne strax afvæbnede, plyndrede og bundne. Dette skete den 20de April 1434, og hele Jylland laa nu Bønderne aabent, thi Lundenæs Slot maatte efter nogen Tids

Belejring ogsaa falde, hvorpaa der først kunde ventes nogen betydelig Modstand ved Viborg. Saaledes gik det ogsaa. Lundenæs overgav sig den 18de Maj, og Bønderne drog i tre store Afdelinger videre, en imod Nordvest til Ringkøbing, en imod Nord til Brejninge Bispegaard og en imod Nordost ad Viborgkanten til. Alle tre voxede hver Dag ved tilstrømmende Skarer, og Mads Konges Navn var paa alle Læber: under hans Anførsel ansaae de sig for uovervindelige. Overalt brændte Herregaardene og Bispestolens Gaarde, Munkene i Tviskloster pakkede allerede ind og flygtede bort, ligesom Herremændene og deres Familier paa de Gaarde, imod hvilke Strømmen væltede sig. Imidlertid blev der holdt stræng Mandstugt, og ingen Fanger bleve dræbte; derimod hed det sig, at alle Munke vilde blive ihjelslagne, men om det virkelig var sandt, fik man ikke at vide, da der ikke fandtes noget Kloster paa Vesterlandet, lige fra Kongeaaen indtil henimod Holstebro, ikke en Gang Tiggerklostre i Varde og Ringkøbing.

INDHOLDSFORTEGNELSE:

BRUSHØNS
af biolog, cand. mag. Horst Meesenburg, Esbjerg 5

LIDT AF NØRRE NEBELS HISTORIE
af fhv. boghandler Viggo Nielsen, Nr. Nebel 12

31 ÅR SOM POLTIMAND I EVENTYRETS LAND
af landpolitiassistent Erling Sulkjær, Oksbøl 16

OTTO BACHE KOM OGSÅ TIL AUSUMGAARD
af forf. Viggo Hedegaard Thomsen, Riisskov 33

ET SKOLEBARN PÅ LANDET UNDER 1. VERDENSKRIG
af Agnes Meyer, Tarp 37

FRA ALSLEV SOGNS HISTORIE: SKOLEVÆSENET
af fhv. smedem. og sognerådsform. Jens Villesen Andersen, d. 1965 43

BONDEKRIGEN I VESTJYLLAND: OPRØRET
uddrag af T. A. Becker: Bondekrigen, 1887 67

ISBN 87-980 498-0-1